

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг ҚАРОРИ ЎРТА МАХСУС, КАСБ-ХУНАР ТАЪЛИМИНИНГ ДАВЛАТ ТАЪЛИМ СТАНДАРТЛАРИНИ ТАСДИҚЛАШ ТЎҒРИСИДА

“Таълим тўғрисида” ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида”-ги Ўзбекистон Республикаси Қонунлари ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикасида ўрта махсус, касб-хунар таълимини ташкил қилиш чора-тадбирлари тўғрисида” 1998 йил 13 майдаги 204-сон қарори бажарилишини таъминлаш, мазмунан янги ўрта махсус, касб-хунар таълими тизimini замон талаблари асосидаги давлат таълим стандартларига мувофиқ ташкил этиш мақсадида Вазирлар Маҳкамаси қарор қилади:

1. Қуйидагилар:

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг Ўрта махсус, касб-хунар таълими маркази томонидан ишлаб чиқилган ҳамда 1998/1999 ва 1999/2000 ўқув йилларида тажриба-синовдан ўтказилган ўрта махсус, касб-хунар таълимининг давлат таълим стандарти 1-иловага мувофиқ;

ўрта махсус, касб-хунар таълимининг умум-таълим фанлари давлат таълим стандарти 2-иловага мувофиқ;

ўрта махсус, касб-хунар таълими тўғрисидаги дипломларнинг давлат намуналари 3-иловага мувофиқ тасдиқлансин.

2. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг Ўрта махсус, касб-хунар таълими маркази Соғлиқни сақлаш

вазирлиги, Маданият ишлари вазирлиги, Бадий академия ҳамда манфаатдор вазирликлар ва идоралар билан биргаликда:

1998/1999 ва 1999/2000 ўқув йилларида таълим муассасаларида тажриба-синовдан ўтган ўрта махсус, касб-хунар таълимининг ўқув дастурлари ва режаларини белгиланган тартибда тасдиқласин;

ўрта махсус, касб-хунар таълимининг тайёрлов йўналишлари, касблар ва ихтисосликлари бўйича давлат таълим стандартларини, ўқув режалари ва дастурларини босқичма-босқич ишлаб чиқсин ва белгиланган тартибда тасдиқласин ҳамда таълим муассасаларига етказсин;

янги давлат таълим стандартлари ва ўқув дастурларига асосан дарсликлар ва ўқув адабиётларини яратсин, улар ўз вақтида нашр этилишини, барча таълим муассасаларига етказилишини ва ўқув жараёнига жорий этилишини таъминласин;

2000/2001 ўқув йилидан бошлаб педагог кадрлар янги давлат таълим стандартлари ва ўқув дастурлари асосида фаолият кўрсатишларини таъминласин.

3. Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитаси, “Шарқ” нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси ўрта махсус, касб-хунар таълимининг давлат таълим стандартлари ва ўқув дастурлари, улар асосида яратилган дарсликлар ва ўқув адабиёти ўз вақтида чоп этилиши ҳамда жойларга етказиб берилишини таъминласинлар.

4. Ўзбекистон Республикаси Марказий банки хузуридаги “Давлат белгиси” давлат ишлаб чиқариш бирлашмаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг Ўрта махсус, касб-хунар таълими

маркази буюртмасига мувофиқ зарур миқдордаги диплом бланкларини чоп этсин.

5. Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг Ўрта махсус, касб-хунар таълим маркази тақдим этган смета асосида давлат таълим стандартлари, ўқув режа ва дастурларини, академик лицейлар ва касб-хунар коллежлари битирувчиларига бериладиган диплом бланкларини чоп этиш учун сарфланадиган маблағларни белгиланган тартибда ажратсин.

6. Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг ўрта махсус, касб-хунар таълими маркази манфаатдор вазирликлар, концернлар ва идоралар билан биргаликда икки ой муддатда Ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаларининг ижтимоий ҳамкорлари тўғрисидаги Низомни ишлаб чиқсин ва белгиланган тартибда тасдиқласин.

7. Ўзбекистон Республикаси Меҳнат вазирлиги Молия вазирлиги ва Ўрта махсус, касб-хунар таълими маркази билан биргаликда уч ой муддатда ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасалари битирувчиларининг касб фаолияти соҳаларини ва уларга ҳақ тўлаш разрядларини тасдиқласин.

8. Мазкур қарорнинг бажарилишини назорат қилиш Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг ўринбосари Ҳ.С.Кароматов зиммасига юклансин.

**Вазирлар Маҳкамасининг Раиси
И. КАРИМОВ**

16 октябрь, 2000 йил
Тошкент шаҳри

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Ўрта махсус, касб-хунар таълимининг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида»ги қарорига 1-, 2- иловалари билан газетамизнинг 5-12 бетларида танишасиз

Таълим тизимида
кечаётган изчил
ислохотлардан
мунтазам воқиф бўлай
десангиз, давр билан
ҳамқадам, соҳадошлар
билан
ҳамнафас бўлай десангиз
Сизнинг беминнат
ҳамкорингиз

Ma'rifaat

газетасига обуна
бўлинг!

Нашр кўрсаткичи:
Якка обуначилар учун —
149
Ташкилотлар учун — 150

ИСТИҚБОЛГА ЙЎҒРИЛГАН ОДИМЛАР 13-бетга қаранг

“Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” қабул қилинганига уч йилдан ошди. Унинг ижроси босқичма-босқич таъминланмоқда. Лекин дастурни ҳаётга татбиқ қилиш жараёнида янгиликлар, ютуқ ва муаммолар қай даражада илмий тадқиқ этилмоқда? Бу тадқиқотларнинг илмий ҳулосалари чиқариляптими? Улар асосида муаммоларга ечим изланаяптими, режалар тузиляптими? Саволга жавоб ахтариш учун ҳаётга, яна ҳам тўғрироғи, таълим соҳасига синчковлик билан назар солмоқ керак. Назар солганда ҳам ҳайбарақаллачилик қилиб эмас, чуқур илмий таҳлиллар асосида ёндашиш лозим бўлади.

Республика таълим марказида бир гуруҳ олимлар, педагог-амалиётчилар, тадқиқотчилар иштирокида уюштирилган давра суҳбатиди “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”ни ҳаётга татбиқ этишнинг илмий тадқиқи масаласи кўндаланг қўйилди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг давлат маслаҳатчиси Тўхтаўлат Рискиев

рининг амалиётда татбиқ этилишини илмий тадқиқ этишдек беқиёс имконият яратди, мамлакат миқёсида таълим тизимини ўрганиш, тадқиқ этиш имконияти вужудга келди.

Хўш, миллий модел ўзи нима? Унинг параметрлари қай асосда таркиб топган? Тасаввур қилинг, таълим соҳаси қандайдир ҳолатда турибди. Уни биз бошқача, яъни мақсадли бир ҳолатга ўтказишимиз керак. Бунинг учун аниқ, қисқа, ихчам механизм ишлаб чиқиш талаб этилади.

Миллий модел, унинг муаллифи И.Каримов томонидан илмий асосда шундай пухта ишланганки, агар бирор параметри ўз ҳолича ўзгартирилса ёки риоя қилинмаса (таълим турлари орасида узвийлик ёки узлуксизлик таъминланмаса, ёки дастурни татбиқ этиш даврийлиги эътиборга олинмаса, ёки таълимнинг янги тури бўлган ўрта махсус, касб-хунар таълими янги тури бўлган ўрта махсус, касб-хунар таълими учун зарур моддий-тех-

Jarayon

жараёнини педагогика фани чуқур тадқиқ этиб бориши зарур.

Кадрлар тайёрлаш миллий дастурини рўёбга чиқариш учун босқичдан иборат. Биринчи босқичи 1997-2001 йилларни ташкил этиб, мавжуд кадрлар тайёрлаш тизимининг ижобий салоҳиятини сақлаб қолиш асосида ушбу тизимни ислоҳ қилиш ва ривожлантириш учун ҳуқуқий, илмий-услубий, молиявий-моддий шарт-шароитларни яратишни кўзда тутди.

Биз ҳозир мазкур босқични якунлаш арафасидамиз. Камчиликлар кўп. Сўнгги пайтларда учраётган кўпгина салбий ҳодисаларнинг асосий сабаби ҳам айнан миллий моделнинг илмий тадқиқ этилмаган ҳолда қолишидир.

Давра суҳбати қатнашчиларининг ўзаро фикр алмашуви чоғида шу нарса аён бўлдики, олимлар янгилик яратишга бирдек интильмаётдилар. Мисол та-

МИЛЛИЙ МОДЕЛ ТАТБИҚИНИНГ ИЛМИЙ ТАДҚИҚИ

давра суҳбатини очар экан, жумладан шундай деди:

— “Миллий модел”нинг Президентимиз томонидан ишлаб чиқиши ва амалиётга татбиқ этилиши Ўзбекистон тараққиётини кафолатлайди. Ўтган уч йил мобайнида муҳим қадамлар ташланди. Кадрлар тайёрлаш миллий дастурининг амалиётдаги натижалари унинг илмий тадқиқ этилишидан ўзиб кетмоқда, ваҳоланки фан олдинда бўлиб миллий дастурни ҳаётга татбиқ этилишини ўрганиб бориши, илмий таҳлил қилиши ва уни янада самарали йўллари илмий асосда ишлаб чиқиши керак. Образли қилиб айтганда, от аравадан ортада қолаяпти. Бу ҳол турли хил камчиликларни, тушунмовчиликларни келтириб чиқармоқда. Шуни тан олишимиз керакки, жамиятни олға сурадиган ғоялар, тадқиқотлар ўрнига илмий жиҳатдан мав-ҳум, енгил-елпи дастурлар қабул қилиняпти. Фан ва техника Давлат қўмитаси томонидан 2000-2002 йилларга мўлжаллаб ишлаб чиқилган илмий техник дастурларнинг 90 фоизи ана шундай енгил-елпи йўналишлардан иборат. Уларда миллий дастурни илмий тадқиқ этиш юзасидан бирорта йўналишни кўрмайсиз. Ваҳоланки, бугун тарих олимларга Кадрлар тайёрлаш миллий дасту-

ника, ўқув-услубий ва кадрлар базаси яратилмаса, ёки педагог ва илмий-педагог кадрлар тайёрлаш ҳамда уларнинг малакасини оширишни замон талабларига жавоб берадиган даражада ташкил этилмаса, ёки умумтаълим касблари билан касб-хунар таълими орасидаги оптимал нисбат таъминланмаса ва бошқалар) ундан кутилган натижа олиб бўлмайди. Яъни модел ишламайди.

Юртбошимиз муаллифлигида тайёрланган Кадрлар тайёрлаш миллий дастурининг модели — бу Ўзбекистоннинг истиқболлини белгиловчи тарихий аҳамиятга молик катта ишнинг дастлабки босқичидир. Унинг ҳаётга татбиқ этилиш жараёнида муқаррар равишда бир қатор олдиндан ҳисобга олиш мумкин бўлмаган омиллар, хусусиятлар, шарт-шароитлар юзага келади. Бу жараённинг муқаррарлиги ҳам миллий дастурда кўрсатиб ўтилган. Аммо уларни тадқиқотлар асосида аниқлаш, илмий талқин этиш, татбиқ этиш жараёнига илмий асосда ўзгартиришлар киритиш Миллий моделнинг эмас, балки педагогика фанининг долзарб вазифасидир. Шу сабабли Кадрлар тайёрлаш миллий моделини амалга ошириш

рикасида ЎзПФТИ бўлим бошлиғи Роҳатой Сафарованинг педагогика фани ҳақидаги фикрини келтирайлик.

— Педагогика ва психология фанлари, шу жумладан ижтимоий психология ҳамда ижтимоий педагогика ривожланмас экан, муваффақият қозонишимиз гумон. Педагогика соҳасидаги прогноз-статистика фаол ишламаяпти.

Давра суҳбатини олиб борган Президентнинг Давлат маслаҳатчиси Т.Рискиев унга шундай якун ясади:

— «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»ни амалга оширишдаги муаммолар мавжуд эканлигини ҳаётнинг ўзи кўрсатмоқда. Буларнинг ечимини топиш барчамизнинг вазифамиз. Биринчи галда ёш тадқиқотчилар, магистрларни илмий текшириш институтларига жалб этиш керак. Иккинчидан, илмий-методик журналлар таҳририяти миллий моделни ҳаётга татбиқ этишнинг илмий тадқиқи бўйича мақолалар уюштиришга мутахассис-муаллифларни кенгроқ жалб этсини Бундан ташқари, мавжуд аспирантлар ва тадқиқотчиларнинг илмий мавзулари қайта кўриб чиқиши керак.

Хулқар
ТҶИМАНОВА,
“Маърифат” муҳбири

КЎРИК-ТАНЛОВ УЮШҚОҚЛИК БИЛАН ЎТКАЗИЛАДИ

Халқ таълими вазирлигида Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни, “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” ҳамда “Соғлом авлод” Давлат дастури талаблари асосида мамлакатимизда таълим тизимини янада такомиллаштириш, ўқувчиларга Давлат таълим стандартлари талабларига мувофиқ пухта билим бериш, уларни Ватанга муҳаббат, миллий истиклол ғояларига сadoқат руҳида тарбиялаш борасида кенг қамровли ишларни ҳаётга татбиқ этаётган илғор педагогик жамоаларни аниқлаш, илғор педагогик тажрибаларни оммалаштириш мақсадида “Ўзбекистон Республикаси “Йил мактаби” кўрик-танловини ўтказиш тўғрисида”ги буйруқ қабул қилинди. Унга кўра, Ўзбекистон Республикаси “Йил мактаби” кўрик-тан-

“Йил maktabi — 2000”

ловини ҳар йили октябрь-декабрь ойларида уч босқич (туман, вилоят, республика)да ўтказиш белгиланди ҳамда “Йил мактаби” кўрик-танловининг Низоми, республика ташкилий кўмита аъзолари рўйхати, республика босқичи ҳакамлар ҳайъати, эксперт комиссияси таркиби, якунловчи босқични ўтказиш, голибларни тақдирлаш учун кетадиган сарф-харажатлар сметаси (1—5-иловалар асосида) тасдиқланди.

Буйруқда қайд этилганидек, Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, барча вилоятлар ва Тошкент шаҳар халқ таълими бошқармаларига барча педагогик жамоаларда кўрик-танловнинг мақсад ва вазифалари, унга қўйилган шарт ва талаблар бўйича оммавий тушунтириш ишлари олиб бориш, кўрик-танловнинг I ва II босқичини ўтказиш бўйича ташкилий кўмита ва ҳакамлар ҳайъати рўйхатларини тасдиқлаш, маҳаллий ҳокимиятлар, ҳомий ташкилотлар ёрдамида мактабларни кўрик-танловга тайёрлаш, уларнинг моддий-техника таъминотини яхшилаш бўйича аниқ тадбирларни амалга ошириш каби вазифаларни бажариш топширилди. Шунингдек, вазирликнинг қатор бошқармаларига ҳам кўрик-танловни ўтказиш билан боғлиқ қатор топшириқлар берилди.

Муҳими, бу жараён оммавий ахборот воситаларида кенг ёритиб борилади. Ҳозир жойларда “Йил мактаби” кўрик-танловини уюшқоқлик билан ўтказиш мақсадида барча зарурий чора-тадбирлар қўйлаётир. (Ўзбекистон Республикаси “Йил мактаби” кўрик-танлови Низоми билан газетамизнинг 14-сифасида танишасиз).

КАСАБА УЮШМАЛАРИ ОЛИМЛАР БИЛАН

шириш институтлари аспирантлари Ўткир Давлатов, Гулнора Ғаниева, Мари-на Раниеваларга махсус ҳисоб рақами очилиб, уларга 80 минг сўмдан пул мукофоти қўйилди.

Мукофотларни Республика таълим ва фан ходимлари Марказий қўмитаси раиси З.Қодиров топширди.

— Мен, — деди биз билан суҳбатда физика-техника институти 2-босқич аспиранти Ўткир Давлатов, — қуёш нуруни тўғридан-тўғри электр энергиясига айлантириб бериш устида иш олиб бормоқдаман. Бу иш шуниси билан муҳимки, экологик жиҳатдан тоза, энергиянинг таннарих истеъмолчи учун арзонга тушади. Бу электр энергияси жуда катта ҳажмда ҳар бир соҳада фойда келтиради. Бизга яқиндан ёрдам бераётган ҳамда қўллаб-қувватлаётган устозларимга, таълим ва фан ходимлари касаба уюшмаси Марказий қўмитасига ўз миннатдорчилигимни билдираман.

Тарих институти 1-босқич аспиранти Гулнора Ғаниева “Мустақиллик даврида хотин-қизлар масаласининг ҳал этилиши ва улар онгида миллий мафкуранинг шаклланиши” мавзусида олиб бораётган тадқиқоти билан голиб деб топилди.

Йиғилишда сўзга чиққан республика таълим ва фан ходимлари касаба уюшмаси Марказий қўмитаси раиси Зоир Қодиров бу каби хайрли ишларни яна давом эттириш ва ёш олимларга ҳар томонлама кўмак беришга қўмита тайёр эканлигини ва Фанлар академияси билан ҳамкорликни келгусида самарали йўлга қўйишни таъкидлаб ўтди.

Шарифа МАДРАҲИМОВА

Суратда: голибларни тақдирлаш маросимидан лавҳалар.

Б.РИЗОКУЛОВ олган сурат.

Кунни кеча Республика таълим ва фан ходимлари касаба уюшмаси Марказий Қўмитаси яна бир ибратли ишни амалга оширди.

Марказий Қўмита Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси билан ҳамкорликда иқтисодли, изланувчан ва билимли аспирантларни аниқлаш, улар-

га моддий ва маънавий кўмак бериш мақсадида танлов ўтказди. Танлов натижаларига кўра, 3 нафар қобилиятли, фаннинг ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, экологик соҳаларида илмий изланишлар олиб бораётган аспирантлар голиб деб топилди.

Фанлар академиясининг физика-техника, тарих, сув муаммолари илмий-тек-

“МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ ҒОЯСИ ВА МАЪНАВИЯТ АСОСЛАРИ” дарсларида миллий истиқлол Ғоясининг асосий тушунча ва тамойилларини ўқувчилар онгига сингдиришга оид тавсиялар

“Жамиятни бахт-саодатга, буюк ва ёруғ келажакка бошлаб боровчи ягона куч — маърифатдир” — деган эдилар юртбошимиз. Ақл-заковатли, юксак маънавиятли кишилар туфайли жамият янгиланиб, кучайиб, тараққий топиб боради. Ёшлар онгида ғоявий бўшлиқ пайдо бўлишига йўл қўймаслик, уларни миллий истиқлол ғояларига садоқат руҳида тарбиялаш ва Ватанимиз равнақида хизмат қиладиган баркамол авлодни вояга етказиш бугунги куннинг энг долзарб вазифасидир.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги “Ўқув дастурлари, дарсликлар ва ўқув қўлланмаларни қайта кўриб чиқиш ва янгиларини яратиш бўйича республика мувофиқлаштириш комиссияси” кенгайtirилган мажлисининг 2000 йил 30 сентябрдаги “Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар фанини узлуксиз таълим тизимига жорий этиш ҳақида”ги Қарорига кўра 2000-2001 ўқув йилининг II чорагидан эътиборан умумий ўрта таълим муассасаларининг ўқув режасидаги 7—9-синфлар учун “Маънавият асослари” ўрнига “Миллий ғоя ва маънавият асослари” ўқув фани жорий этилди.

Республика таълим маркази 7, 8, 9-синфлари “Миллий истиқлол ва маънавият асослари” фани ўқитувчиларига миллий истиқлол ва мафқурамиз моҳиятини ўқувчилар онгига сингдиришнинг назарий, услубий билимлари, кўникма ва малакаларини бойитиш мақсадида ушбу фандан қўшимча киритилган мавзулар бўйича ҳар бир чорак учун методик тавсиялар ва дарс ишланмалари ҳамда умумтаълим фанлари бўйича жорий ўқув йилининг II чорагида миллий истиқлол ғоясини сингдириб дарс машғулотларини ташкил этиш борасидаги тавсиялар “Маърифат” газетасида бериб борилади. Қуйида II чорак учун тавсиялар ҳавола этилмоқда.

7-СИНФ

Мафқуралар ҳақида гапирилганда уларнинг фалсафий, дунёвий, диний таълимотлар асосида яратилиши тушунтирилади.

“Мутлоқ ҳақиқатни даъво қилувчи ғоя ва мафқуралар” мавзусида эски мафқуравий асоратлардан батамом халос бўлиб, ғоявий бўшлиқ пайдо бўлишига йўл қўймаслик, бегона ва ёт ғояларнинг хуружидан ҳимояланиш, бундай тажовузларга қарши тура оладиган кучи эътиқодли, ҳар томонлама баркамол инсонлар ҳақида гапирилади.

“Маънавият тушунчаси ва моҳияти” мавзусида эса маънавиятнинг руҳий ва фикрий инсон олами эканлиги, асрлар давомида аждоқларимиз яратган буюк маънавий меросини ўрганиш ва янада бойитиш нима учун зарурлиги ва бунинг миллий тараққиёт учун аҳамияти ҳақида кенг тушунчалар берилиши зарур.

Халқимизнинг ўзига хос удумлари ва ўзбек халқининг гўзал фазилатлари, шунингдек, озодлик, тенглик, инсонпарварлик каби миллий ва умумбашарий қадриятлар маънавиятнинг ажралмас қисми эканлиги ҳақида таъкидланади.

Мафқура бирлаштирувчи, сафарбар қилувчи байроқ, омил эканлиги янги истиқлолий фазилатлар, иймон, эътиқод, миллий орият, ор-номус, миллий ғурур тушунчалари ҳақида ҳаётий ва турмуш тажрибалари мисолида айтиб ўтилади.

Бир тузумдан иккинчисига ўтиш жараёнида жамият ҳаётининг барча соҳаларида бўлгани сингари, ғоявий-мафқуравий соҳада ҳам муайян муаммоларни ҳал қилиш зарурати юзага келади. Бу зарурат теран англаб етилмаган ҳолда эса ғоявий бўшлиқ юзага келади. Айнан шундай шароитда халқ ва давлатнинг эзгу мақсадларига ёт ва бегона ғоялар жамият онги, мафқурасига таҳдид қилиб ўз таъсирини ўтказишга ҳаракат қилиши муқаррар. Ғоявий беқарорлик ҳукмрон бўлган жойда мафқуравий таҳдид кучаяди. Хусусан ёшларнинг онгини эгаллашга уринган хуружлар ортиб боради. Унинг сабаб ва оқибатлари ўқитувчи томонидан ҳаётий мисоллар ёрдамида ёрқин очиб берилиши зарур.

Ўзбекистон халқининг миллий тараққиёт йўлидаги бош ғояси — озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт барпо этиш эканлиги, миллий истиқлол ғояси халқимизнинг азалий эзгу интилишлари, бунёдкорлик фаолиятининг маъно-мазмунини белгилаши ҳақида тушунча бериш лозим;

Ватаннинг равнақи, аввало, унинг етук фарзандлари камолида эканлиги айтиб ўтилади. Ҳар бир ўзбекистонлик Ўзбекистоннинг буюк келажagini қуриш учун юксак масъулиятни ҳис этиши зарурлиги ўқтирилади.

Юрт тинчлиги — бебаҳо неъмат, улуғ саодат эканлиги, миллий ва умумбашарий қадриятларга садоқат, миллатлараро ҳурмат, диний бағрикенглик, дунёвий билимларга интилиш,

маърифатпарварлик ҳақида кенг тушунча берилади.

Инсон ҳаётидаги зарарли сифатлар: лоқайдлик, беғамлик, бефарқлик ва бошқаларнинг танқидий ва таҳлил оқибатлари маънавиятнинг ажралмас қисми эканлиги. Баркамол инсон ҳақидаги юксак ғоялар Абу Наср Форобий, Алишер Навоий каби мутафаккирлар асарларида ифодаланиши қайд этиб ўтилади.

Комил инсон ғояси ҳам миллий, ҳам умуминсоний моҳиятга эга бўлган, одамзодга хос энг юксак маънавий жисмоний баркамолликни мужассам этган, уни ҳамиша эзгуликка ундайдиган олижаноб ғоя эканлиги ўқтирилади.

Миллатлараро тотувлик ғояси, умумбашарий қадрият бўлиб, турли хил халқларнинг биргаликда меҳнат қиладиган минтақа ва давлатлар миллий тараққиётини белгилайди. Шу жойдаги тинчлик ва барқарорликнинг кафолати бўлиб хизмат қилиши таъкидланади.

Динлараро бағрикенглик ғояси хилма-хил диний эътиқодга эга бўлган кишиларнинг бир замин, бир Ватанга ҳамжиҳат бўлиб ягона мақсад йўлида меҳнат қилиши ўқтирилади.

Дунёдаги динларнинг барчаси эзгулик ғояларига асосланиб, одамларни ҳалолликка, покликка, меҳр-шафқат бағрикенгликка ундаши кенг тушунтирилади.

Миллатлараро ҳамжиҳатликка раҳна солувчи иллат, бу тажовузкор миллатчилик ва шовинизм эканлиги англатилади.

Миллатимизда яшаб келаётган миллатларни ўзаро дўстлик руҳида тарбиялаш-истиқлол ва мафқурамизнинг бош мақсадидир. У халқимизга хос бўлган олийжаноблик ва инсонпарварликка асосланиши ҳақида кенг тушунча берилади.

Шу боб мавзуларини ўрганишда “Миллий истиқлол ғояси: тушунча ва тамойиллар” (Тошкент, 2000 йил) рисоласида фойдаланиш тавсия этилади.

9-СИНФ

Дин ҳақида азал-азалдан диёримизда турли миллатга мансуб инсонларнинг тинчлик ва барқарорликни мустаҳкамлашга хизмат қилувчи омил бўлиши таъкидланади.

Миллат тарихининг энг мураккаб, оғир даврларида ҳам динлар ўртасида можаролар бўлмаганлиги, Ўзбекистон халқларининг динлараро бағрикенглик борасида катта тажриба тўплаганлиги айтиб ўтилиши зарур.

Ҳозирги вақтда ривожланган давлатларда ва республикаимизда динга бўлган муносабат. Диний экстремизм билан фундаментализмнинг бир-бирига ча-

тишиб кетганлиги ва “экстремизм” сўзининг маъноси кенг очиб берилади.

Ҳар бир Ўзбекистон фуқароси виждон эркинлиги бўйича диний билимларни ўрганиш ва давлат ишига халал бермаган ҳолда иш қўришлари мумкинлиги ҳаёт тажрибаларидан келиб чиққан ҳолда тушунтирилиши зарур.

Республикаимизда дин ва давлат ўртасида алоқанинг яхшилиги, дин давлат тараққиётига, осойишталикка, фуқароларни Ватанга фидойилик, Оллоҳга ишонч, ростгўй қилиб тарбиялашга қўмаклашиб келаётганини мисоллар орқали тушунтириш лозим;

“Диний ақидапарастлик” мавзуси ўтилар экан, ўқитувчи ўзининг тарихий билимларига таяниш билан бирга ислом динига оид адабиётларни ҳам ўрганиши лозим. Чунки диний ақидалар пайдо бўлишида тарихий шароитнинг ўрни ва муҳити, сабаблари очиб берилиши керак.

Ақидапарастликнинг келиб чиқишида ташқаридан бизга қаратилган мафқуравий таҳдидлар асосий рол ўйнаётгани таъкидланади.

Турли оқимларнинг ҳоқимиятни қўлга киритиш йўлида қабих йўللardan фойдаланишига уринаётгани, ёшларимизнинг улар таъсирига тушиб қолишларининг олдини олиш чоралари ҳақида тушунтирилади.

Миллий истиқлол мафқураси ўз моҳиятига кўра, ҳар бир оила ва фуқаронинг муносиб турмуш даражасини таъминлайдиган, фаровон ҳаётга эришишга ундайдиган куч.

Мулкдор одам жамият ичида, халқ орасида фақат бойлиги билан эмас, балки юксак маънавий фазилатлари билан ҳам ажралиб туриши, шахсий ва оилавий фаровонликка эришиши ҳар кимнинг ўз қўлида эканлиги тушунтирилади.

Президентимизнинг ҳар бир асари, маърузалари, матбуотдаги чиқишлари ёшлар тарбиясида қудратли маънавий манба бўлиб қолаётганлиги шубҳасиз.

Улар орқали ўқувчи-ёшларни чуқур тафаккурли, сабр-бардошли, порлоқ келажак учун дадил курашчи бўлиб ўсишларида кенг фойдаланиш жоиздир.

Амир Темурнинг маънавий-ахлоқий ўғитлари ҳақида мавзу ўтилар экан, Амир Темур илм-фан, маънавият ҳомийси бўлганлиги, ўз салтанатининг барча ҳудудларида инсоф ва адолат ўрнатганлиги, ҳамиша эл-юрт тинчлиги, тўқинлиги учун курашганлиги, буюк бобомиз эъзозлаган ғоялар — шижоат ва мардлик, олийжаноблик ва қатъийат эканлиги ҳақида кенг тушунча берилади.

Қадимий қўлёзмамиз “Авесто”нинг яратилиши ҳақида. Бу муқаддас китоб айни замонда ўлкаимизда буюк давлат, буюк маънавият бўлганлигидан гувоҳлик берувчи мўътабар ҳужжат эканлиги ҳақида батафсил маълумот берилади.

7-8-9-синфлар “Миллий истиқлол ғояси ва маънавият асослари” фанлари II чорак мавзуларини ўтишда фойдаланиш зарур бўлган адабиётлар рўйхати:

1. И.Каримов. “Жамиятимиз мафқураси халқни - халқ, миллатни - миллат қилишга хизмат этсин”. Т., “Ўзбекистон”, 1999 йил.
2. И.Каримов. “Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт - пировард мақсадимиз”, Т., “Ўзбекистон”, 2000 йил.
3. И.Каримов. “Миллий мафқура - мамлакат келажаги пойдевори” “Халқ сўзи” газетаси, 7 апрель, 2000 йил.
4. И.Каримов. “Донишманд халқимнинг мустаҳкам иродасига ишонаман”, “Фидокор” газетаси, 8 июнь, 2000 йил.
5. И.Каримов. “Тарихий хотирасиз келажак йўқ”. Т., “Шарқ” нашриёт-матбаа концерни Бош тахририяти, 1998 й.
6. И.Каримов. “Хушёрликка даъват”. Т., “Ўзбекистон”, 1999 йил.
7. И.Каримов. “Ўз келажагимизни ўз қўлимиз билан қурмоқдамиз”, Т., “Ўзбекистон”, 1999 йил.
8. И.Каримов. “Ўзбекистон XXI асрга интилмоқда”. Т., “Ўзбекистон”, 1999 йил.
9. “Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар”. Тошкент. 2000 йил.
10. В.Каримова. “Ёшлар ва миллий мафқура”. “Халқ сўзи”, 15 апрель, 2000 йил.
11. Х.Даврон. “Ўзликни англаш саодати”, “Халқ сўзи”, 15 апрель, 2000 йил.
12. “Диний экстремизм ва фундаментализм: тарихи, моҳияти ва бугунги ҳавфи”. Т., “Ф.Фулом” номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1999 йил.
13. “Ўқувчи маънавиятини шакллантириш”. Т., “Шарқ” нашриёт-матбаа концерни Бош тахририяти, 2000 йил.

МАЪНАВИЯТ ВА ҚЎШИМЧА ТАЪЛИМ БЎЛИМИ

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2000 йил 25 июлдаги "Расмий давлат ҳужжатларини тайёрлаш, ҳисобга олиш, сақлаш, топшириш ҳамда улардан фойдаланиш тартибини такомиллаштириш тўғрисида"ги 283-рақамли Қарорида "Хорижий давлатларда таълим олганлик тўғрисидаги ҳужжатларни тан олиш ва нострификациялаш (эквивалентлигини қайд этиш) тартиби тўғрисидаги Низом" тасдиқланган эди. Шу муносабат билан мазкур қарорни бажариш борасида олиб борилаётган ишлар хусусида ҳамда айнан шу мазмундаги масалага оидинлик киритишимизни сўраб мурожаат қилаётган муштариоларимизга аниқ жавоб бериш мақсадида Давлат тест маркази таркибидаги Кадрлар тайёрлаш сифатини назорат қилиш, педагог кадрлар ва таълим муассасалари аттестацияси бошқармаси бошлиғи вазифасини бажарувчи, профессор Х.Эшматовга мурожаат этдик. Қуйида ушбу суҳбат билан танишасиз:

— Дарҳақиқат, давлатимизнинг мазкур Қарорида хорижий давлатларда ўрта махсус, касб-ҳунар ва олий таълим олганлик тўғрисидаги ҳужжатларни тан олиш ва нострификациялаш ҳамда тегишли гувоҳнома бериш бевосита Бошқарма томонидан амалга оширилиши белгиланган. Маълумки, Низом республикамизнинг "Таълим тўғрисида"ги Қонунга мувофиқ ишлаб чиқилган ва хорижий давлатларда таълим олганларга 1992 йил 1 январдан сўнг берилган ҳужжатларни тан олиш ҳамда уларни нострификациялаш тартибини белгилайди. Мазкур Низом фақат умумий ўрта, касб-ҳунар ва олий таълим ҳужжатларига тегишли бўлиб ҳисобланади. Қайсики, хорижий давлатларда таълим олганлик тўғрисидаги ҳужжатларни тан олиш деганда Ўзбекистон Республикасининг ҳудудида ушбу ҳужжатларнинг қонуний кучга эга эканлигини тасдиқлаш тушунилади. Шунингдек, хорижий давлатларда таълим олганлик тўғрисидаги ҳужжатларни нострификациялаш деганда ушбу ҳужжат эгалари тайёргарлик даражасининг мувофиқлигини белгилаш ва уларга Ўзбекистон Республикасининг таълим тўғрисидаги ҳужжатларига эга бўлган шахсларга тенг бўлган академик ёки касбий ҳуқуқлар берилиши тушунилади.

Шу ўринда таъкидлаб ўтмоқчиманки, хорижий давлатларда берилган ўрта махсус, касб-ҳунар ва олий таълим олганлик тўғрисидаги дипломларни нострификациялаш учун Бошқармага қуйидаги ҳужжатлар тақдим этилиши керак: Бошқарма номига ариза; маълумоти тўғрисидаги ҳужжат ва иловасининг асл нусха-

си (ўтилган ўқув курслари ва уларнинг ҳажми, якуний баҳолар, амалиёт, курс ва битирув малака ишлари рўхати, ўқув жараёнининг бошқа бажарилган талаблари кўрсатилиши лозим); маълумоти тўғрисидаги ҳужжат ва иловасининг Ўзбекистон Республикаси давлат тилига

ларнинг Бошқарма томонидан кўриб чиқиши ва тегишли қарор қабул қилиниши — кооперация ёки мақсадли ўқитиш ("Умид" жамғармаси тавсияси, давлатлараро битимлар орқали, мақсадли ўқитиш) асосида хорижий давлатларининг таълим тўғрисидаги олинган ҳужжатларини тан олиш ва нострификациялаш тўғридан-тўғри текширувсиз амалга оширилади ва тегишли ҳужжат кўпи билан бир ой муддатда расмийлаштирилади; бошқа ҳолатларда Бошқарма тан олиш ва эквивалентлигини қайд этиш жараёни учун барча ҳужжатлар мавжудлигини аниқлайди ва ушбу материалларни ваколатли эксперт комиссиясига юборади. Тан олиш ёки эквивалентлигини қайд этиш жараёни учун талаб қилинадиган материаллардан бирининг йўқлиги аниқ-

лиги тўғрисида Бошқармага таклиф киритиши мумкин. Киритилган таклиф асосидаги ўқув режалардаги тафовутларни топшириш ёки махсус синовлардан ўтиш муддати ариза берувчининг розилиги билан белгиланади. Синовларни ташкил этиш ва ўтказиш учун талаб этиладиган вақт гувоҳнома бериш учун белгиланган бир ой муддатга кирмайди.

Бошқармада амалга ошириладиган ишлар жумласига Давлат тест маркази билан ҳамкорликда ваколатли комиссия томонидан мутахассислик фанларидан тест жамғармалар тузиш ёки бошқа синов турларини қўллаш ҳам киради. Чунки нострификацияланаётган ҳужжат эгаси мутахассисликка оид тест топшириқларини топширади ва муваффақиятли ўтганларнинг ҳужжатлари нострификация

қабул қилиши керак. Жойлардаги комиссиялар бутун ўқув йили давомида фаолият кўрсатади ва ўз иши ҳақида Бошқармага ҳисобот бериб боради.

Агар хорижда таълим олганларнинг ҳужжатлари Ўзбекистон Республикасида олиб борилмайдиган таълим йўналишлари, мутахассисликлар, соҳаларда амалга оширилган бўлса, мазкур ҳужжатларнинг эквивалентлигини қайд этиш масаласи экспертлардан иборат махсус комиссия томонидан кўриб чиқилади.

Бошқарма эксперт комиссиясининг хулосаси ва таклифини кўриб чиқиб, таълим тўғрисидаги ҳужжатлар эквивалентлиги ёки уни рад этиш ҳақида қарор қабул қилади.

Ҳужжатларни тан олиш ва эквивалентлигини қайд этиш натижалари юзасидан берилган шикоят ва аризалар Ўзбекистон Республикасининг амалдаги қонунчилиги асосида кўриб чиқилади.

Энди айнан бугунги кунда нострификация масалаларига оид ишларнинг бориши тўғрисида тўхталсам, ҳозиргача Бошқарма ходимлари томонидан нострификацияланган ҳужжатларга берилган гувоҳномаларнинг намуналари тайёрлаб бўлинди. Бундан ташқари, тегишли вазирлик, идоралардан мутахассислар рўхати олиниб, эксперт комиссиялари тузилиб, тасдиқ учун юборилди.

Яна таъкидлаб ўтиш лозимки, агарда 1992 йил 1 январдан кейин олинган ҳужжатлар нострификацияланмаса, у ҳолда ҳужжат давлатимиз ҳудудида кучга эга бўлмайди.

Нострификация учун ҳужжатларни қабул қилиш ҳафтанинг сешанба, пайшанба (9⁰⁰-12⁰⁰) ҳамда жума (14⁰⁰-17⁰⁰) кунлари белгиланган. Бошқармага нострификация масалалари бўйича мурожаат қилувчиларга яна шуни маълум қилмоқчимизки, нострификацияланадиган ҳужжатларни кўриб чиқиш таълим соҳалари бўйича амалга оширилади. Таълим соҳалари 11 та йўналишга ажратилган бўлиб, ҳар бир йўналиш бўйича ҳужжатлар маълум ойлarda кўриб чиқилади.

А.РАХИМОВ
суҳбатлашди.

НОСТРИФИКАЦИЯЛАШ НИМА? ёхуд у қандай амалга оширилади?

нотариал тасдиқланган таржимаси. Бундан ташқари, ариза берувчи ўз тайёргарлиги ҳақида бошқа ҳужжатларни, таълим олишнинг кейинги даражалари, касбий фаолият билан шугулланиши мумкинлиги, амалий тажриба ҳақидаги ҳужжатларини ҳам тақдим этишга ҳақлидир. Нострификациялаш иши тўлов шартнома асосида амалга оширилади. Шу сабабли ариза берувчи амалда белгиланган энг кам иш ҳақи миқдорида (2450) сўмни Давлат тест маркази ҳисобига ўтказганлиги ҳақидаги тўлов қогозини қўшиб топширади.

Шундан сўнг нострификациялашга топширилган ҳужжатлар Бошқарма томонидан қабул қилинади. Шунингдек, Бошқарма лозим бўлган ҳолларда тегишли ўқув юрти, маҳаллий ва хорижий ташкилотлардан ўрганилаётган ишга тегишли аниқлаштирувчи ҳужжатларни сўраб олиши мумкин.

Фуқаролардан қабул қилинган ариза ва ҳужжат-

ланган тақдирда ҳужжатлар ариза берувчига қайтарилади.

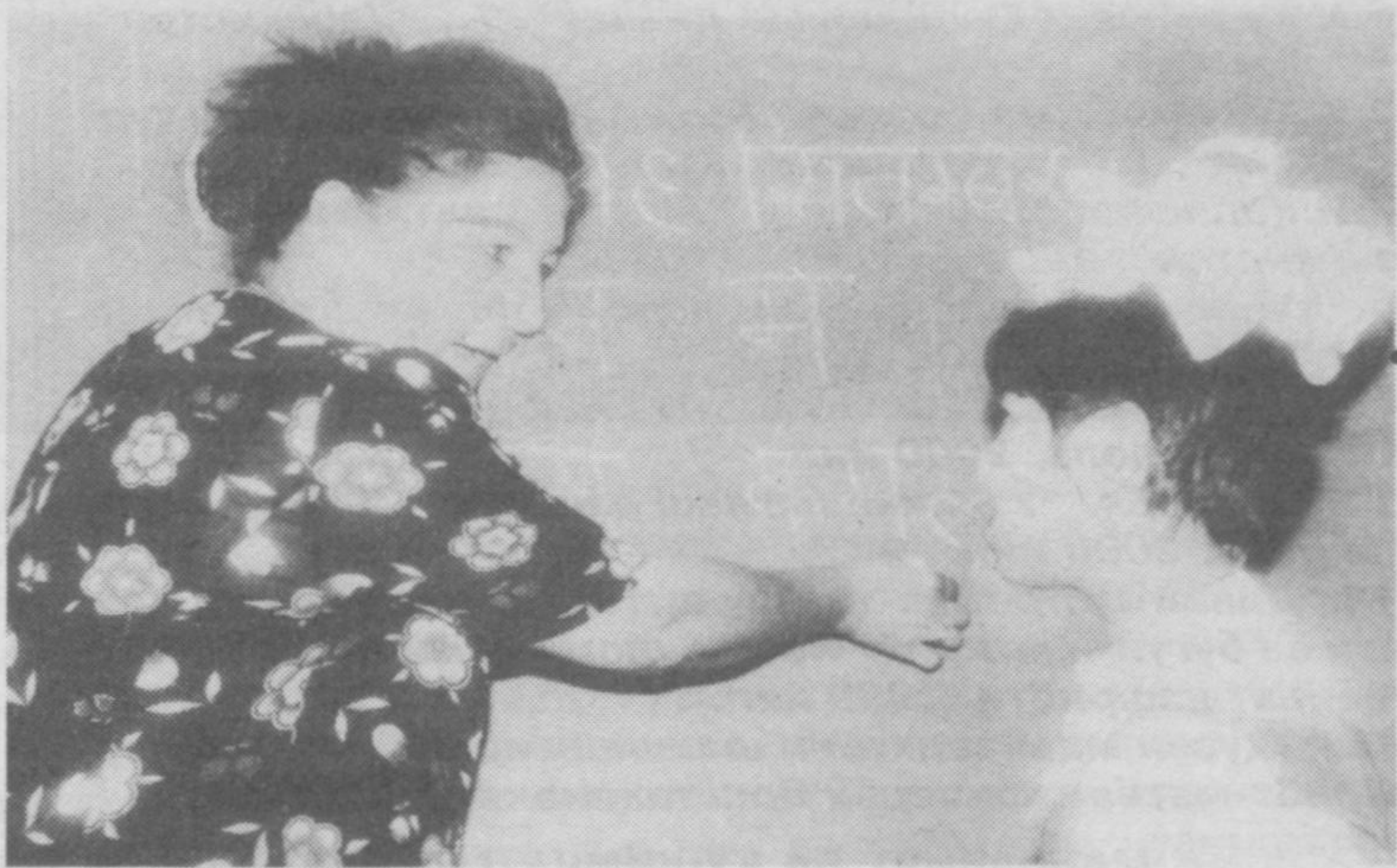
Дарвоқе, таъкидлаш жоизки, ваколатли эксперт комиссияси ариза берувчининг ҳужжатларини экспертизадан ўтказди. Экспертиза давлат таълим стандартлари, таълим муассасаси ўзлари жойлашган давлатларда белгиланган тартибда аккредитация қилинганлиги таълим йўналиш (мутахассислик)лари бўйича ўқув режалари, ўқилган ўқув фанларининг дастурлари, малака тавсифномалари, халқаро битимлар ва тавсиялар ҳамда Ўзбекистон Республикасининг бошқа меъёрий ҳужжатлари асосида амалга оширилади. Шунингдек, эксперт комиссияси зарур ҳолларда (таълим муассасасининг салоҳияти ва нуфузини мавжуд ҳужжатлар асосида аниқлаш имкони бўлмаса, фанлар рўхати ва ҳажмидаги фарқлар мавжудлиги) айрим таълим фанлари бўйича махсус синовлар ўтказиш мақсадга мувофиқ-

қилинишга тавсия этилади. Хорижий давлатларда таълим олганлик тўғрисидаги ҳужжатларнинг эквивалентлиги тўғрисидаги салбий хулоса маълумот олиш даври Ўзбекистондагига қараганда бир йилдан кам бўлса, ҳужжат эгасига кам академик ёки профессионал ҳуқуқлар берилган бўлса, маълумот Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида кўзда тутилмаган таълим шаклида олинган бўлса, берилади.

Бундан ташқари, хорижий давлатларнинг умумий ўрта таълим ва унинг қуйи босқичлари ҳужжатларини тан олиш Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар халқ таълими бошқармалари томонидан ташкил этиладиган комиссиялар ҳужжатларни кўришни кўпи билан икки ҳафта муддатда амалга ошириши керак. Комиссия хулосаси Бошқармага юборилади ва уч кун муддат ичида Бошқарма тегишли қарор

Тошкент шаҳридаги Лаъл Баҳодир Шаштри номидаги 24-мактабда таълим ҳинд тилига йўналтирилган. Мазкур илм масканида таълимнинг пойдевори ҳисобланган бошланғич синфларда ўқувчиларга муштахкам билим берилмоқда. Илмгоҳда кўп йиллик иш тажрибасига эга бўлган ўқитувчилар талайгина. Суратларда: Ҳиндистоннинг Дехли шаҳридаги Жавоҳарлаъл Неру университетида малака ошириб келган, 27 йиллик иш тажрибасига эга Ҳамрохон Ҳакимова бошланғич синф ўқувчиси Камола Акбарова билан машғулот ўтаётир (чапда). Олий тоифали ўқитувчи Ёдгора Мирхоликова 2-синфда дарс олиб бормоқда (ўнгда).

Равиль АЛЬБЕКОВ
олган суратлар

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ СТАНДАРТИ

Ўзбекистон узлуксиз таълим стандартлари давлат тизими

Ўрта махсус, касб-хунар таълими

Ўзбекистон Республикаси
Вазирлар Маҳкамасининг
«Ўрта махсус, касб-хунар
таълимнинг давлат
таълим стандартларини
тасдиқлаш тўғрисида»ги
қарорига 1-илова

СЎЗ БОШИ

1. Ўрта махсус, касб-хунар таълимнинг Давлат таълим стандартлари Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг Ўрта махсус, касб-хунар таълимининг ривожлантириш институти томонидан «Таълим тўғрисида», «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида», «Стандартлаштириш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунларида ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 5 январдаги «Узлуксиз таълим тизими учун давлат таълим стандартларини ишлаб чиқиш ва амалда жорий этиш тўғрисида» 5-сон, 1998 йил 13 майдаги «Ўзбекистон Республикасида ўрта махсус, касб-хунар таълимини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида» 204-сон қарорларига мувофиқ таълим турлари ўрта-сида узвийлик ва узлуксизликни таъминлаш масадада Халқ таълими, Олий ва ўрта махсус таълим вазирликлари ҳамда Фанлар академияси мутахассислари билан ҳамкорликда **ИШЛАБ ЧИКИЛГАН ВА ТАВСИЯ ҚИЛИНГАН.**

1. АСОСИЙ ҚОИДАЛАР

1.1 Қўлланиш соҳаси

1.1.1 Ушбу стандарт ўрта махсус, касб-хунар таълими стандартлари мажмуининг негизи ҳисобланади ва стандартлаштиришнинг:

- мақсад ва вазифаларини;
- асосий тушунчаларини, тамойилларини ва стандартлаштириш бўйича ишларни ташкил қилишни;
- ўрта махсус, касб-хунар таълимини стандартлаштириш соҳасидаги меъёрий ҳужжатларнинг тоифаларини аниқлаб беради.

Ушбу стандарт:

- ўрта махсус, касб-хунар таълими давлат стандартларининг тузилишини;
- ўрта махсус, касб-хунар таълимини стандартлаштириш бўйича ишларни ташкил қилишни;
- ўрта махсус, касб-хунар таълими стандартлари талабларининг бажарилишини назорат қилишни белгилайди.

1.1.2 Ўрта махсус, касб-хунар таълими стандартлари таълимни бошқариш давлат органлари ҳамда идоравий бўйсунуши ва мулкчилиги шаклларида қатъий назар, ўрта махсус, касб-хунар таълими фаолияти билан шуғулланувчи юридик ва жисмоний шахслар томонидан қўлланилиши мажбурийдир.

1.2. Ўрта махсус, касб-хунар таълимнинг давлат таълим стандартини ишлаб чиқиш ва жорий этиш асослари

Ўрта махсус, касб-хунар таълимнинг давлат таълим стандартини ишлаб чиқишда қуйидаги қонунлар ва меъёрий ҳужжатлар асос қилиб олинди:

«Таълим тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни;

«Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида»-ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни;

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Узлуксиз таълим тизими учун давлат таълим стандартларини ишлаб чиқиш ва амалда жорий этиш тўғрисида» 1998 йил 5 январдаги 5-сон қарори;

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Ўзбекистон Республикасида ўрта махсус, касб-хунар таълимини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида» 1998 йил 13 майдаги 204-сон қарори;

О'З DST 1.0-98. «Ўзбекистон Республикаси стандартлаштириш давлат тизими. Асосий қоидалар»;

Ўз DST 1.1-92. «Ўзбекистон Республикаси стандартлаштириш давлат тизими. Ўзбекистон Республикаси стандартларини ишлаб чиқиш, мувофиқлаштириш, тасдиқлаш ва рўйхатдан ўтказиш тартиблари»;

Ўз DST 1.10-93. «Ўзбекистон Республикаси стандартлаштириш давлат тизими.» Асосий атамалар ва таърифлар»;

Ўз DST 1.5-93. «Давлатларaro стандартлаштириш бўйича ишлар олиб бориш қоидалари. Стандартни тузиш, баён этиш, расмийлаштириш ва уларнинг мазмунига қўйиладиган талаблар»;

Ўз DST 1.8-94. «Ўзбекистон Республикаси стандартлаштириш давлат тизими. Етакчи ҳужжатлар ва тавсияномаларни ишлаб чиқиш, мувофиқлаштириш, тасдиқлаш ва давлат рўйхатидан ўтказиш тартиблари»;

Ўз DST 1.9-95. «Ўзбекистон Республикаси стандартлаштириш давлат тизими. Соҳа стандартларини ишлаб чиқиш, мувофиқлаштириш, тасдиқлаш ва давлат рўйхатидан ўтказиш тартиблари»;

Ўз DST 1.8-94. Ўзбекистон Республикаси стандартлаштириш давлат тизими. Амал қиладиган ҳужжатларни ишлаб чиқиш, мувофиқлаштириш, тасдиқлаш, давлат рўйхатидан ўтказиш тартиби ва тавсиялар.

Ўз DST 6.01.1-95. Ўзбекистон Республикаси техник-иктисодий ва ижтимоий ахборотларни кодлаштириш ва таснифлашнинг ягона тизими. Асосий қоидалар.

Ўз DST 6.01.2-95. Ўзбекистон Республикаси техник-иктисодий ва ижтимоий ахборотларни кодлаш-

тириш ва таснифлашнинг ягона тизими. Таснифлагичларни ишлаб чиқиш ва юритиш тартиби.

1.3. Таърифлар

Мазкур стандартда қуйидаги таърифлар ва атамалар қўлланилган:

1.3.1 Ўзбекистон узлуксиз таълим стандартларининг давлат тизими - таълим жараёнини белгилаб бериш, ўқитишнинг асосий мазмунини, таълим муассасалари битирувчиларига қўйиладиган умумий малака талабларини, кадрлар тайёрлаш сифати ва таълим муассасалари фаолиятини баҳолаш мезонлари ва механизмларини аниқлаш орқали кадрлар тайёрлаш соҳасида энг мақбул тартибга солиш даражасига ва ўрта махсус, касб-хунар таълимнинг кафолатланган даражаси ва сифатига эришишга ҳаратилган меъёрий ҳужжатлар мажмуи.

1.3.2 Ўрта махсус, касб-хунар таълими (ЎМКХТ) тармоқ стандарти - малака талабларига мос ҳолда касбий тавсифнома асосида муайян тайёрлов йўналиши ва касб-хунар бўйича таълим мазмунининг зарур ва етарли ҳажми ва сўнгги мақсадларини, ўқув юрталари ҳажмини аниқловчи ҳамда таълим сифатининг стандарт талабларига мувофиқлигини таъминловчи меъёрий ҳужжат.

1.3.3 Ўрта махсус, касб-хунар таълими тайёрлов йўналишлари, касблар ва ихтисосликларнинг умумдавлат таснифлагичи (ЎМКХТТҲИКУТ) - ўрта махсус, касб-хунар таълими тайёрлов йўналишлари, касблар ва ихтисосликларнинг тизимлаштирилган рўйхати.

1.3.4 Касб фаолияти соҳаси - касбга доир билим, малака ва кўникмаларнинг қўлланиш доирасидир; унинг номланиши иқтисодиёт соҳалари билан мувофиқлаштирилади.

1.3.5 ЎМКХТ муассасаларидаги тайёрлов йўналишлари - аниқ касб фаолияти соҳасида мутахассисларга касб таълими бериш доирасидир. Мутахассисларни касб фаолиятининг аниқ соҳаси бўйича тайёрлаш йўналишларининг номи меҳнат фаолиятининг мазмуни билан белгиланади.

1.3.6 ЎМКХТ нинг умумий таълим дастури - умумий таълим тайёргарлиги мазмунини аниқловчи ҳужжатлар тўплами. Умумий таълим дастурини муваффақиятли эгаллаш - академик лицей ва касб-хунар коллежлари битирувчиларига уларнинг олий таълим муассасаларида таълимни давом эттиришлари учун тенг имконият ва ҳуқуқларни таъминлайди.

Умумий таълим дастури академик лицей ва касб-хунар коллежлари битирувчиларини таълимнинг навбатдаги поғоналарида билим олишга тайёрлашни таъминлаш ҳажмидаги ижтимоий, табиий-илмий ва аниқ фанларни ўз ичига олади.

1.3.7 ЎМКХТнинг касб-хунар таълими дастури касб-хунар таълими тайёргарлигининг асосий мазмунини аниқловчи ҳужжатлар тўплами. Касб-хунар таълими дастури касб-хунар коллежи битирувчисига эгаллаган касби бўйича ишни малакали бажариш имконини бериш ҳажмидаги маълум касбга доир умумкасбий ва махсус фанларни ҳамда ишлаб чиқариш таълими ва амалиётини ўз ичига олади.

Касб-хунар таълими дастурини муваффақиятли эгаллаш касб-хунар коллежлари битирувчиларини касби ва ихтисослиги бўйича меҳнат фаолиятини амалга ошириш ҳуқуқи билан таъминлайди.

1.3.8 Махсус касб-хунар таълими дастури - махсус касб-хунар таълими тайёргарлиги мазмунини белгилловчи, академик лицейларнинг тайёрлов йўналишига мос келадиган ва ўқувчиларнинг ақлий ривожланишини жадаллаштирадиган, уларда махсус касб-хунар кўникмаларини шакллантирадиган, ўқувчиларнинг олий ўқув юрталарида ўқишга давом эттиришини ёки уларни меҳнат фаолиятига йўллашни назарда тутган фанларни чуқур ўрганишга йўналтирилган ҳужжатлар тўпلامидир.

Махсус касб-хунар таълими дастури фанларни чуқур ўрганишга йўналтирилган алоҳида ижтимоий, табиий-илмий ёки илмий-техник ва аниқ фанларни ўз ичига олади.

1.4. Ўрта махсус, касб-хунар таълимнинг стандартлаштиришнинг мақсади ва вазифалари

1.4.1 ЎМКХТ стандартларининг жорий этилиши қуйидаги мақсадлар амалга оширилишини назарда тутди:

- ЎМКХТнинг юксак сифатини ҳамда мамлакатда амалга ошириладиган чуқур иқтисодий ва ижтимоий ислохотларни, ривожланган демократик давлат барпо этиш талабларига жавоб берувчи рақобатбардош кадрлар тайёрланишини таъминлаш;

- мамлакатнинг ижтимоий ва иқтисодий тараққиёти истикболларидан, жамият эҳтиёжларидан, фан, техника ва технологиянинг замонавий ютуқларидан келиб чиқиб, кадрлар тайёрлаш мазмунини тартибга солиш;

- ЎМКХТнинг демократлашуви, инсонпарварлашуви ва ижтимоийлашуви, таълим олувчиларнинг ҳуқуқий ва иқтисодий билимлари даражасини, шунингдек таълим жараёни самарадорлигини ошириш;

- сифатли таълим хизматлари кўрсатиш, таълим ва кадрлар тайёрлаш соҳасида шахснинг, жамият ва давлатнинг манфаатларини ҳимоя қилиш;

- кадрлар тайёрлаш сифатини ва таълим фаолиятини баҳолаш мезонларини ва тартибини белгилаш;

- ЎМКХТ жараёнини ва кадрлар тайёрлашнинг из-

чиллиги ва узлуксизлигини таъминлаш;

- меҳнат ва таълим хизматлари бозорида рақобатбардошликни таъминлаш.

1.4.2 Ўрта махсус, касб-хунар таълими давлат таълим стандартларининг вазифалари:

- ЎМКХТ сифатига ва кадрлар тайёрлашга, кўрсатиладиган таълим хизматлари турларига нисбатан қўйиладиган мақбул талабларни белгилаш;

- ЎМКХТга ва унинг пировард натижаларига, таълим олувчиларнинг билими ва касб малакаси даражасини вақти-вақти билан баҳолаш тартибига, шунингдек, таълим фаолияти сифати устидан назорат қилишга нисбатан қўйиладиган тегишли талабларни белгилловчи меъёрий негизни яратиш;

- халқнинг бой ақл-заковат мероси ва умуминсоний қадриятлар асосида таълим олувчиларни маънавий-ахлоқий тарбиялашнинг самарали шакллари ва усулларини жорий этиш;

- ЎМКХТ ўқув-тарбия ва таълим жараёнига, педагогик ва ахборот технологиялари билан таъминлашга, таълим даражасини назорат қилишга, таълим муассасаларида таълим олувчилар ва уларни битирувчиларнинг малакасига нисбатан меъёрлар ва талабларни белгилаш;

- кадрларни мақсадли ва сифатли тайёрлаш учун таълим, фан ва ишлаб чиқаришнинг самарали интеграциясини таъминлаш.

1.5. Ўрта махсус, касб-хунар таълимини стандартлаштириш тамойиллари

ЎМКХТ стандартларини ишлаб чиқишда қуйидагиларни таъминлаш зарур:

- таълимнинг узлуксизлиги ва узвийлиги;
- мамлакатнинг ижтимоий ва иқтисодий ривожланиши, фан - техника ва технологияларнинг истиқболли ривожланиши, жамият талаблари ва уларнинг замонавий ҳолатини ҳисобга олиш;
- таълим, фан ва ишлаб чиқаришнинг мужассамлиги;

- матнлар баёнининг аниқлиги ва ягона қийматлилиги;

- фан, техника ҳамда технологиянинг замонавий ютуқларига, республикадаги ва чет эллардаги илгор тажрибаларга мос келиши;

- ЎМКХТ мақсад ва вазифаларининг амалга оширилиши.

1.6. Ўрта махсус, касб-хунар таълимини стандартлаштириш бўйича ишларни ташкил қилиш

1.6.1 Республикада ЎМКХТ ни стандартлаштиришни ташкил қилиш, мувофиқлаштириш, унга методик раҳбарлик қилиш ва унинг мақбул даражасини таъминлаш таълимни бошқариш бўйича ваколатли давлат органи (ТББВДО) томонидан амалга оширилади.

1.6.2. ЎМКХТ стандартларининг мазмуни, давлат стандартлари тизимининг О'З DST 1.0-98 «Ўзбекистон Республикаси стандартларини ишлаб чиқиш, мувофиқлаштириш, тасдиқлаш ва рўйхатга олиш тартиби»га тўғри келиши зарур.

1.6.3. ЎМКХТ давлат стандартлари ва уларга киритиладиган ўзгартиришлар Ўзбекистон давлат стандартлаштириш, метрология ва сертификациялаш маркази томонидан рўйхатдан ўтказилиши тақозо этилади.

ЎМКХТнинг тайёрлов йўналишлари, касблар ва ихтисосликлари бўйича таълим стандартларини тасдиқлаш 3 йиллик тўлиқ таълим цикли мобайнида педагогик тажриба-синов ишларини муваффақиятли якунлаб, уларга эксперт баҳо берилгач, амалга оширилиши тақозо этилади.

1.6.4. Давлат таълим стандартлари (ДТС)га ўзгартиришлар киритиш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан республикадаги ижтимоий - иқтисодий тараққиётга мос равишда, таълим даражаси ва кадрларни тайёрлашга қўйиладиган талабларни эътиборга олган ҳолда, ДТСларини тасдиқлаш учун белгиланган тартибда амалга оширилади.

1.7. Ўрта махсус, касб-хунар таълимини стандартлаштириш соҳасидаги меъёрий ҳужжатларнинг тоифалари, стандарт турлари

1.7.1. ЎМКХТ стандартлари қуйидаги тоифа ва турларга бўлинади:

- Ўрта махсус, касб-хунар таълими давлат стандартлари (О'З DST) - Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланадиган стандартлар.

- ЎМКХТ тайёрлов йўналишлари ва касблар бўйича тармоқ стандартлари (TST) - Ўзбекистон Республикаси ТББВДО томонидан тасдиқланадиган стандартлар. Улар қуйидагилардир:

- Академик лицейлар тайёрлов йўналишлари бўйича таълим стандартлари;

- Касб-хунар коллежлари учун тайёрлов йўналишлари, касблар ва ихтисослар бўйича таълим стандартлари;

- «Ўрта махсус, касб-хунар таълими учун ўқув режалари ва дастурлари ишлаб чиқишга қўйиладиган талаблар» стандарти.

(Давоми 6-бетда)

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ СТАНДАРТИ

Ўзбекистон узлуксиз таълим стандартлари давлат тизими
ЎРТА МАХСУС, КАСБ-ХУНАР ТАЪЛИМИ

(Давоми. Боши 5-бетда).

ЎМКХТ тайёрлов йўналишлари ва касблар бўйича тармоқ стандартлари (TST) илмий-тадқиқот ва таълим муассасалари, корхоналар, ташкилотлар ва таълим фаолиятининг бошқа субъектлари томонидан ишлаб чиқилади.

1.8. Ўрта махсус, касб-хунар таълими тармоқ стандартларининг тузилиши

1.8.1. Академик лицейлар тайёрлов йўналишлари бўйича таълим стандартлари қуйидаги тузилишга эга:

- Зарварақ (Титул варағи)
- Қўлланиш соҳаси
- Меъёрий ҳужжатлар
- Стандартнинг мақсади ва вазифалари
- Академик лицейларда таълим мазмунининг зарур ва етарли ҳажми
- Академик лицей битирувчиларига қўйиладиган умумий талаблар
- Академик лицей тайёрлов йўналишлари бўйича таълим мазмунининг зарур ва етарли ҳажми (фаннинг номи, асосий ўқув элементлари)
- Стандарт талаблари бажарилишини назорат қилиш

1.8.2. Касб-хунар коллежлари учун тайёрлов йўналишлари, касблар ва ихтисосликлар бўйича таълим стандартлари қуйидаги тузилишга эга:

- Зарварақ (Титул варағи)
- Қўлланиш соҳаси
- Меъёрий ҳужжатлар
- Стандартнинг мақсади ва вазифалари
- Таърифлар
- Касбий тавсифнома:
- тайёрлов йўналиши, касб ва ихтисосликларнинг номлари;
- тайёрлов йўналишининг қўлланиш соҳаси ва вазифалари;
- малака;
- ўқишга қабул қилиш шартлари (мазкур мутахассисликни эгаллаш учун шахснинг таянч ҳисобланувчи руҳий-физиологик сифатлари, ёш ва жинсий хусусиятлари, тиббий чекланишлар бўйича ишга қабул қилиш тартиби ҳақида маълумотлар кўрсатилади).
- Касб-хунар тайёргарлиги мазмунининг зарур ва етарли ҳажми (ўқув даврлари, фан соҳалари, шунингдек мазкур фан соҳаларининг ўқув элементлари ва уларни ўзлаштириш даражалари кўрсатилади).

- Намунавий ўқув режа қуйидаги қисмлардан ташкил топади:
- умумий таълим қисми;
- касбий таълим қисми (умумкасбий, махсус фанлар);
- ўқув ва ишлаб чиқариш амалиёти;
- факультатив машғулотлар ва (ёки) ўқув муассасаси ихтиёридаги соатлар.
- Стандарт талабларининг бажарилишини назорат қилиш.

1.9. Ўрта махсус, касб-хунар таълими давлат стандартлари талабларига риоя этилишини назорат қилиш.

1.9.1. ЎМКХТ давлат стандартлари талабларига риоя қилиш устидан назоратни Ўзбекистон Республикасининг ваколатли давлат органи амалга оширади.

1.9.2. Назорат қилишнинг бош вазифаси, ЎМКХТ давлат стандартлари ва тармоқ стандартлари талабларининг бузилишини аниқлаш, олдини олиш ва бартараф қилишдир.

1.9.3. Ушбу стандарт талабларига риоя қилиш устидан назорат қуйидагилар орқали амалга оширилади:

- давлат таълим стандартлари асосида турли ўқув муассасаларида битирувчилар эгаллаши лозим бўлган билим, кўникма ва малакаларга баҳо бериш;
- ўқув режа ва дастурларни таҳлил қилиш;
- ўқув муассасасида фойдаланиладиган педагогик технологияларни таҳлил қилиш.
- 1.9.4.** Стандарт талабларининг бузилганлиги учун жавобгарлик амалдаги қонун ҳужжатларига мувофиқ таълим муассасаси раҳбариятига юкланади.

II. ЎРТА МАХСУС, КАСБ-ХУНАР ТАЪЛИМИ МУАССАСАЛАРИ БИТИРУВЧИЛАРИГА ҚЎЙИЛАДИГАН ТАЛАБЛАР

2.1. ЎМКХТ муассасалари битирувчиларига қўйиладиган талабларни стандартлаштириш:

- ЎМКХТ муассасалари битирувчиларининг билим сифати ва касбий малакасига қўйиладиган талабларни стандартлаштиришнинг мақсад ва вазифаларини белгилашдан;
- ЎМКХТ муассасалари битирувчиларига қўйиладиган талабларни стандартлаштириш соҳасидаги асосий тушунчаларни аниқлашдан;
- ЎМКХТ муассасалари битирувчиларига қўйи-

ладиган умумий талаблар, шу жумладан, малака талаблари мазмунини белгилашдан;

- Стандарт талабларининг бажарилиши устидан назорат қилишни амалга оширишдан иборат.

2.2. "ЎМКХТ муассасалари битирувчиларига қўйиладиган талаблар" идоравий бўйсунушидан ва мулкчилик шаклларида қатъи назар, яқка шахсларни ҳам ҳисобга олган ҳолда барча давлат бошқарув органлари ва таълим фаолияти билан машғул бўлган субъектлар томонидан бажарилиши шарт.

2.3. ЎМКХТ муассасалари битирувчиларига қўйиладиган талабларни стандартлаштиришнинг мақсад ва вазифалари

2.3.1. ЎМКХТ муассасалари битирувчиларига қўйиладиган талабларни стандартлаштиришнинг мақсади – давлат ва жамият, меҳнат ва таълим хизматлари бозорлари талабларига жавоб берадиган кадрлар тайёрлашнинг давлат кафолатларини таъминлашдир.

2.3.2. Таълим муассасалари битирувчиларига қўйиладиган талабларни стандартлаштиришнинг вазифалари қуйидагилар:

- касб-хунар коллежларида кичик мутахассислар даражасида кадрлар тайёрлаш кўрсаткичларини белгилаб бериш;

- академик лицейлар битирувчиларини ўрта махсус, таълим даражасида тайёрлаш кўрсаткичларини белгилаб бериш;

- ЎМКХТ муассасалари учун педагогик технологияларни ишлаб чиқиш, таълим берувчиларни ишончли ахборот билан таъминлаш.

2.4. ЎМКХТ муассасалари битирувчиларига қўйиладиган умумий талаблар

ЎМКХТ муассасалари битирувчиларига қўйиладиган талаблар қуйидаги кўрсаткичларнинг умумлаштирилган тавсифномасидан иборат:

- фундаментал фанлар ва аниқ касб соҳаси доирасида назарий ва амалий билимлар, касбий малака ва кўникмаларга эга бўлиш;

- касбий моҳирлик ва тафаккур доирасининг етарли шаклланганлиги;

- ташкилотчилик ва тадбиркорлик хислатларининг шаклланган бўлиши;

- давлатнинг тузилиши, унинг ижтимоий ва сиёсий ривожланиши ҳақида аниқ билимларга эга бўлиш, халқаро воқеа, ҳодиса ва муаммоларни тушуна олиш.

- мустақил ва ижодий фикрлаш, фикрларини ёзма ва оғзаки равиш баён этиш малакалари шаклланган бўлиши;

- турли вазиятларни танқидий баҳолаш, янгиликларга доимий интилиш;

- ўзбек тилини мукаммал билиш, давлат тилида ёзма ва оғзаки равишда эркин мулоқотда бўлиш;

- умуминсоний қазилатларига эга бўлиш, ўз миллатини ва ватанини севиш, у билан фахрланиш, миллий урф – одатлар, қадриятларни ҳурмат қилиш;

- компьютерлар ва бошқа телекоммуникация воситаларидан фойдалана олиш;

- рус тилини яхши ўзлаштирган ҳолда, бошқа чет тилини мукаммал билиш;

- ўзлаштирилган назарий билимларни амалиётга, бошланғич касбий кўникмаларни кундалик ҳаётга, турмушга татбиқ эта олиш;

- жисмоний бакуват, соғлом бўлиш, ҳарбий хизматга ва тезкор тиббий ёрдам кўрсатишга лаёқатли бўлиш;

- маънавий, руҳий, жисмоний жиҳатдан ўзини ўзи доимо такомиллаштириш хислатларига эга бўлиш;

- билимларни доимо ошириб, янгилаб боришга интилиш, ўқув ва меҳнат фаолиятига ижодий, мустақил ёндашиш сифатларига эга бўлиш;

- манتيкий фикрлашнинг услублари ва усуллари билан билиш, уларни амалий фаолиятда қўллаш олиш малакасига эга бўлиш;

- ҳуқуқий билимлар асосларига эга бўлиш;

- иқтисодий билимлар асосларига эга бўлиш;

- замонавий ахборот воситалари билан ишлашнинг амалий кўникмаларини мустаҳкам эгаллаш;

- маънавий-ахлоқий маданиятга эга бўлиш;

- сиёсий маданиятга эгалик, фуқаролик бурч ва масъулият ҳислари шаклланган бўлиши;

- экологик маданиятга эгалик – касбий фаолиятда экологик масъулиятни ҳис қилиш, табиат муҳофазаси соҳасидаги билимларга эга бўлиш;

- ўқув фанлари бўйича олий таълим муассасасида таҳсил олиш учун зарур бўлган билимлар мажмуига эга бўлиш.

2.5. Ўрта махсус, касб-хунар таълими таянч ўқув режаси

2.5.1. Ўрта махсус, касб-хунар таълими стандартининг таянч ўқув режалари таълим мазмунидан келиб чиқиб академик лицейлар ва касб-хунар коллежлари тайёрлов йўналишлари бўйича алоҳида тузилади.

Таянч ўқув режалари ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаларининг ишчи ўқув режаларини ишлаб чиқиш учун асос ҳисобланади.

2.5.2. Таянч ўқув режасида ўқув йили 40 ҳафта ва 2 семестрдан иборат. Ҳар бир семестр 20 ҳафтани ўз ичига олади.

2.5.3. Таянч ўқув режаларида умумий 4560 соатдан 80-220 соат таълим муассасаси илмий-педагогик кенгаши қарори билан киритиладиган фанлар учун ажратилади.

2.5.4. Таълим муассасалари ўқувчиларининг ҳафталик юкмаси 54 соатни ташкил этади. Бундан 16 соати мустақил ишлашга ажратилади.

2.5.5. Академик лицейлар ва касб-хунар коллежлари учун таянч ўқув режалари 1, 2, 3 ва 4-жадвалларда келтирилган.

2.5.6 Таълим муассасалари илмий-педагогик кенгашига ишчи ўқув режаларини тузишда таянч ўқув режаларини таълим стандартлари талаблари доирасида 15-20 % гача ўзгартириш ҳуқуқи берилади.

1-жадвал

**АКАДЕМИК ЛИЦЕЙЛАР
УЧУН ТАЯНЧ ЎҚУВ РЕЖАСИ**

Фанлар	Соатлар сон	Умумий юкмага нисбатан фойиз ҳисоби
I. Умумтаълим фанлари	1940	42,5%
II. Чуқурлаштирилиб ўқитиладиган фанлар	1400	30,7%
III. Қўшимча чуқурлаштирилиб ўқитиладиган фанлар	650	14,2 %
IV. Махсус фанлар Давлат аттестацияси Факультатив курслар	230 70 270	5% 1,6 % 6%
Y. Жами:	4560	100%

Изоҳ: Академик лицейларнинг ўқув режалари тайёрлов йўналишларининг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда алоҳида тузилиб, чуқурлаштирилиб ва қўшимча чуқурлаштирилиб ўқитиладиган фанлар учун ажратилган соатлар миқдори умумий ажратилган соатлар ҳажмига нисбатан 5% гача ўзгариши мумкин.

2-жадвал

**КАСБ-ХУНАР КОЛЛЕЖЛАРИ УЧУН ТАЯНЧ
ЎҚУВ РЕЖАСИ**

Фанлар	Соатлар сон	Умумий юкмага нисбатан фойиз ҳисоби
I. Умумтаълим фанлари	1940	42,5%
II. Касбий таълим фанлари (умумкасбий ва махсус фанлар)	1180	25,9 %
III. Ўқув амалиёти	600	13 %
IV. Ишлаб чиқариш амалиёти	648	14,3 %
Y. Диплом иши	76	1,7 %
VI. Коллеж илмий-усулбий кенгаши қарори билан киритиладиган фанлар	116	2,6 %
Жами:	4560	100%

Изоҳ: Касб-хунар коллежларининг ўқув режалари тайёрлов йўналишлари, касблар ва ихтисосликларнинг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда алоҳида тузилиб, касбий таълим фанлари (умумкасбий ва махсус фанлар)га, ўқув ва ишлаб чиқариш амалиётига ажратилган соатлар миқдори умумий ажратилган соатлар ҳажмига нисбатан 10% гача ўзгариши мумкин.

(7-саҳифадаги 3 ва 4-жадвалга қаранг).

2.6. Ўрта махсус, касб-хунар таълими сифатини назорат қилиш.

2.6.1. ЎМКХТ сифатини назорат қилиш қуйидаги усулларда олиб борилади:

- **Ички назорат** – ЎМКХТ муассасаси томонидан амалга оширилади;

Ўқитиш сифатининг ички назорати таълимни бошқариш бўйича ваколатли давлат органи тасдиқлаган "Академик лицейлар ва касб-хунар коллежлари ўқувчиларининг билим савияси, кўникма ва малакаларини назорат қилишнинг рейтинг тизими тўғрисида"ги Низом асосида рейтинг-назорат шаклида ўтказилади. Назоратнинг рейтинг тизими қуйидаги назорат тадбирлари ўтказилишини кўзда тутади:

- **жорий назорат** – оғзаки сўров, коллоквиумлар, семинарлар, ёзма ишлар, лаборатория ишлари, техникавий диктант, курс лойиҳалари, уй вазифаси ва ҳоказо, яъни ўқитувчи ўз амалиётида қўллайдиган барча сўров турларини ўз ичига олади.

- **оралиқ назорат** – фаннинг маълум бир қисми, бўлими якунлангандан сўнг ўтказилади. Оралиқ назоратнинг ўтказилиш тартиби, шакли таълим муассасасининг илмий-педагогик кенгаши томонидан белгиланади.

- **якуний назорат** – семестр тамом бўлганда ва ўқув дастурининг тегишли бўлими тугаллангандан кейин амалга оширилади. Якуний назоратнинг ўтказилиш тартиби, шакли таълим муассасасининг илмий-педагогик кенгаши томонидан белгиланади.

(Давоми 7-бетда)

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ СТАНДАРТИ

Ўзбекистон узлуксиз таълим стандартлари давлат тизими

ЎРТА МАХСУС, КАСБ-ХУНАР ТАЪЛИМИ

3-жадвал

АКАДЕМИК ЛИЦЕЙЛАРИНИНГ ЎҚУВ РЕЖАСИ

Ўқув жараёни графиги

Ҳ а ф т а л а р

Ўқини мuddати 3 йил

Курс	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40		
групп																																										
I																																										
II																																										
III																																										

Ш а р т л а н б е л г и л а р

☐ Назарий ва ўқув амалиёти ☐ Т Таътил ☐ Д Давлат аттестацияси

Ўқув жараёни режаси

Т/р	Ўқув ФАНЛАРИ	Жами Соат	Соатларнинг курслар бўйича тақсими		
			1 курс	2 курс	3 курс
Умумтаълим фанлари					
1	Ўрта маданияти ва давлат тилида иш юритиш	80			80
2	Она тили ва адабиёт	120	120		
3	Хорижий тил	160	80	80	
4	Рус(ўзбек) тили	120	80	40	
5	Тарих	160	80	80	
6	Шахс ва жамият	40			40
7	Математика	200	120	80	
8	Информатика	120	80	40	
9	Физика	160	100	60	
10	Астрономия	40			40
11	Кимё	80	80		
12	Биология	80	80		
13	Иқтисодий география	40	40		
14	Ешларни қақирққа тайёрлаш (Е Ч Т)	140		60	80
15	Жисмоний тарбия	160	80	40	40
16	Ахборот технологиялари	40		80	
17	Давлат ва ҳуқуқ асослари	80	40		
18	Маънавият асослари	40			40
19	Оила психологияси	40			40
20	Эстетика	40	40		
Жами:		1940	1160	420	360
Ўқуқлаштириб ўқитиладиган фанлар					
Жами:		1452	160	760	532
Қўшимча ўқуқлаштирилиб ўқитиладиган фанлар					
Жами:		664	80	180	404

1.	Махсус фанлар	196	40	80	76
2.	Давлат аттестацияси	72			72
3.	Факультатив курслар	236	80	80	76
	Ҳафталик юклама	38	38	38	38
Ж а м и:		504	120	160	224
ХАММАСИ:		4560	1520	1520	1520

* Изох: информатика фанида бошланғич компьютер сабоқлари ва замонавий компьютер дастурлари, ахборот технологиялари фанида эса янги ахборот технологиялари, интернет ва локал компьютер тармоқлари бўйича билим ва кўникмалар ўрганилади.

КАСБ-ХУНАР КОЛЛЕЖЛАРИНИНГ ЎҚУВ РЕЖАСИ

4-жадвал

Ўқув жараёни графиги

Ҳ а ф т а л а р

Ўқини мuddати 3 йил

Курс группы	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
I																		Т	Т																						
II																		Т	Т																						
III																		Т	Т																						

Ш а р т л а н б е л г и л а р

☐ Назарий ва ўқув амалиёти ☐ Т Таътил ☐ А Ишлаб чиқариш амалиёти ☐ Д Диплом иши

Ўқув жараёни режаси

Т/р	Ўқув	Жами Соат	Соатларнинг курслар бўйича тақсимоти		
	ФАНЛАРИ		1 курс	2 курс	3 курс
Умумтаълим фанлари					
1.	Ўрта маданияти ва давлат тилида иш юритиш	80		40	40
2.	Она тили ва адабиёт	120	80	40	
3.	Рус (Ўзбек) тили	120	80	40	
4.	Хорижий тил	160	80	40	40
5.	Тарих	160	80	60	20
6.	Шахс ва жамият	40			40
7.	Математика	200	80	60	60
8.	Информатика	120	80	40	
9.	Физика	160	80	80	
10.	Астрономия	40			40
11.	Кимё	80	80		
12.	Биология ва экология	80	80		
13.	Иқтисодий география	40	40		
14.	Ешларни қақирққа тайёрлаш (Е Ч Т)	140		70	70
15.	Жисмоний тарбия	160	80	40	40
16.	Давлат ва ҳуқуқ асослари	80			80
17.	Маънавият асослари	40	40		
18.	Ахборот технологиялари	40		20	20
19.	Эстетика	40	40		
20.	Оила психологияси	40			40
	ЖАМИ:	1940	920	530	490
Касбий таълим фанлари (умумкасбий ва махсус фанлар)					
	ЖАМИ:	1300	480	370	450
	Ўқув амалиёти:	480	120	180	180
	Ишлаб чиқариш амалиёти	648		360	288
	ЖАМИ:	1128	120	540	468
	Диплом иши	76			76
	Ж А М И:	4444	1520	1440	1484
	Ҳафталик юклама		38	36-38	36-38
	Коллеж илмий-услубий кенгаши қарори билан киритиладиган фанлар	116		80	36
	ХАММАСИ:	4560	1520	1520	1520

Изох: Касб-хунар коллежларнинг ўқув режалари йўналишлари, касблар ва ихтисосликларнинг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда алоҳида тузилиб, касбий таълим фанлари (умумкасбий ва махсус фанлар)га, ўқув ва ишлаб чиқариш амалиётига ажратилган соатлар миқдори умумий ажратилган соатлар ҳажмига нисбатан 10 % гача ўзгариши мумкин.

(Давоми. Боши 5-бетда).

Ташқи назорат - Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Мақамаси Давлат тест маркази таркибидagi Кадрлар тайёрлаш сифатини назорат қилиш, педагог кадрлар ва таълим муассасалари аттестацияси бошқармаси томонидан тайёрланган "Таълим муассасалари ва педагогик кадрларнинг давлат аттестацияси ва аккредитацияси ҳақидаги Низом" ва амалдаги меъёрий ҳужжатлар асосида амалга оширилади;

Давлат-жамоат назорати - таълимни бошқарувчи ваколатли давлат органи ва у билан келишилган ҳолда жамоат ташкилотлари ва кадрларга талабгорлар томонидан амалга оширилади;

Якуний давлат аттестацияси - давлат имтихонлари ва малакавий битирув диплом иши (лойиха)ни ҳимоя қилиш билан якунланади.

2.6.2. Ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаларини битирувчиларга ўрта махсус, касб-хунар таълими тўғрисида давлат намунасидаги диплом берилиди, унда:

- академик лицейлар учун - фанлар бўйича ўқитилган соҳа;

- касб-хунар коллежлари учун - Ўрта махсус, касб-хунар таълимидаги тайёрлов йўналишлари, касблар ва ихтисосликлар умумдавлат таснифлагичи (ЎМКХТТКИУТ)га мувофиқ касблар ва ихтисосликлар бўйича берилган малака кўрсатилади;

Дипломларга ўзлаштирилган умумтаълим ва махсус (касб-хунар) фанлар (курслар), соатлар ҳажми ва улар бўйича баҳолар (рейтинглар) шунингдек, битирувчининг умумий рейтинги ва якуний давлат аттестациясининг натижалари кўрсатилган қўшимча варақ илова қилинади.

Академик лицейни тугатганлик тўғрисидаги диплом олий таълим муассасасига ўқишга кириш ҳамда олинган билимларни меҳнат фаолиятида рўйбга чиқариш ҳуқуқини беради.

Касб-хунар коллежини тугатганлик тўғрисидаги диплом олинган мутахассисликка мувофиқ, меҳнат фаолиятини амалга ошириш ҳамда олий таълим муассасасига ўқишга кириш ҳуқуқини беради.

III. ЎРТА МАХСУС, КАСБ-ХУНАР ТАЪЛИМИДАГИ ТАЙЁРЛОВ ЙЎНАЛИШЛАРИ, КАСБЛАР ВА ИХТИСОСЛИКЛАРНИНГ УМУМДАВЛАТ ТАСНИФЛАГИЧНИ ИШЛАБ ЧИҚИШГА ҚЎЙИЛАДИГАН ТАЛАБЛАР

3.1. Ўрта махсус, касб-хунар таълимидаги тайёрлов йўналишлари, касблар ва ихтисосликларнинг умумдавлат таснифлагичининг мақсад ва вазифалари

3.1.1. Ўрта махсус, касб-хунар таълимидаги тайёрлов йўналишлари, касблар ва ихтисосликлар умумдавлат таснифлагичи (ЎМКХТТКИУТ)нинг мақсади - ўрта махсус, касб-хунар таълими тизимидаги тайёрлов йўналишлари, касблар ва ихтисосликлар бўйича малакали кичик мутахассисларни тайёрлашнинг тизимлаштирилган рўйхатини белгилашдир.

3.1.2. ЎМКХТТКИУТнинг асосий вазифалари:

• Ўзбекистон Республикаси ҳудудида касб фаолияти соҳалари бўйича бир хил тайёрлов йўналишлари, касблар ва ихтисосликларга эга бўлган кичик мутахассисларни тайёрлашни таъминлаш;

• Ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаларининг идоравий бўйсунуши ва мулкчилик шаклларида қатъи назар фойдаланишлари мажбурийлигини таъминлаш;

• ЎМКХТТКИУТни таълим ҳақидаги меъёрий ҳужжатлар (таълимнинг халқаро стандарт таснифлагичи (ТХСТ) ва

Олий таълимнинг йўналишлари ва ихтисосликлар таснифлагичи)ни индексациялаш мақсадида бошқа таълим турлари билан мувофиқлаштириш.

3.2. Кичик мутахассисларнинг касб фаолияти соҳалари

3.2.1. ЎМКХТ муассасаларида кичик мутахассисларни тайёрлаш куйидаги соҳалар бўйича амалга оширилади:

• Саноат (машинасозлик, энергетика, самолётсозлик, автомобилсозлик, металлургия, геология ва фойдали қазилмаларни ишлаб чиқиш, кимё саноати, енгил саноат, матбаа, озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш)

• Транспорт
• Алоқа
• Қурилиш
• Уй-жой ва коммунал хўжалиги
• Қишлоқ ва ўрмон хўжалиги
• Соғлиқни сақлаш
• Таълим
• Маданият ва санъат
• Ижтимоий ва иқтисодий соҳа
• Савдо, умумий овқатланиш ва хизмат кўрсатиш соҳалари.

3.2.2. ЎМКХТТКИУТнинг таснифлаш объектлари бўлиб, Ўзбекистон Республикаси ҳудудидаги ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасалари, тайёрлов йўналишлари, касблар ва ихтисосликлар ҳисобланади.

3.3. ЎМКХТ тайёрлов йўналишлари, касблар ва ихтисосликларининг умумдавлат таснифлагичининг кодлари

3.3.1. Ўрта махсус, касб-хунар таълимидаги тайёрлов йўналишлари, касблар ва ихтисосликларни таснифлаш олти рақамли сонлар билан кодланади.

Коддаги биринчи учта рақам ихтисосликларнинг касбий соҳалари; тўртинчи, бешинчи ва олтинчи рақамлар тайёрлов йўналишлари ҳамда касбларнинг тартиб рақамини ифодалайди.

3.3.2. ЎМКХТ тайёрлов йўналишлари касблар ва ихтисосликлар коди - касб фаолияти соҳаларига мувофиқ касблар ва ихтисосликлар бўйича тайёрлов йўналишлари рўйхатининг рақамли белгиси.

3.3.3. Узлуксиз таълим тизимидаги ўрта махсус, касб-хунар таълими ва олий таълим (бакалаврият) орасидаги узвийлиқни аниқлаш ва уни таъминлаш мақсадида ЎМКХТТКИУТда олий таълимнинг бакалаврият йўналишлари кодлари ҳам қавс ичида келтирилади.

3.3.4. ЎМКХТТКИУТда тайёрлов йўналишлари, касблар ва ихтисосликларнинг кодларига мос келадиган "Таълимнинг халқаро стандартлаштириш таснифлагичи" (ТХСТ) кодлари ҳам келтирилиши лозим.

3.3.5. Таснифлагични тузишда давлат, жамият ва меҳнат бозори талаблари, касбий тайёргарликдаги тажрибалар, ижтимоий ҳамкорлар, ишлаб чиқариш ва ижтимоий-иқтисодий жараёнлар талаблари ҳисобга олиниши лозим.

3.5. Ўрта махсус, касб-хунар таълимидаги тайёрлов йўналишлари, касблар ва ихтисосликларнинг умумдавлат таснифлагичига ўзгартиришлар киритиш тартиби

3.5.1. Таснифлагич тайёрлов йўналишлари, касблар ва ихтисосликларнинг асос бўлувчи рўйхати бўлиб, у қўшимчалар ва ўзгартиришлар киритиш учун очкидир.

3.5.2. Таснифлагичга ўзгартиришлар ва қўшимчалар киритишга оид тақлифлар ўрта махсус, касб-хунар таълимини бошқариш ваколатига эга бўлган давлат органига тақдим этилади.

3.5.3. Таснифлагичга ўзгартиришлар ва қўшимчалар киритиш ўрта махсус, касб-хунар таълимини бошқариш ваколатига эга бўлган давлат органи томонидан амалга оширилади.

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ СТАНДАРТИ

Ўзбекистон узлуксиз таълим стандартлари давлат тизими

ЎРТА МАХСУС, КАСБ-ХУНАР ТАЪЛИМИ

УМУМТАЪЛИМ ФАНЛАРИ

Ўзбекистон Республикаси
Вазирлар Маҳкамасининг
«Ўрта-махсус, касб-хунар
таълимининг давлат
таълим стандартларини
тасдиқлаш тўғрисида»ги
қарорига
2-илова

1. Қўлланиш соҳаси

Ушбу давлат таълим стандарти академик лицейлар ва касб-хунар коллежлари ўқувчиларининг умумтаълим фанлари бўйича мажбурий ўқув юкламаси ҳажмини, битирувчилар савиясига қўйиладиган талабларни белгилаб беради.

Давлат таълим стандарти ўзининг идоровий бўйсунуши ва мулкчилик шаклларида қатъи назар, таълимни бошқариш давлат органлари ва таълим фаолияти субъектлари томонидан тадбиқ этилиши мажбурийдир. Давлат таълим стандарти Ўзбекистон Республикасидаги барча ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаларига жорий этилади.

Давлат таълим стандарти академик лицейлар ва касб-хунар коллежларининг барча турдаги ўқув-меъёрий ҳужжатларини яратиш учун асос ҳисобланади.

2. Меъёрий ҳужжатлар

1. «Таълим тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни.

2. «Стандартлаштириш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни.

3. «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури» тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Қонуни.

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Узлуксиз таълим тизими учун таълим стандартларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш тўғрисида» 1998 йил 5 январдаги 5-сон қарори.

5. O'Z DST 1.0-98 «Ўзбекистон Республикаси стандартлаштириш давлат тизими. Асосий қоидалар».

3. Ўрта махсус, касб-хунар таълими умумтаълим фанларини стандартлаштиришнинг мақсад ва вазифалари

3.1 Ўрта махсус, касб-хунар таълими (ЎМКХТ) умумтаълим фанларини стандартлаштиришдан мақсад

Ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаларида умумтаълим фанлари бўйича таълим беришда ушбу фанлар мазмунини танлаш, ўқув юкламалари қўламини ҳамда ўқув-меъёрий ҳужжатларни ишлаб чиқиш учун зарурий асосларни аниқлаш, академик лицей ва касб-хунар коллежларида таълим стандартининг моҳиятини белгилашдан иборат.

3.2. Ўрта махсус, касб-хунар таълими умумтаълим фанлари давлат таълим стандартининг вазифалари:

- академик лицейлар ва касб-хунар коллежларида умумтаълим фанларини ўрганиш бўйича таълим мазмунини белгилаш;

- таълим олувчиларнинг билими, кўникма ва малакалари даражасини даврий равишда баҳолаш тартибига, шунингдек, таълим фаолияти сифати устидан назорат қилишга нисбатан қўйиладиган тегишли талабларни белгилловчи меъёрий негизни яратиш;

- халқнинг бой ақл-заковат мероси ва умуминсоний қадриятлар асосида таълим олувчиларни маънавий-ахлоқий тарбиялашнинг самарали шакллари ва усулларини жорий этиш;

- ЎМКХТ ўқув-тарбия ва таълим жараёнини, педагогик ва ахборот технологиялари билан таъминлашга, таълим даражасини назорат қилишга, таълим муассасаларида таълим олувчилар ва уларни битирувчиларнинг малакасига нисбатан меъёрлар ва талабларни белгилаш;

- таълим олувчиларга фундаментал билимларни ўзлаштиришнинг фаол усулларини жорий қилиш, ижодий фикрлаш ва кенг тафаккурга эга бўлиш малакасини шакллантириш;

- касб-хунар коллежларида касб ва ихтисослик олиш ҳамда олий таълим муассасаларида ўқишни давом эттириш учун умумтаълим фанлари бўйича зарурий билимлар даражасини белгилашдан иборат.

4. Ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасалари битирувчиларига умумтаълим фанлари бўйича қўйиладиган умумий талаблар

Академик лицейлар ва касб-хунар коллежлари битирувчиларига умумтаълим фанлари бўйича қўйиладиган умумий талаблар қуйидагилардан иборат:

● фундаментал билимларни ўзлаштириш олиш, ўзлаштирилган назарий билимларни амалиётга, бошлангич касбий кўникмаларни кундалик ҳаётга, меҳнат фаолиятига татбиқ эта олиш;

● академик лицейлар ҳамда касб-хунар коллежлари ўқувчилари тайёрлов йўналишлари ва ихтисосликлари бўйича чуқурлаштирилган, йўналтирилган, махсус фанлар асосларини эгаллашлари учун зарур бўладиган асосий билимларга эга бўлиш;

● мустақил ва ижодий фикрлаш, ўз фикрларини ёзма ва оғзаки равишда баён этиш малакаларини эгаллаш;

● билимларни мунтазам ошириб, янгилан бо-

ришга интилиш, ўқув ва меҳнат фаолиятига ижодий, мустақил ёндашиш сифатларига эга бўлиш;

● мантикий фикрлашнинг услублари ва усуллари-ни билиш, уларни амалий фаолиятда қўллаш олиш малакасига эга бўлиш;

● компьютерлар ва бошқа телекоммуникация воситаларидан фойдалана олиш;

● замонавий ахборот воситалари билан ишлашнинг амалий кўникмаларини мустақам эгаллаш;

● турли вазиятларни танқидий баҳолаш, янгиликларга доимий интилиш;

● маънавий-ахлоқий маданиятга эга бўлиш;

● сиёсий маданиятга, фуқаролик бурчлари ва жа-вобгарлиги ҳисларига эгаллик;

● экологик маданиятга эгаллик;

● давлатнинг тузилиши, унинг ижтимоий ва сиёсий ривожланиши ҳақида аниқ билимларга эга бўлиш, халқаро воқеа, ҳодиса ва муаммоларни тушуна олиш;

● умуминсоний фазилатларига эга бўлиш, ўз миллатини ва ватанини севиш, у билан фахрланиш, миллий урф-одатлар, қадриятларни ҳурмат қилиш;

● жисмоний бақувват, соғлом бўлиш, ҳарбий хизматга ва тезкор тиббий ёрдам кўрсатишга лаёқатли, маънавий соғлом, рухий, жисмоний жиҳатдан ўзини-ўзи доимо такомиллаштиришга интилиш;

● олий таълим муассасаларида(бакалаврият) таълим олишни давом эттириш учун зарур билимлар мажмуига эга бўлиш.

5. Академик лицей ва касб-хунар коллежлари ўқувчилари ўзлаштириши зарур бўлган умумтаълим фанлари мазмунига қўйиладиган талаблар

Ўзлаштирилиши зарур бўлган билим, малака ва кўникмалар

1.1. Она тили ва адабиёти:

Она тили:

- она тилининг ижтимоий-маданий ҳаётдаги мавқеини, ўзбек адабий тилининг тарихий тараққиётини билиш;

- ўзбек адабий тилининг талаффуз меъёрлари, асосий имло қоидаларини билиш ва нутқий фаолиятда қўллаш;

- она тилидан эгалланган назарий билимларни мустақамлаш ва бойитиш;

- она тилининг лисоний бойлиги ва хусусиятига оид билимларни чуқур ўзлаштириш, ўзбек адабий тилида сўзлаш ва ёзиш малакаларини эгаллаш;

- она тили ифода воситаларининг имкониятларини билиш ва амалда улардан тўғри фойдаланиш;

- нутқ услубларининг хусусиятларини фарқлаш ва нутқий вазият талабига кўра, тил воситаларини ўринли қўллаш олиш;

- сўз таркиби, маъноси, ясаилиши ва морфологик қурилишини таҳлил қилиш кўникмаси ҳамда малакасига эга бўлиш;

- мустақил фикрлаш асосида турли тузилиш ва мазмундаги гапларни туза олиш ва уларни синтактик таҳлил қилиш;

- она тилида ўз фикрларини лўнда ва равон ифода-лай билиш, нутқ мавзусининг мазмуни ва мақсадини асосли далиллар билан баён эта олиш;

- турли нутқ мавзуларида мустақил равишда матн ярата олиш, матнни кенгайтириш, қисқартириш ва ижодий ўзгартириш йўллари билиш;

- ёзма ишлар ва иш қоғозларини ёзишда она тилининг имло ва пунктуацион меъёрларига амал қилиш.

Адабиёт:

- миллий ва умумбашарий қадриятларни улуғлашда бадиий адабиётнинг ижтимоий вазифасини англаш;

- ўзбек адабий-бадиий меросининг жаҳон адабиёти тараққиётига қўшган ҳиссасини билиш;

- бадиий асарни ғоявий-бадиий жиҳатдан баҳолай билиш, ёзувчининг ҳаётга муносабатини, уни ифода-лашда тилнинг бадиий-тасвирий воситаларидан фойдаланиш маҳоратини фарқлай олиш;

- ўзбек мумтоз адабиёти намуналарини ифодали ўқиш, шарҳлаш, жанр хусусиятларини билиш;

- XX аср ўзбек адабиётининг шаклланиши ва ривожланиш тамойилларини билиш;

- ўрганилаётган асарнинг бадиий-эстетик аҳамиятини тушуниш ва таҳлил қила олиш;

- асар қаҳрамонлари ҳақида мустақил ва ижодий фикрлай олиш, уларга тавсиф бера билиш, бадиий асарнинг моҳияти ва бадииятини ёритувчи реферат, иншо ёза олиш;

- асар қаҳрамонларини умуминсоний ва миллий қадриятлар нуктаи назаридан мустақил баҳолай олиш;

- ўзбек адабиётининг жаҳон адабиётлари билан ўзаро алоқасини билиш.

1.2. Рус тили ва адабиёти:

Рус адабиёти:

- знать и различать художественные произведения

и их место в общем развитии мировой литературы;

- знать общественную роль художественной литературы, ее значение, связь с характерными особенностями эпохи;

- знать критерии идейно-художественной оценки литературных произведений, своеобразие использования писателем разнообразных художественно-изобразительных средств языка;

- знать особенности композиции и системы образов изучаемых произведений;

- знать тематическое конкретно-историческое и общечеловеческое значение характеров главных действующих лиц, произведений;

- знать признаки понятий: художественного образа, литературный характер, тип, народность литературы, литературные направления;

- знать взаимодействие русской и узбекской литературы,

русской литературы с другими видами искусств, род, жанр, основные системы стихосложения.

Рус тили:

- знать теоретические основы школьного курса русского языка;

- знать и активно владеть лексико-грамматическим материалом, соотношенным с основными темами;

- различать и использовать в речи языковые средства, отражающие специфику каждого функционального стиля, владеть разговорным литературным языком;

- уметь использовать выразительные средства русского языка;

- владеть умениями и навыками морфологического разбора частей речи и синтаксического разбора предложений различного уровня;

- владеть всеми уровнями речевой деятельности, отбирать наиболее существенные факты и сведения для раскрытия темы и основной идеи высказывания;

- строить высказывания в определенном стиле;

- уметь правильно сформулировать свою мысль, приводить необходимые доказательства, делать выводы, обобщения;

- уметь оформлять письменные работы с соблюдением орфографических и пунктуационных норм.

2. Рус (ўзбек) тили

Рус тили:

- иметь коммуникативно-речевые знания и навыки по основным видам речевой деятельности (аудирование, говорение, чтение, письмо) и навыки деятельности с языковым материалом (фонетика, орфоэпия, лексика, грамматика, орфография, синтаксис);

- владеть базовыми коммуникативно-речевыми знаниями, умениями и навыками в соответствии с основными сферами общения (обиходно-бытовая, учебная, общественно-политическая, социально-культурная профессионально-ориентированная), типовыми жизненными ситуациями;

- владеть диалогической и монологической формами общения;

- знать особенности официально-делового, научного, публицистического и художественного стилей речи;

- знать и владеть языковыми средствами выражения обобщенных типов семантики высказывания, а также формулами речевого общения;

- усвоить и уметь правильно использовать дополнительный (потенциальный) словарь, довести лексический багаж до 1200 единиц.

Ўзбек тили – Давлат тили:

- турли нутқий вазиятларда давлат тилида эркин мулоқотга кириша олиш;

- ўз оиласи, ўқиши, турар жойи, қизиқишлари тўғрисида мустақил фикрлаш асосида суҳбатлаша олиш;

- нутқий фаолиятга киришиш учун зарур бўлган фонетик, лексик, грамматик билимларни мустақамлаш ва улардан ўринли фойдаланиш;

- Ўзбекистон, унинг бойликлари, табиати, миллий қадриятлари тўғрисида қисқача-жавоб қила олиш;

- нутқ мавзуларида оид матнларни рус тилидан ўзбек тилига ва ўзбек тилидан рус тилига эркин таржима қилиш;

- ўқилган ва тингланган матн, кўрилган расм, тасвир асосида кичик ҳикоя тузиш ва баён ёза олиш;

- Давлат тилини мукамал билиш ва унда ҳужжат юритиш малакаларига эга бўлиш;

- Ўзбекистон тарихи, миллий адабиёт намуналаридан парчаларни ўқиш, мазмунини сўзлаб бериш, ёдлаш;

(Давоми 9-бетда)

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ СТАНДАРТИ

Ўзбекистон узлуксиз таълим стандартлари давлат тизими

ЎРТА МАХСУС, КАСБ-ҲУНАР ТАЪЛИМИ

УМУМТАЪЛИМ ФАНЛАРИ

(Боши 8-бетда)

- кундалик турмуш ва ўқиш фаолиятида қўлланадиган иш қоғозларини ёза олиш;

3.Хорижий тиллар

- тили ўрганилаётган хорижий мамлакатларнинг географик жойлашиши, давлат тизими, байрамлари, анъаналари, турмуш тарзи, фан ва техника соҳасидаги ютуқлари, маданият ва санъати, буюк инсонларини билиш, Ўзбекистон билан бўлган алоқалари ҳақидаги умумий маълумотларга эга бўлиш;

- хорижий тилни она тили билан солиштириш натижасида уларнинг фарқларини аниқлай олиш;

- чет тилидаги матнларни ифодали ўқий олиш;

- матнларда ифодаланган турли даражадаги ахборотларни тўлиқ тушуна олиш;

- 100-120 сўздан иборат бўлган ўртача мураккабликдаги матнни чет тилидан она тилига ва она тилидан чет тилига таржима қила олиш;

- оғзаки нутқ кўникмаларига эга бўлиш;

- коммуникатив мақсадларга йўналтирилган оғзаки мулоқот кўникмаларига эга бўлиш;

- диалогик ва монологик нутқ кўникмаларига эга бўлиш;

- суҳбатдошининг нутқини, ёзиб олинган нутқни тушуна олиш кўникмаларига эга бўлиш;

- матндан диалог туза олиш;

- ўқилган ёки эшитилган матнга таянган ҳолда режа ёки тезис туза олиш;

- табрикнома ва мактуб ёзишни билиш;

- нутқий маданият қоидаларини билиш;

- луғат билан ишлашни билиш.

4. Тарих**Жаҳон тарихи (1914 - 2000 й):**

- XX аср тарихини даврлаштириш, қисмларга ажратиш ва улар ўртасидаги боғланишларни билиш;

- биринчи жаҳон уруши ва давлат тўнтаришлари ҳақида билимларга эга бўлиш;

- иккинчи жаҳон уруши ҳақида билимга эга бўлиш, унинг моҳиятини англаш;

- 1918-1939 йиллардаги Ғарб ва Шарқнинг асосий давлатлари тараққиётини билиш;

- 1945-2000 йиллардаги дунё тарихини билиш ва олдинги давр билан солиштириб, ўзгаришлар ҳақида хулосалар чиқариш;

- икки сиёсий система ўртасида кечган кураш, "совук уруш"нинг моҳиятини англаш;

- мустабид, тоталитар тузум ҳалокатининг қонуниятли эканлиги ҳақида тушунчага эга бўлиш;

- демократик, ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятининг шаклланиш қонуниятлари ва турли мафкуралар курашини билиш;

- жаҳон тарихида Ўзбекистоннинг ўзига хос, ўзига мос ўрни ҳақида тўлиқ маълумотларга эга бўлиш;

- Ғарб ва Шарқдаги озодлик ҳаракатлари ҳақида билимларга эга бўлиш ва улардан тегишли хулосалар чиқариш;

- мамлакатлар тарихини даврларга бўлиб ўрганишни билиш ҳамда уларни таққослаш;

- ғарб мамлакатлари тарихининг ўзига хос хусусиятларини тушунириб бера олиш;

- тарих фанига тегишли ҳар қандай харита, кўргазмалар, кинофильм ва диафильмлар мазмунини таҳлил қила олиш;

- мавзуларни мустақил ўрганиш ва уларни ёзиб олиш малакасига эга бўлиш;

- илмий-оммабоп адабиётларни мустақил ўқиш ва хулосалар чиқара олиш;

- ижтимоий воқеаларнинг ривожланиш жараёнларини таҳлил қила олиш ва эркин фикр юритиш;

- турли илмий-оммабоп мақолаларга, ўз қарашларини ёзма равишда эркин баён қилиш;

- ривожланган мамлакатлар тараққиётини ўрганиб, уларнинг таърибасини маҳаллий шароитга таққослай олиш;

- Шарқ давлатлари тарихини даврлаштириш, воқеаларни бир-бирига боғлаб тушунтира олиш;

- турли хил ҳодисаларнинг ўзаро боғлиқлигини ва уларнинг ўзига хос хусусиятларини тушунтира олиш;

- мавзуни ўрганишда турли хил қўшимча архив материалларидан фойдаланишни билиш;

- хариталарни, схемаларни шарҳлаш, мавзулар бўйича рефератлар тайёрлашни билиш;

- мавзулар бўйича мунозаралар ўтказиш малакасига эга бўлиш;

- мавзуларни ўрганишда, муаммоли масалаларни ҳал қилишда тўғри йўналишлар топа олиш;

- воқеа ва ҳодисаларни баён қилишда диалектик боғлиқлиқни ва тарихий жараённинг бир бутунлигини ажрата олиш;

- инсоният олдидаги умумбашарий муаммолар ҳақида билимларга эга бўлиш.

Ўзбекистон тарихи (1917-2000 й):

- Туркистонда шўролар истибдодининг ўрнатили-

ши, Туркистон мухторияти ҳақида билимларга эга бўлиш;

- истиқлолчилик, миллий озодлик ҳаракатлари, уларнинг намоёндалари ҳақидаги билимларга эга бўлиш;

- шўро ҳокимиятининг 20-30-йилларда Ўзбекистонда юритган сиёсий, иқтисодий, маданий-маърифий сиёсатини қиёсий таҳлил қила олиш ва унинг мустамлакачилик моҳиятини англаш;

- шўро ҳокимиятининг Ўзбекистонга юритган сиёсий қатағонлик сиёсати ва унинг оқибатларини билиш;

- Ўзбекистоннинг иккинчи жаҳон урушидаги иштироки, халқимизнинг фашизмга қарши жангларда ва меҳнат соҳасидаги жасорати ҳақида маълумотларга эга бўлиш;

- Ўзбекистон халқларининг шўролар мустамлакачилиги давридаги ижтимоий-сиёсий аҳволи ҳақида билимларга эга бўлиш;

- Ўзбекистон Республикаси мустақиллиги учун кураш, мустақиллик Декларацияси ва унинг моҳияти ҳақидаги билимларни эгаллаш;

- Ўзбекистон давлат мустақиллигининг қўлга кири-тилиши ва унинг тарихий аҳамиятини билиш;

- Ўзбекистоннинг ўзига хос тараққиёт йўлини билиш;

- Ўзбекистоннинг байроғи, герби, мадҳияси, Президенти, ташқи алоқаларига доир маълумотларни тўла эгаллаш;

- тарихий воқеа ва ҳодисаларни миллий ғоя, миллий истиқлол мафкураси мезонларида таҳлил эта олиш;

- Ўзбекистон Республикаси Президентининг иқтисодиёт, сиёсат, мафкурага оид асарларида илгари сурилган ғоялар асосида мушоҳада юрита олиш;

- бозор иқтисодиётининг умумий қонуниятларини, бозор иқтисодиёти шароитида мустақил Ўзбекистон Республикаси ривожланишининг умумий хусусиятлари тўғрисидаги билимларга эга бўлиш;

- дунё халқлари олдида турган жаҳоншумул муаммолар, уларни бартараф этиш вазифалари, Ўзбекистон Республикасининг бу муаммоларни ҳал этиш йўлида амалга ошираётган ишлари ҳақида маълумотларга эга бўлиш;

- ҳозирги даврда Ўзбекистоннинг маданий-маънавий тараққиёти ҳақида билимларга эга бўлиш;

- Ўзбекистонда демократик давлат қуриш, демократик ва фуқаролик жамиятини барпо этиш, маънавий қадриятларни тиклаш ва ривожлантириш тамойил-ларини билиш;

- Хариталар остида ишлаш, тарихий воқеалар юзасидан мустақил мулоҳаза юритиш, мунозара ва баҳсларда фикр билдира олиш;

- дарслик, қўлланма, тарихий ҳужжат, матн устида, ҳамда кўргазмалар қуроллар билан мустақил ишлай олиш;

- ўз мактаби, кўчаси, қишлоғи, тумани, шаҳрининг ўтмиши, бугунги ҳаёти тўғрисидаги маълумотларга эга бўлиш;

- эгаллаган билимларини эркин баён этиш, ўз курсдошларининг фикрларига муносабат билдира олиш;

- тарихий билим, кўникма ва эгалланган малакалардан ўз ҳаётида ва жамият муаммоларини ҳал қилишда фойдалана олиш.

5.Математика**Алгебра ва анализ асослари:**

- тўпламлар ҳақида дастлабки тушунчаларга эга бўлиш;

- тўпламларнинг берилиш усулларини, бўш тўплам, қисм тўплам, тўпламлар бирлашмаси, кесишмаси, айирмаси, чекли, чексиз тўпламларни билиш;

- ихтиёрий ва мавжудлик кванторларини билиш ва уларни математик фикрларни ёзишда қўллай олиш;

- чекли ўнли, чексиз ўнли, даврий, даврисиз касрлар, рационал, иррационал, ҳақиқий сонлар ҳақида билимларга эга бўлиш;

- асосий сонли тўпламлар (натурал, бутун, рационал, иррационал, ҳақиқий сонлар) ни билиш;

- сонли кесмалар, очик, ёпиқ интерваллар ҳақида тушунчаларга эга бўлиш, ҳақиқий сонлар устида амаллар бажаришни, ҳақиқий соннинг модули, унинг асосий хоссаларини билиш;

- комплекс соннинг таърифи, мавҳум бирлик, комплекс сонларнинг тенглиги, комплекс сонлар устида амаллар бажаришни, комплекс соннинг геометрик маъносини, комплекс сондан квадрат илдиз чиқаришни билиш;

- бутун рационал ифодаларнинг каноник кўринишини, Безу теоремаси, кўпҳадни икки ҳадга бўлишни (Горнер схемаси), рационал алгебраик ифодаларни айнан алмаштиришни бир ўзгарувчи рационал тенглама ва тенгсизликларни ечишни, тенглама ва тенгсизликларни ечишнинг асосий усулларини билиш;

- Ал Хоразмийнинг "Ал-жабр ва ал-муқобала ҳисоби ҳақида"ги китобининг қисқача мазмунини билиш;

- икки ўзгарувчи тенгламанинг геометрик маъ-

носини билиш, тенгламалар системасига оид мисолларни еча олиш;

- математик индукция ҳақида тушунчага эга бўлиш, математик индукция усулидан фойдаланиб, баъзи айн timer ва тенгсизликларни исботлай олиш;

- функцияга оид терминлардан тўғри фойдаланиш ва тушуниш, функциянинг аниқланиб, ўзгариш (ўсиш ва камайиш) соҳаларини топа олиш;

- функциянинг берилиш усулларини билиш, функциялар графиклари ҳақида маълумотга эга бўлиш, функциянинг жуфт-тоқлиги, даврийлигини, функциянинг энг кичик мусбат даврини аниқлаш, функциянинг нолларини топа олиш, элементар функциялар, уларнинг асосий хоссаларини билиш, ўзаро тескари функциялар ҳақида маълумотларга эга бўлиш;

- логарифмик ва кўрсаткичли функцияларнинг асосий хоссаларини билиш;

- функциялар графикларини схематик тасвирлай олиш;

- бири иккинчисига, $y=x$ га нисбатан симметрик эканлигини тасвирда кўрсатиш, функция графикларини алмаштира олиш малакаларига эга бўлиш;

- модул билан боғлиқ бўлган функцияларнинг графикларини текисликда тасвирлай олиш;

- мураккаб бўлмаган логарифмик, кўрсаткичли, даражали тенглама ва тенгсизликларни ечиш усулларини билиш;

- сонли кетма-кетликлар, уларнинг лимити ҳақида маълумотларга эга бўлиш, баъзи содда кетма-кетликлар лимитини ҳисоблашни, нуқтанинг атрофини, функция лимитини, бир томонлама лимитлар, чексиз лимитлар, функциянинг узлуксизлиги, узлуксиз функциянинг асосий хоссаларини, элементар функциялар узлуксизлигини билиш;

- функция орттирмаси, ҳосиласи, ҳосиланинг геометрик ва механик маъносини билиш;

- баъзи функциялар ҳосиласи, ҳосилаларни ҳисоблаш, иккинчи тартибли ҳосила, функциянинг ўсиш, камайиш ораллигини, функция экстремумлари, кесмада функциянинг энг катта ва энг кичик қийматларини топиш, функциянинг тўла текшириш, графикни чизиш, ҳосиланинг баъзи тадбиқларини билиш;

- асосий тригонометрик функциялар ва уларнинг асосий хоссалари, гармоник тебраниш ҳақида тушунчага эга бўлиш, асосий тригонометрик функциялар йиғиндисини ва айирмасини кўпайтмага айлантириш, бу функциялар кўпайтмасини йиғиндига алмаштиришни, тригонометрик тенглама ва тенгсизликларни ечишни, тригонометрик функциялар ҳосиласини билиш;

- бошланғич функция ва унинг хоссалари, бошланғич функцияси топиш қоидаларини билиш, аниқмас интеграл, эгри чизикли трапеция юзини ҳисоблаш, аниқ интеграл, Ньютон-Лейбниц формуласи, аниқ интеграл ёрдамида геометрик фигуралар юзини, ҳажминини ҳисоблашни билиш;

- бирлашмалар, ўринлаштириш, ўрин алмаштириш ва группалашлар сонини ҳисоблашни, Ньютон формуласига оид мисолларни ечиш, комбинаторик масалаларни ечишни билиш;

- тасодифий, муқаррар ва рўй бериши мумкин бўлмаган ҳодисаларни, ҳодисалар бирлашмаси ва кесишмасини топа олиш, ҳодисаларнинг эҳтимол-ликларини ҳисоблашни билиш, частота, полигон, гистограмма тушунчаларини билиш ва уларга оид масалаларни еча олиш.

Геометрия:

- планиметриянинг бошланғич тушунчаларини, кесмаларни таққослаш, айлана ёйининг градус ўлчовини аниқлаш, бурчакларни ўлчашни билиш;

- синиқ чизик узунлигини ҳисоблаш, учбурчакнинг асосий элементларини ҳисоблашга оид масалаларни ечиш, учбурчакларнинг тенглик аломатлари ва уларга оид масалалар ечиш, энг содда геометрик яшашларни бажара олиш;

- учбурчак, тўртбурчак, доира юзини ҳисоблашга оид масалаларни, Пифагор теоремаси ва унга доир масалаларни, перпендикуляр ва омега оид масалаларни, синуслар ва косинуслар теоремаларига доир масалаларни ечишни билиш;

- текислик ва тўғри чизикнинг ўзаро жойлашувига оид масалалар ечишни билиш;

- уч перпендикулярлик ҳақидаги теоремани масалалар ечишга қўллаш, кўпёқларга оид масалаларни, кўпёқ элементларини, кўпёқларнинг ён ва тўла сиртларини ҳисоблашни билиш;

- айланма жисмларнинг ён ва тўла сиртларига, призма, пирамида ва кесик пирамидаларнинг ҳажмларини ҳисоблашга, айланиш жисмларининг ҳажмларини ҳисоблашга доир масалаларни ечиш-ни билиш;

(Давоми 10-бетда)

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ СТАНДАРТИ

Ўзбекистон узлуксиз таълим стандартлари давлат тизими

ЎРТА МАХСУС, КАСБ-ҲУНАР ТАЪЛИМИ

УМУМТАЪЛИМ ФАНЛАРИ

(Боши 9-бетда)

- алмаштиришларга таъриф бера олиш, параллел кўчиришнинг таърифини ва унинг хоссаларини билиш, ҳаракатнинг таърифини, нуқтага, тўғри чизиққа, текисликка нисбатан симметрик нуқталарни билиш, ўхшаш алмаштиришнинг таърифи ва унинг хоссалари, алмаштиришлар ёрдамида геометрик масалалар ечишни билиш;

- параллел проекциялашнинг таърифи ва унинг хоссаларини, призма ва пирамиданинг текисликдаги тасвирини ясашни, айланиш жисмларининг турларини ва уларни текисликда тасвирлашни, кўпбurchак ортогонал проекциясининг юзи ҳақидаги теоремани билиш;

- векторнинг таърифи, модули, қарама-қарши векторлар, нол вектор тушунчаларини, векторларни қўйиш ва сонга кўпайтириш амалларини, векторнинг координатлари таърифини ва компланарлик шартини, базис векторлар тушунчасини, векторнинг урта базис векторлар бўйича ёйилмасини, векторларнинг скаляр кўпайтмаси ва унинг хоссаларини билиш.

6. Информатика

- информация, ўлчов бирликлари, хусусиятлари, ватанимизда информатика фанининг таракқиёти, алгоритм тушунчаси, дастур, унинг турлари, ШЭХМ умумий тузилишини билиш;

- MS DOS операция тизими, Norton Commacder (NC) операция қобиғи аа Norton Utilities (NU) дастурлари ҳақида тушунча, файл тушунчаси, файлларнинг турлари ва номланиши, NSда файллар устида бажариладиган амаллар, функционал тугмачалар ва улардан фойдаланиш, амалий дастурлар ва уларнинг асосий турларини билиш;

- Windows нима, Windows дастурининг афзалликлари ва ўзига хос хусусиятларини билиш;

- компьютер графикаси тушунчаси, график муҳаррирлари ва уларга тасвир ҳосил қилиш, график муҳаррирларнинг матнлар муҳаррирларидан фарқи ва ўхшашликларини билиш;

- матн муҳаррирлари, уларнинг турлари, матнларни киритиш ва хотирада сақлаш, хотирадан ўқиш, уларни таҳрир қилиш усуллари, матнларни шакллантириш, босмага чиқариш усуллари билиш;

- электрон жадвал тушунчаси, уларнинг турлари, электрон жадвалларни ишга тушириш ва улардан чиқиш тартиби, электрон жадвал ячейкалари устида амаллар бажариш қоидаларини билиш;

- маълумотлар базаси, уларнинг турлари ва ҳосил қилиш усуллари, маълумотлар базасини ишга тушириш ва ундан фойдаланиш тартиби, маълумотлар базасини бошқариш тизимлари ҳақида тушунчага эга бўлиш;

- ахборот жамияти тушунчаси, мамлакатимиздаги ахборотга оид қонунлар мазмуни, локал ва халқаро тармоқларни билиш.

7. Физика

- физиканинг ривожланиш тарихини, унга Шарқнинг буюк алломалари қўшган ҳиссаларини, жамият ривожланишида физика ва техниканинг аҳамиятини, Ўзбекистонда физика ва техника соҳасида олиб борилаётган тадқиқотлар ҳақида умумий маълумотларни билиш;

- физик катталикларнинг Халқаро бирликлар системаси (СИ)ни тушунтира олиш;

- механика: кинематика, динамика, Ньютон ва механикада сақланиш қонунлари, статика элементлари, суюқликлар ва газлар механикасида оид қонуниятларни билиш ва мисоллар ёрдамида тушунтира олиш;

- молекуляр физика ва термодинамика асослари: молекуляр-кинетик назария асослари, газ ва термодинамика қонунлари, суюқлик ва газларнинг ўзаро айланиши, қаттиқ жисмлар физикасига оид қонуниятларни билиш;

- электродинамика: электростатика, ўзгармас ток, турли муҳитларда электр токи, магнит майдон, моддаларнинг магнит хоссалари, электромагнит индукция қонуниятларини билиш;

- тебраниш ва тўлқинлар. Оптика. Атом ва ядро физикаси: механик ва электромагнит тебранишлар ва тўлқинлар, товуш, геометрик оптика, нисбийлик назарияси элементлари, квант, атом ва элементар зарралар физикаларига оид қонунларини билиш ҳамда оламнинг физик манзараси тўғрисидаги билимларга эга бўлиш;

- табиат ҳодисаларини физик қонуниятлар асосида тушунтира олиш малакасига эга бўлиш;

- физик формулалар ёрдамида масалалар еча олиш;

- физик қонуниятларни амалда қўллаш олиш;

- ўлчов асбобларидан фойдалана билиш, ўлчаш

хатолигини баҳолай олиш;

- тажрибаларни ўтказа олиш, натижаларни жадвал, график, диаграмма кўринишида тасвирлаш ва таҳлил қила олиш;

физик асбоблар билан ишлашда техника хавфсизлиги қоидаларига риоя қилиш.

8. Астрономия

- Ўрта аср Шарқ (жумладан, Ўрта Осиё) олимларининг астрономия тарихида тутган ўринлари, асосий илмий мерослари ҳақида тасаввурга эга бўлиш;

- оламнинг астрономик манзараси ҳақида илмий тасаввурга эга бўлиш;

- асосий астрономик ҳодисаларни илмий асосда таҳлил қила олиш;

- оламнинг моддий бирлигини англаш;

- осмон сферасининг асосий нуқта, чизиқ ва айланалари, асосий юлдуз туркумлари ҳақида тасаввурга эга бўлиш;

- астрономик ҳодисаларнинг кечиши, табиатнинг универсал қонунлари (биринчи навбатда, физик қонунлари) асосида рўй беришини англаш;

- осмон жисмлари ва бу тизимларнинг келиб чиқиши ва эволюцияси (космогония) ҳақида тасаввурга эга бўлиш;

- ўқув-астрономик кузатиш асбобларининг ишлаш тамойилларини билиш;

- астрономияда ишлатиладиган асосий узунлик ўлчов бирликларини билиш;

- ўқув-астрономик кузатиш асбобларини ишлата олиш малакасини эгаллаш;

- астрономиядан масалалар ечиш малакасига эга бўлиш.

9. Шахс ва жамият

- шахс ва жамият тушунчаси ва моҳиятини билиш;

- Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигини мустаҳкамлашда ватанпарвар, фидойи ва билимдон шахсларга эҳтиёжнинг кучайиши ва унинг моҳиятини билиш;

- дунёнинг пайдо бўлиши, инсоннинг дунёга келиши ва жамиятнинг қарор топиши тўғрисидаги турли концепцияларнинг мазмунини англай билиш;

- жамият ва шахс тўғрисидаги қадимги дунёдан ҳозирги кунгача бўлган қарашлар, шу жумладан, Ўрта Осиё мутафаккирларининг мерослари ҳақида тушунчаларга эга бўлиш;

- цивилизациялар, уларнинг мазмуни, турлари ва ўзаро алоқасини билиш;

- жамиятнинг таркибий тузилишини билиш;

- жамият иқтисодий ҳаёти, Ўзбекистонда бозор иқтисодиётига ўтишнинг ўзига хос модели ва унинг хусусиятларини билиш;

- юксак ривожланган саноат ва қудратли технология – ишлаб чиқаришнинг асоси эканлиги, Ўзбекистонда мулкчиликнинг турли шакллари ва хусусий мулкчиликка алоҳида эътибор ҳақида тушунчаларга эга бўлиш;

- ижтимоий гуруҳлар ва уларнинг таснифини билиш;

- инсоний муносабатларнинг ранг-баранглигини тушуниш, уларнинг ижобий ва салбий оқибатларини олдиндан кўра билиш;

- ўзаро тушунмовчиликлар ва можароларнинг олдини олиш усуллари билиш;

- жамиятнинг сиёсий ва ҳуқуқий тизимини, шу жумладан, Ўзбекистонда ҳуқуқий демократик жамият қурилишининг асосий йўналишларини билиш;

- бошқарувнинг ҳуқуқий давлатчилик ва ўзини ўзи бошқарув шакллари ҳақидаги тушунчаларга эга бўлиш;

- маънавият жамият ва шахс ҳаётининг муҳим жиҳати эканлигини англай билиш;

- қадриятлар тизимини, уларнинг жамият ва шахс ҳаётидаги ўрнини билиш;

- мафкура, миллий истиқлол мафкураси ҳақида мустаҳкам тушунчага эга бўлиш;

- халқаро муносабатлар ҳақида билимларга эга бўлиш;

- Ўзбекистоннинг халқаро муносабатлар тизимидаги ўрни, Ўзбекистон жаҳон ҳамжамиятининг бир бўлаги эканлиги, халқаро ҳуқуқ ва шартномалар ҳақида маълумотларга эга бўлиш;

- Халқаро инсонпарварлик ҳуқуқининг вужудга келиши, мазмуни, таркибий қисмлари ва таракқиётини билиш;

- Халқаро ташкилот ва ҳаракатлар, шу жумладан, “Халқаро Қизил Хоч” ва “Қизил ярим ой” ҳаракати, БМТ, уларнинг инсонпарварлик тамойиллари ва вазифаларини билиш;

- ҳозирги замоннинг умумбашарий муаммоларини билиш, уларнинг асосий белгилари, турлари ва ҳал қилиш йўллари ҳақида тушунчаларга эга бўлиш;

- инсонпарварликка асосланган жаҳон цивилизациясининг қарор топиши ҳақидаги асосий билимларга эга бўлиш.

10. Кимё

- кимёнинг асосий қонунларини, атом молекуляр таълимот моҳиятини билиш;

- нисбий атом ва молекуляр масса тушунчаларини билган ҳолда кимёвий белгилар ва формулалар ёрдамида тенгламалар туза олишни билиш;

- массанинг сақланиш қонунини, газ қонунларини ва Менделеев даврий қонунини билиш;

- атом тузилишининг ядро модели, кимёвий боғланиш турлари, тузилиш формулалари ва валентликни билиш;

- кимёвий реакцияларнинг тезлиги, тезликка таъсир этувчи омиллар, активланиш энергияси, қайтар ва қайтмас жараёнлар, катализ, кимёвий мувозанат, Ле-Шателье тамойили тушунчаларини билиш;

- эритмалар, эриш жараёнининг моҳияти, диссоциация, эритма концентрацияларининг турлари, сувли эритмаларда водород кўрсаткичи ва унинг аҳамияти, сувнинг ион кўпайтмасини билиш;

- аноганизм моддаларнинг энг муҳим синфлари ва улар ўртасидаги боғланишлар ҳақидаги маълумотларни билиш;

- оксидланиш-қайтарилиш реакциялари, уларнинг тенгламаларини тузишни билиш, электролиз, электролизнинг амалий аҳамияти, қўлланишини билиш;

- металлмаслар, азот ва кислород группачаси элементларини, галогенлар, инерт газлар ва уларнинг умумий хоссаларини билиш;

- металллар, уларнинг умумий хоссалари, бош ва ён гуруҳчалардаги айрим металлларнинг бирикмалари, лантаноидлар ва актиноидлар ҳақидаги муҳим маълумотлар, металллар коррозияси, сувнинг қаттиқлиги, чўян, пўлат, шиша ва цемент олиш жараёнлари ҳақидаги маълумотларга эга бўлиш;

- кимёвий технологияда реакция мувозанати ва унга таъсир этувчи омилларни билиш;

- органик моддалар кимёвий тузилиши назариясининг моҳияти, моддалар хоссаларининг тузилишига боғлиқлигини аниқ мисоллар ёрдамида кўрсатиб бера олиш;

- кимёвий изомерия турлари, органик моддаларнинг асосий синфлари ҳақидаги маълумотлар, органик моддалар номенклатураси, органик реакцияларнинг турларини билиш;

- тўйинган углеводородлар, уларнинг умумий хоссалари, метан ва унинг гомологлари, ёпиқ халқалар, углеводородлар, тўйинмаган углеводородлар, уларнинг вакиллари, этилен олиниши ва ишлатилиши, этиленнинг полимерланиш реакциясига киришиши, полиэтилен олиш жараёни, ацетилен, унинг хоссалари, олиниши, ишлатилишини билиш;

- диен углеводородлар, уларнинг кимёвий хоссалари, табиий ва синтетик каучуклар олиниши. Ароматик углеводородлар, бензол, уларнинг хоссалари, гомологлар. Нефть ва нефтьдан маҳсулотлар олиш кимёвий жараёни. Табиий газлар, уларни қайта ишлаш кимёвий жараёнлар маҳсулотлари ва улардан фойдаланишни билиш;

- кислородли органик бирикмалар, тўйинган спиртлар, уларнинг тузилиши, изомерияси, хоссалари. Метанол, этанол, уларнинг олиниши ва ишлатилиши, глицерин хоссаларини билиш;

- феноллар, уларнинг тузилиши ва кимёвий хоссаларини билиш;

- альдегидлар, формальдегид, уларнинг олиниши, хоссалари, ацефальдегид, поликонденсатлаш реакцияларини билиш;

- кетонлар, органик кислоталар, уларнинг ун муҳим вакиллари, хоссалари, олиниши ва ишлатилишини билиш;

- эфирлар, мураккаб эфирлар, этерификация ва совунланиш реакцияларини билиш;

- ёғлар, совунлар, синтетик ювиш воситалари ва уларнинг олинишига хос жараёнларини билиш;

- углеводородлар, уларнинг хоссалари, моно ва дисахаридлар, полисахаридлар ва уларнинг хоссаларини билиш;

- азотли органик бирикмаларнинг вакиллари ва уларнинг хоссаларини билиш;

- аминокислоталар, уларнинг тузилиши, умумий хоссаларини билиш;

- табиий ва сунъий каучуклар, кимёвий толалар тўғрисида умумий тушунчаларга эга бўлиш.

11. Биология

- Марказий Осиё табиатшуносларининг табиат ва унинг пайдо бўлиши ҳамда ривожланиши тўғрисидаги фикрларини билиш;

(Давоми 11-бетда)

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ СТАНДАРТИ

Ўзбекистон узлуксиз таълим стандартлари давлат тизими

ЎРТА МАХСУС, КАСБ-ҲУНАР ТАЪЛИМИ

УМУМТАЪЛИМ ФАНЛАРИ

(Боши 10-бетда)

- органик олам эволюцияси, ҳаётнинг биологик эволюцияси, одам фаолиятининг органик олам ривожланишига кўрсатган ижобий ва салбий таъсири тўғрисида билимларга эга бўлиш;
- организмлардаги ирсий ўзгарувчанлик, сунъий танлаш, яшаш учун кураш, табиий танланиш, ўсимлик ва ҳайвонларнинг муҳитга мослашуви ва унинг шарт-шароитларини билиш;
- тур мезонлари, тур популяцияси таърифи, турларнинг табиатда пайдо бўлиш йўллари билиш;
- микро ва макроэволюция тўғрисида тушунчага эга бўлиш;
- эволюциянинг бошланғич материали, бирлиги ва омилларини билиш;
- эволюциянинг солиштира анатомия, палеонтология, эмбриология, биогеография, биокимёвий далилларни билиш;
- биологик прогресс, унинг шакллари (ароморфоз, идио адаптация, умумий дегенерация)ни билиш;
- одам ва юксак ҳайвонлар гавда тузилишидаги ўхшашлик ва фарқларни билиш;
- одам палеонтологик аждодларининг антропогенезини ҳаракатлантирувчи омилларни билиш;
- экология, асосий экологик тушунчалар, абиотик ва биотик омиллар, фотопериодизм ҳодисаси, биоритмларни билиш;
- популяция ва турнинг экологик таърифини билиш;
- биогеоценозлар, агроценозлар, биосфера, сайёрамизда биомассанинг тарқалиши ва унинг сабабларини билиш;
- биосфера эволюциясининг асосий босқичларини билиш;
- ген ва ҳужайра инженерияси ҳақида тушунчага эга бўлиш ва унинг асосий объектлари, тадқиқот услубларини билиш;
- трансформация, трансдукция ҳодисалари ва уларнинг аҳамиятини тушуниш;
- кўчиб юрвчи генетик элементлар тўғрисида тасаввурга эга бўлиш;
- генетик инженерия услублари ёрдамида организмлар ирсиятини ўзгартириш мумкинлигини билиш;
- биотехнология ва унинг ёрдамида олинадиган дорилар, озиқ-овқат маҳсулотлари ҳақида тушунчага эга бўлиш;
- биологик билимлардан қишлоқ ҳўжалиги, ўрмончилик, балиқчилик, саноатнинг турли соҳаларида, шунингдек, тиббиётда, табиатни муҳофаза қилиш ишларида фойдаланиш мумкинлигига ишонч ҳосил қилиш ва унда фаол қатнашиш кераклигини тушуниш.

12. Иқтисодий география

- иқтисодий географиянинг илмий-амалий аҳамиятини билиш;
- иқтисодий географиянинг тармоқлари ва иқтисодий-ижтимоий географияга айланиш жараёнларини билиш;
- географик, рационал, ҳудудий ва акваториал меҳнат тақсимои тушунчаларини билиш;
- ишлаб чиқаришни ҳудудий ташкил этиш шакллари, ишлаб чиқариш тармоқларини жойлаштиришнинг асосий омилларини билиш;
- табиий ресурслардан фойдаланишни ва экология муаммоларини, иқтисодий ҳудудларга ажратиш, унинг назарий ва амалий аҳамиятини билиш;
- аҳолининг ўсиши ва ривожланишини, демографик муаммоларни билиш;
- урбанизация жараёнини ва унинг асосий муаммоларини, сиёсий-географик тушунчаларни билиш;
- жаҳон мамлакатлари, улар ўртасидаги халқаро муносабатларнинг асосий йўналишларини билиш.

13. Ёшларни чақириққа тайёрлаш

- жисмоний баркамоллик, чидамлик, чاقқонлик, тез ҳаракат қилиш сифатларини мунтазам ўзлаштириб бориш;
- мардлик, ҳаққонийлик, ғалабага интилиш, юқори интизомлилик ва бошқа сифатларга эга бўлиш;
- тўсиқлардан ўтиш, қуроллардан отиш ва қўл жанги усулларини билиш;
- танани чиниктириш, соғломлаштириш ва ташқи муҳит қаршиликларида чидамлиликни ошириш кўникмаларига эга бўлиш;
- бирон бир хавф туғилганда аҳолини огоҳлантириш тартиби, фавқулотда вазиятлар шароитида ўзини тутиш қоидалари ва ҳимояланиш усулларини билиш;
- автомат, парчаланувчи қўл ва танкка қарши

гранаталарнинг жанговор хусусиятлари, тузилиши, ишлаш тамойилларини билиш;

- кўзгалмас ва пайдо бўлувчи нишонларга отиш қоидаларини билиш;
- автоматни отишга тайёрлаш, ундан нишонларга отиш усулларини билиш;
- кичик қолибри ва пневматик милтиқлардан ўқ отишни билиш;
- гранаталарни ҳар хил ҳолатда узоқликка аниқ улоқтириш техникасини билиш (700 граммлик гранатани энг камида 30 метрга улоқтириш);
- халқ ҳўжалигида қўлланиладиган кучли таъсир этувчи заҳарли моддалар, радиоактив ва заҳарловчи моддалар, воситаларнинг шикастловчи таъсирини билиш;
- шахсий ва оммавий ҳимоя воситаларидан фойдалана билиш;
- умумқўшин жанги асослари, аскарнинг жангдаги бурчлари, ўт очиш ва манёвр турлари ва разведка ўтказиш асосларини билиш;
- чет эл армияларининг асосий танклари, зирхли машиналари, жанговор самолётлари ва вертолётларининг тавсифомаларини билиш;
- аскарнинг жангдаги ҳаракат усуллари ва амалларини тўғри, тез, аниқ бажара олиш;
- Ўзбекистон Республикасининг "Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тўғрисида"ги Қонунининг, ҳарбий хизматдан бош тортиш ва ҳарбий жиноятлар учун назарда тутилган маъмурий ва жинойий жавобгарлик тўғрисидаги асосий моддаларини билиш;
- ҳарбий хизматчи мажбуриятларининг моҳиятини тушунира олиш, катталарга мурожаат қилишни, буйруқ олганда ҳаракат қилишни, рота бўйича посбон вазифасини бажаришни ва сафда командаларни (буйруқларни) бажаришни билиш;
- ҳарбий интизом асосларини ва унинг Қуролли кучлар учун аҳамиятини, ҳарбий Низомнинг асосий талабларини, ҳарбий ҳушмуомалалик қоидаларини, ўзини тутиш ва ҳарбийча саломлашишни, аскарнинг сафга туришдан олдинги, сафдаги мажбуриятларини билиш;
- фуқаролик ҳимояси, тиббий хизматни ташкил этиш асослари ва унинг вазифаларини, зарарланиш ўчоғида биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш ва тиббий муолажаларни бажариш қоидаларини билиш;
- тиббий муассасаларда ишлаётган кичик тиббий ходимларнинг вазифаларини амалда бажара олиш.

14. Жисмоний тарбия

- асосий туркум ҳаракатлар кўникмаларига эга бўлиш;
- турникка тортилиш (ўсмирлар учун 11 та) қўлларни гимнастик ўтиригичга қўйган ҳолда букиш ва ёзиш (қизлар учун – 10та) ва бошқа гимнастика машқларини бажара олиш;
- сафланиш, югуриш, узунликка (ўсмирлар учун 4,2 м, қизлар учун 3,4 м), баландликка (ўсмирлар учун 1,25м, қизлар учун 1,1 м) сакраш, мувозанат саклаш, осилиш ва таяниш машқларини бажариш малакаларига эга бўлиш;
- ҳаракатли ўйинлар ва спорт ўйинларидан бирор турини билиш;
- миллий кураш қоидаларини билиш;
- 100 м масофага (ўсмирлар учун 14,5 секунд, қизлар учун 17,1 секунд) югуриш, 60 м (ўсмирлар учун 8,6 секунд, қизлар учун 10,3 секунд) 100 м (ўсмирлар учун 14,8 секунд, қизлар учун 17,3 секунд) масофага босқич билан эстафетали югуриш;
- 3 - 2 км масофага нотекис жойлар бўйлаб бир меъёрга секин югуриш машқларини бажара олиш;
- 50 метрга сузиш (ўсмирлар учун 1,2 мин., қизлар учун 1,3 мин.)
- гимнастикага оид умумривожлантирувчи машқлар ва содда акробатика машқларини бажара олиш;
- жисмоний тарбия бўйича мустақил машғулотлар ўтказиш учун зарурий билимга эга бўлиш;
- спорт ва бошқа машғулотлар жараёнида жароҳатланганда биринчи тиббий ёрдам кўрсата олиш;
- жисмоний тарбия воситаларидан мустақил фойдалана олишни билиш;
- кун тартибини тўғри ташкил эта олиш, ўзини ўзи назорат қилишда объектив ва субъектив маълумотлардан фойдаланишни билиш;
- танлаб олинган мутахассисликка боғлиқ ҳолда ишлаб чиқариш гимнастикаси воситасида чарчашнинг олдини олишни билиш.

15. Давлат ва ҳуқуқ асослари

- давлат ва ҳуқуққа оид асосий тушунча, қонуният ва қояларни билиш;
- давлат шакллари ҳақида билимларга эга бўлиш;
- ҳуқуқ ва ахлоқнинг ўзаро боғлиқлиги ва тафо-

вутларини билиш;

- ҳуқуқ меъёрларини билиш, ҳамда ҳаётда ўзларининг ҳатти-ҳаракатларини ана шу меъёрларга монанд равишда бошқара олиш малакасига эга бўлиш;
- ҳуқуқни қўллаш, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи функцияларини билиш ҳамда ўз ҳуқуқларидан фойдаланиш малакасига эга бўлиш;
- ҳуқуқий давлатнинг тушунчаси, тамойилларини, мақсад ва афзалликларини билиш;
- Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримов асарларидаги давлат ва ҳуқуққа оид қояларни билиш ва улар асосида мушоҳада юрита олиш малакасига эга бўлиш;
- ўзбек миллий давлатчилиги ва унинг тарихий тараққиёти ҳақида билимларга эга бўлиш;
- Конституциявий ҳуқуқ мазмунини, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг қабул қилиниши, унинг тузилиши ва мазмунини тавсифлай олиш;
- инсон ва фуқароларнинг Конституциявий ҳуқуқлари ва эркинликлари тизимларини ва улардан фойдаланиш қарорларини билиш;
- Конституция ва қонунларга қатъий риоя қилиш;
- Ўзбекистон Республикасининг маъмурий-ҳудудий тузилишини ва уларнинг ҳуқуқий асосларини билиш;
- Ўзбекистон Республикасининг давлат ҳокимият тизими: қонун чиқарувчи, ижро этувчи, суд ҳокимиятига бўлинишини, уларнинг тузилиши ва вазифаларини билиш;
- иқтисодий, сиёсий, маънавий, маърифий соҳаларга оид қонунларнинг асосларини билиш ва улардан ҳаётда фойдалана олиш;
- ҳуқуқбузарлик ва жавобгарлик тушунчаси, турларини ва уларни қўллаш тартибларини билиш;
- меҳнат ҳуқуқи мазмунини, унинг шахсни тарбиялашдаги ўрни, меҳнат ҳуқуқи манбаларини, меҳнат шартномаларини тузиш ва бекор қилиш асосларини, ишга қабул қилиш тартибини, меҳнатни ҳуқуқий муҳофаза қилиш асосларини, меҳнат интизоми тушунчасини ва уни мустаҳкамлаш чораларини билиш;
- оила ҳуқуқи мазмунини, никоҳдан ўтиш шартларини, ота-она ва фарзандларнинг мулкый, шахсий ҳуқуқ ва бурчлари, фарзандликка олиш шартномалари ҳақида тушунчага эга бўлиш;
- васийлик аа ҳомийлик ҳақидаги билимларга эга бўлиш;
- экология ҳуқуқи мазмунини ва табиат қандай қонунлар асосида муҳофаза қилинишини билиш;
- ердан, сувдан, атмосфера ҳавосидан қонунга мувофиқ фойдаланиш, экологик қонунларни бузганликлари учун жавобгарлик турларини билиш;
- жиноят ҳуқуқи мазмунини, жиноят тушунчасини, жиноятни келтириб чиқарувчи омилларни, жиноятда иштирокчиликни, уларнинг турларини, вояга етмаганлар жиноятини, уларнинг жавобгарлигини, жиноятнинг олдини олиш йўллари билиш;
- жазо тушунчаси, жазо турлари, жазодан озод қилиш, жазони енгиллаштириш, оғирлаштириш сабабларини, айб ва унинг шакллари, қасддан жиноят қилиш сабабларини, ҳар хил турдаги жиноятлар ва улар учун қўлланиладиган жазо чораларини билиш.

16. Маънавият асослари

- Маънавият тушунчасини, унинг таркибий қисмларини, инсон ҳаётида маънавиятнинг ўрни ва аҳамиятини билиш;
- "Маънавият асослари" фанининг ижтимоий, илмий-назарий, бадиий-эстетик, амалий манбаларини билиш;
- Марказий Осиё халқлари маънавиятининг ёзма ёдгорликлари ҳақидаги маълумотларга эга бўлиш;
- маънавий мерос, миллий ва умуминсоний қадриятлар, уларнинг шаклланиш ва мавжудлик тамойилларини билиш;
- баркамол шахс маънавиятида миллий маросимлар, урф-одат, миллий ва умуминсоний қадриятларни ўрни ва ролини билиш;
- маънавий баркамолликда миллийлик ва умуминсонийлик бирлигини тушуниш;
- инсонга, ватанга муҳаббат, фидоийлик, бунёдкорлик, адолатлилик, ҳуқуққа ҳурмат маънавий шахснинг фазилатлари эканлигини билиш;
- инсонпарварлик, ватанпарварлик, камтарлик, меҳнатсеварлик, меҳр-оқибат, биродарлик юксак ахлоқлилик баркамол шахс маънавиятининг муҳим жиҳатлари эканлигини билиш;

(Давоми 12-бетда)

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ СТАНДАРТИ

Ўзбекистон узлуксиз таълим стандартлари давлат тизими

ЎРТА МАХСУС, КАСБ-ҲУНАР ТАЪЛИМИ

УМУМТАЪЛИМ ФАНЛАРИ

(Боши 11-бетда)

- касб-ҳунарли бўлиш, илм-фанни иштиёқ билан ўрганиш ватанга фидойилик намунаси эканлигини билиш;

- маҳалла муҳити ва оила маънавияти-миллий тараққиётимиз кафолатлари эканлигини билиш.

- миллий маънавиятимиз бойликларини жаҳонга танитишда фидойи бўлиш;

- миллий истиқлол мафкурасига ёт ғоялар ва оқимлар таъсиридан ҳимояланиш кўникма ва малакаларига эга бўлиш;

- экологик маданият ва маънавиятни такомиллаштиришда фидойи бўлишни англаш.

17. Ахборот технологиялар

- ахборот технологиялари (АТ) воситаларидан ўқиш давомида ва ўзининг касбий фаолиятида фойдаланишни билиш;

- ахборотни ташкил қилиш ва излаб топиш, ажратиб олинган ахборотни тизимлаштириш, таркиблантириш, умумлаштириш ва тушунарли шаклга келтиришни билиш;

- замонавий АТ ёрдамида ахборот ва билимларни айирбошлай олиш;

- компьютерларга хизмат қилишнинг асосий қоидаларини билиш;

- компьютер вирусларидан сақланиш усуллари ва дастур воситаларини билиш;

- архив файллар яратиш усуллари ва архиватор дастурлар билан ишлашни билиш;

- умумтаълим фанларидаги содда масалаларнинг математик моделларини яратишни билиш;

- мультимедия технологияси ва телекоммуникациядан фойдалана олиш;

- ахборотнинг матн, график, рангли тасвир, товуш, одам овози, мусиқа, анимация, видеоклип каби турларини билиш;

- ахборот жараёнларининг замонавий жамиятдаги аҳамияти, ялпи (глобал) ахборотлаштириш жараёнининг жамият ва инсоннинг ривожланишига таъсирини билиш;

- ахборот манбалари, инфратузилма, ахборот муҳити, жамиятнинг ахборот салоҳияти, ахборот хавфсизлигини билиш;

- компьютерларга хизмат қилувчи дастурлар ва улардан фойдаланишни билиш;

- талаб қилинган ахборотни топиш ва унинг ишончлилигини аниқлаш йўллари билиш;

- компьютерлашган ахборот манбаларига кириш йўллари ва усуллари билиш;

- янги ахборот технологиялари, интернет ва локал компьютер тармоқлари бўйича билим ва кўникмаларга эга бўлиш;

- антивирус дастурлари имкониятларини билиш.

18. Оила психологияси

- оила психологияси фани предмети, мақсад ва вазифаларини билиш;

- инсоният тараққиётининг никоҳ-оила муносабатларига ҳамда оиланинг жамиятга таъсири ҳақида илмий тасаввурларга эга бўлиш;

- оила турлари ва вазифаларини билиш;

- шахс маънавиятининг шаклланишида оиланинг ўрни ва вазифаларини билиш;

- ўсмир ёшдаги ўғил-қизларнинг ёш-психологик хусусиятлари, улар орасидаги мулоқот малакаларига эга бўлиш;

- муҳаббат психологияси, никоҳ олди омиллари, хусусиятлари ва уларнинг никоҳ мустаҳкамлигига таъсирини билиш;

- эрта оила қуришнинг салбий асоратларини (наслий, психологик, иқтисодий, ижтимоий) билиш;

- оилада шахсларро муносабатлар ва мулоқот психологияси, оилавий низола психологияси;

- жинсий ҳаётнинг психофизиологик хусусиятларини ва оила мустаҳкамлигига таъсирини билиш;

- ОИТС (СПИД) ва жинсий йўл билан юқадиган бошқа касалликларнинг ижтимоий-психологик муаммолари ва уларнинг ечимлари, оила психодиагностикасини билиш;

- оиланинг ижтимоий ва этнопсихологик хусусиятларини билиш;

- ажралишнинг сабаб ва оқибатларини ҳамда уларнинг олдини олиш чораларини билиш.

19. Эстетика

- эстетика фанининг мазмуни, мақсад ва вазифаларини билиш;

- Шарқ халқлари эстетикаси ва Ўрта Осиёда эстетик тарбия тарихи ва ўзига хослигини фарқлай билиш;

- мустақиллик маънавиятини, эстетик маданият моҳиятини билиш;

- эстетик онг, эстетик фаолиятни таркиб топтириш ҳақидаги билимларга эга бўлиш;

- эстетик дид ва уни шакллантириш омиллари ва меъёрларини билиш;

- эстетиканинг асосий моҳияти бўлган гўзалликни идрок этиш;

- нафосатнинг инсон ижтимоий фаолиятидаги ўрнини, шахсни шакллантиришда маънавий маданиятнинг эстетик асосларини билиш;

- миллий аъёнларда нафосат тарбияси ҳақидаги тасаввурларга эга бўлиш;

- оилада нафосат тарбияси ва унинг аҳамиятини билиш;

- инсонларнинг эстетик онгини шакллантириш маънавий тарбиянинг асоси эканлигини билиш;

- асосий эстетик категорияларни билиш;

- бадий асар ва унинг образларида ифодаланган ҳаётий воқеаларни бадий-эстетик жиҳатдан баҳолай олиш;

- бадий асарлар, сахна асарлари, телекўрсатув, кинофильм, ашула, мусиқа ва болалар мусиқавий томошаларини эстетик нуқтаи назардан таҳлил қила билиш.

- санъатнинг эстетик моҳиятини англаб етиш;

- борлиққа, адабиёт ва санъатга нисбатан эстетик муносабатда бўлиш ҳамда теварак-атрофдаги табиат гўзаллигини ҳис эта олиш.

20. Нутқ маданияти ва Давлат тилида иш юритиш**Нутқ маданияти:**

- ўзбек тили бўйича мукамал билимга эга бўлиш, унинг ифода воситалари ҳамда нутқдаги вазифасини чуқур билиш;

- ёзма ва оғзаки нутқни тўғри туза олиш;

- намунали нутқ туза олиш ва ҳужжатлар матнларини тузата олиш;

- ўз она тилига муҳаббатни ҳис этиш, ўзбек тилининг бой имкониятларидан фойдаланган ҳолда тўғри ва намунали, яхши нутқ (ёзма ва оғзаки) туза олиш;

- сўзлар, аффиксларнинг маъно хусусиятлари, услубий жиҳатлари, сўзлар билан бирикиш имкониятларини, кўмакчи феълларни кучайтирувчи шакллари билиш;

- ўз фикрларини эркин, қисқа, мантиқли, таъсирчан, тўғри шаклда баён эта олиш;

- нутқ маданияти бўйича олган билимларни амалиётда қўлай билиш;

- ўз она тилининг тарғиботчиси бўла олиш.

Давлат тилида иш юритиш:

- тилининг ижтимоий ҳодиса сифатида жамият тараққиётига таъсирини тушунтириб бера олиш;

- тил билан нутқ тушунчалари ўртасидаги фарқни билиш;

- нутқ одоби тушунчасини билиш;

- нутқ маданияти билан адабий тил меъёрлари ўртасидаги боғланишларни билиш;

- нутқий фаолиятнинг шакл ва кўринишларини билиш;

- монологик нутқнинг асосий белгиларини, матннинг шакллари билиш;

- нутқ услубларининг фарқини, расмий-идоравий услубнинг лексик хусусиятларини билиш;

- матн мазмунининг тузилишини, матн тузилишида нималарга асосланиш кераклигини билиш;

- атамаларнинг луғавий фарқини билиш;

- сўз танлаш тамойиллари ва сўз қўллаш меъёрларини билиш;

- ўзбек ҳужжатчилик тарихини билиш;

- расмий хатнинг шахсий хатдан фарқини билиш;

- телефон орқали сўзлашувда нималарга риоя қилиш кераклигини билиш;

- телеграмма ва факсограмма матнининг зарурий қисмларини билиш;

- шахсий ҳужжатларнинг лексик-грамматик белгиларини билиш;

- шахсий ҳужжатлар таркибини билиш;

- тавсифий матннинг лексик-услубий белгиларини ва қисмларини билиш;

- фармойиш ва буйруқ тарзидаги ҳужжатларни билиш;

- маълумот ва ахборот тарзидаги матнларни билиш;

- мажлис баённомаси қисмларини ва ундан олинган кўчирма ўртасидаги фарқларни билиш;

- таъриф, мулоҳаза, ҳужжат турларини билиш;

- тақриз, аннотация тарзидаги матнларнинг асосий хусусиятларини билиш;

- иқтибослар(цитаталар)дан матнларда ўринли фойдаланишни билиш;

- компьютерда ҳужжат матнини тайёрлаш, таҳрир қилиш, ўзгартириш ва янгиланиш билиш.

6. Умумтаълим фанлари бўйича соатлар тақсимооти

т/р	Фаннинг номи	Соати
1.	Она тили ва адабиёт	120
2.	Рус(ўзбек) тили	120
3.	Хорижий тил	160
4.	Тарих	160
5.	Математика	200
6.	Информатика	120
7.	Физика	160
8.	Астрономия	40
9.	Шахс ва жамият	40
10.	Кимё	80
11.	Биология	80
12.	Иқтисодий география	40
13.	Ёшларни чақириққа тайёрлаш	140
14.	Жисмоний тарбия	160
15.	Давлат ва ҳуқуқ асослари	80
16.	Маънавият асослари	40
17.	Ахборот технологиялари	40
18.	Оила психологияси	40
19.	Эстетика	40
20.	Нутқ маданияти ва Давлат тилида иш юритиш	80
	Жами:	1940

7. Стандартнинг жорий этилишини назорат қилиш

ЎМКХТ муассасалари ўқувчиларнинг умумтаълим фанларидан олган билимлари устидан назорат олиб борадилар. Шу мақсадда қуйидаги назорат амалларини киритиш назарда тутилади:

- **кириш назорати** - абитуриентларнинг қобилиятларини, касб-ҳунарга иштиёқини ва қизиқишини ҳисобга олган ҳолда касбга йўналтириш ва психологик-педагогик ташхис марказлари томонидан бериладиган тавсияномалар асосида таълим муассасасига киришида амалга оширилади (суҳбат орқали ва бошқа турдаги тадбирлар асосида).

- **жорий назорат** - оғзаки сўров, коллоквиумлар, семинарлар, ёзма ишлар, лаборатория ишлари, техникавий диктант, курс лойиҳалари, уй вазифаси ва ҳоказо, яъни ўқитувчи ўз амалиётида қўлайдиган барча сўров турларини ўз ичига олади.

- **оралиқ назорат** - фаннинг маълум бир қисми, бўлими якунлангандан сўнг ўтказилади. Оралиқ назоратнинг ўтказилиш тартиби, шакли таълим муассасасининг илмий-педагогик кенгаши томонидан белгиланади.

- **якуний назорат** - семестр тамом бўлганда ва ўқув дастурининг тегишли бўлими тугаллангандан кейин амалга оширилади. Якуний назоратнинг ўтказилиш тартиби, шакли таълим муассасасининг илмий-педагогик кенгаши томонидан белгиланади.

Академик лицейларда ва касб-ҳунар коллежларида давлат таълим стандартини жорий этиш ишини назорат қилиш умумтаълим фанлари курси тугалдан сўнг давлат имтиҳон комиссиялари, ўқувчиларнинг рейтинг кўрсаткичлари натижалари ва давлат аттестация комиссияси белгиланган мезонлар асосида амалга оширилади.

Умумтаълим фанларидан таълим мазмунининг зарур ва етарли ҳажмига эришиш барча ўқувчилар учун мажбурийдир. Ўқувчининг умумтаълим фанларидан олган билимлари академик лицей ёки касб-ҳунар коллежини тугатгандан сўнгги амалий фаолиятида ҳамда унинг олий таълим муассасасида давом эттирадиган кейинги ўқиш фаолиятида ҳам ишончли восита бўлиб хизмат қилмоғи лозим.

Академик лицей ва касб-ҳунар коллежларида ўқувчиларнинг билимларини назорат қилиш ўрта махсус, касб-ҳунар таълими маркази томонидан тасдиқланган "Академик лицейлар ва касб-ҳунар коллежлари ўқувчиларининг билим савияси, кўникма ва малакаларини назорат қилишнинг рейтинг тизими тўғрисида"ги Низом асосида амалга оширилади.

ИСТИҚБОЛГА ЙЎҒРИЛГАН ОДИМЛАР

Пойтахтимиздаги қурилиш ва коммунал хўжалиги касб-хунар коллежининг замон талабларига мос лойиҳага асосан қурилиб, фойдаланишга топширилганлигига унчалик кўп вақт бўлмади.

Бугунги кунда коллеж 900 нафар ўқувчи ўрнига эга бўлиб, халқ хўжалигининг 10 та йўналиши бўйича кичик мутахассислар тайёрламоқда. Жумладан, қурилиш бўйича умумқурилиш, қурилиш-пардозлаш ҳамда дурадгорлик ва паркет ишлари, коммунал хўжалиги бўйича сув таъминоти ва канализация ҳамда газ таъминоти жиҳозларини ўрнатиш ва таъминлаш, уй-жой ва жамоат биноларидан фойдаланиш, уларни таъмирлаш, интерьер ва жиҳозлар архитектураси, шунингдек, қурилиш ва коммунал хўжалиги иқтисодиёти ва бошқаруви бўйича қурилишда бухгалтерия ҳисоби, менежмент, тижорат ва улабуронлик фаолияти йўналишлари бўйича йигит-қизлар таҳсил олмақдалар. Коллеж устахоналари, лаборатория ва ўқув хоналари энг сўнгги русумдаги компьютерлар, мультимедиа тизимлари, лингафон хоналари, видеонигоҳ ва бошқа замонавий кўргазмалар ўқув қуроллари билан таъминланган. Ўқувчиларнинг жисмонан бақувват бўлиб етишишлари учун коллежда ёзи ва киши спорт мажмуалари,

футбол майдони, теннис кортлари, сузиш ҳавзаси, тренажёр заллари бунёд этилган. Коллеж ҳовлиси 3,5 гектар майдонни ташкил этиб, унда турли хил манзарали дарахтлар экилиб, кўкаламзорлаштирилган.

Мазкур илм даргоҳида 100 ўринли кироатхона, 400 ўринли замонавий ошхона, 300 ўринли мажлислар зали ўқувчиларга хизмат қилмоқда. Ўқув биносида тўртта каналда ишловчи ўқув телемаркази, ички радиотармоқ ва мини АТС ўрнатилган.

Айни пайтда ТАҚИ, Низомий номидаги ТДПУ, "Физика-қуёш" илмий ишлаб чиқариш бирлашмаси билан тузилган ҳамкорлик шартномалари бўйича талбирлар ишлаб чиқилиб, амалга оширилмоқда. Шунингдек, коллежда ушбу олийгоҳларнинг айрим кафедралари, филиаллари мавжуддир. ЎМКХТ ривожлантириш институти, ТДПУ ва қатор олийгоҳларнинг малака ошириш курслари тингловчилари учун илмий-амалий семинарлар, янги педагогик технологиялар бўйича кўргазмалар дарслар мунтазам ўтказилиб борилаётган.

Нурлан УСМОНОВ

Суратларда: ўқувчилар билан ўтказилаётган амалий дарслар акс этган.

Равиль АЛЬБЕКОВ олган суратлар

МАЪРУЗАЧИЛАР ТАЙЁРЛАНДИ

Ўтган ойда бўлиб ўтган Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг "Миллий истиқлол гоёсини таълим мазмунига жорий этиш чора-тадбирлари"га бағишланган ҳайъат мажлисининг қарори билан миллий истиқлол гоёси тушунча ва тамойилларининг маъно-моҳиятини ўқувчилар қалби ва онига синдириш мақсадида 2000-2001 ўқув йилининг 11-чорагидан эътиборан умумий ўрта таълим муассасаларининг ўқув режасидаги "Маънавият асослари" фани (7-9-синфлар учун) ўрнига "Миллий истиқлол гоёси ва маънавият асослари" ўқув фани жорий этиладиган ҳамда 9-синф битирувчилари учун "Миллий истиқлол гоёси ва маънавият асослари" ўқув фанидан давлат имтиҳони ўтказиладиган бўлди. Бу муҳим ўқув фанини самарали ташкил этиш учун таълим муассасалари ўқитувчилари ҳар томонлама чуқурроқ — илмий, ҳам назарий жиҳатдан тайёрланган бўлиши

Malaka oshirish

лозим. Шу мақсадда Республика, Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳар ва вилоятлар, туман (шаҳар) миқёсида ижтимоий-гуманитар фанлари ўқитувчиларини жалб қилган ҳолда, "Миллий истиқлол гоёси ва маънавият асослари" ўқув фани бўйича ўқитувчиларни тайёрлаш мақсадида махсус ўқув курслари ташкил этилмоқда. 2000 йил 16-21 октябрь кунлари Абдулла Авлоний номидаги халқ таълими ходимлари малакасини ошириш марказий институтида "Миллий истиқлол гоёси ва маънавият асослари" ўқув фани бўйича ўқитувчилар малакасини ошириш курслари учун маърузачилар тайёрлаш мақсадида жойлардаги педагог ходимлар малакасини ошириш институтлари ижтимоий-гуманитар фанлар ўқитувчилари учун режа ва дастур асосида махсус курс ташкил этилди. Худди шундай курслар жойлардаги педагог

гик ходимлар малакасини ошириш институтларида, туман (шаҳар) халқ таълими бўлимлари қошидаги метод кабинетларда ташкил этилади.

А.Авлоний номидаги халқ таълими ходимлари малакасини ошириш марказий институтида ўқитувчи-тингловчилар "Миллий истиқлол гоёси ва маънавият асослари" ўқув фанини умумтаълим мактабларида ўқитиш методикаси ҳақида, "Миллий истиқлол гоёси таълим мазмунига жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида", "Миллий истиқлол гоёси: асосий тушунча ва тамойиллар" рисоласининг моҳияти ҳақида маърузалар тинглашди.

Курс давомида ўзлари фаолият кўрсатаётган малака ошириш институтларида педагог кадрларнинг мафкура борасидаги билимларини чуқурлаштириш билан боғлиқ бўлган курслар, семинарларни ўтказиш учун зарур бўлган илмий, назарий

билимларга эга бўлганликларини мамнуният билан таъкидладилар. Курс тингловчилари жойларда малака ошириш курсини ўз вақтида, самарали ташкил этиш учун "Миллий истиқлол гоёси: асосий тушунча ва тамойиллар" рисоласи, бир ҳафталик ўқув курси режаси ва дастури, миллий истиқлол гоёси, миллий истиқлол мафкурасига бағишланган мавжуд адабиётлар, рисолалар билан таъминланди.

Жойларда ижтимоий-гуманитар фан ўқитувчиларидан 44 киши курсни якунлаб, институтнинг сертификатини олишга муяссар бўлишди.

Н.РЕМЕЕВ,
С.ЗИЯЕВ,

А.Авлоний номидаги халқ таълими ходимлари малакасини ошириш Марказий институти доцентлари

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти дунёда тинчликни сақлайди, атроф-муҳитни ҳимоя қилади, қашшоқлик билан курашади, соғлиқни сақлаш ва таълим олишни яхшилайдиган, инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилади ва ҳоказо. Ҳа, бу рўйхатни ҳали узоқ давом эттириш мумкин.

Яқинда ТДТУ қошидаги Чилонзор академик лицейида ушбу ташкилотнинг 55 йилли-

синф БМТга аъзо бўлган мамлакатлардан биттасини танлаб олиб, ўша давлатнинг миллий кийимида рақс ва урф-одатларидан намуналар кўрсатдилар. Лицей фойесида турли давлатларга бағишланган деворий газеталар, альбом-буклетлар кўргазмаси ташкил қилинди. Фестивалга Саудия Арабистони, Хитой Халқ Республикаси, Буюк Британия элчи-

ЛИЦЕЙДА БМТ БАЙРАМИ

гига бағишланган фестиваль бўлиб ўтди. Бу байрам БМТнинг турли соҳаларда, чунончи, тинчлик ўрнатиш, барқарор тараққиёт ва инсон ҳуқуқлари соҳаларидаги аҳамияти ҳақида янада кенгрок маълумот олишда яқиндан ёрдам берди. Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, мазкур тадбирга лицей маъмурияти, ҳар бир синф, ҳар бир ўқитувчи жуда катта қизиқиш ва масъулият билан ёндошдилар. Ҳар бир

хоналари ҳамда Болгария маданият марказидан меҳмонлар ташриф буюришди. Айниқса, Хитой Халқ Республикаси элчихонасининг 1-котиби, жаноб Хэ ўз халқининг миллий кўшиқларидан бирини сахнада айтиб берганда зал гулдурас қарсақларга тўлиб кетди.

Байрам сўнгида эсдалик совғалари топширилди.

Ф.КУРБОНОВА,
лицей ўқитувчиси

ЛАБОРАТОРИЯ ИШ БОШЛАДИ

Янги турдаги ўқув муассасалари фаолияти, дарс жараёнларини компьютер, мультимедиа, видеопроектор, кодоскоп, эпидоскоп, компакт диск, аудио-видео ва бошқа воситаларсиз тасаввур этиб бўлмайди. Улардан самарали фойдаланиш, тўғри ишлата билиш учун, аввало, ўқитувчи-муҳандисларнинг ўзларини ўргатиш зарур.

Бухоро шаҳридаги кишлоқ хўжалик касб-хунар коллежида яқинда иш бошлаган ўқув-техника лабораторияси айнан ана шу муаммони ҳал этишга хизмат қилмоқда. Негаки, мазкур таълим маскани вилоят ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасалари ўртасида техника воситаларини ўқув жараёнига жорий этиш бўйича катта тажриба тўплаган даргоҳлардан

биридир.

— Лаборатория таълим сифати ва мазмунини янада бойитишда ўқитувчи ва муҳандис-педагогларни янги ишлаб чиқарилган ўқув-техника воситалари билан таништириш, амалда уларни қўллашни ўргатишдан ташқари, - дейди биз билан суҳбатда унинг мудирини Ҳаёт Ҳафизов, - янги педагогик технологияни ўзлаштириш учун шарт-шароитлар яратиш, Давлат таълим стандартларига мос келувчи қўлланмалар ва дастурлар банкни яратиш, таълим жараёни учун зарур кино-видео ленталарни, дискетлар ва кўргазмалар воситаларни тайёрлаш билан ҳам шуғулланади. Таълимнинг ушбу воситаларидан фойдаланишда техника хавфсизлигини таъминлашга алоҳида эътибор берилади.

Лабораториянинг дастлаб-

ки курс тингловчилари таълим муассасаларидаги умумтаълим фанлари ўқитувчилари бўлдилар. Улар 60 соатлик дастур асосида таҳсил олдилар. Бошқарма томонидан тасдиқланган жадвалга асосан 2001 йил мартга қадар ҳар ой бир ҳафта мобайнида кимё, биология, иқтисодий география, она тили ва адабиёти, инглиз тили ва бошқа умумтаълим фанлари ўқитувчилари бу ерда техника воситаларидан фойдаланиш кўникмасини ўрганадилар. Шундан сўнг таҳсилга касбий тайёргарлик ва мутахассислик фанлари ўқитувчилари ҳамда муҳандис-педагоглар жалб қилинадилар. Лаборатория уларга юз соатлик ўқув дастури асосида машғулотлар ўтказишни режалаштирган.

Жаҳонгир ИСМОИЛОВ,
"Маърифат" муҳбири

**1. Кўрик-танловнинг
мақсади**

Ўзбекистон Республикаси "Йил мактаби" кўрик-танловининг мақсади "Таълим тўғрисида"ги Қонун, "Кадрлар тайёрлаш миллий дастури", Давлат таълим стандартлари талаблари асосида янги педагогик технологияларни ҳаётга татиқ этиётган, мониторинг тизимини таълим жараёнига олиб кираётган, инновацион ишларни кенг тарғиб қилиб, ўқувчиларни ўқитиш ва тарбиялаш ҳамда шахснинг таълим олиш ҳуқуқини рўйбга чиқаришга муносиб ҳисса қўшаётган Қорақалпоғистон Республикаси, барча вилоятлар ва Тошкент шаҳрининг энг илғор, ташаббускор мактабини аниқлашдан иборат.

**II. Кўрик-танлов
қатнашчилари**

Кўрик-танловда барча турдаги умумий ўрта таълим мактаблари иштирок этишлари мумкин. "Йил мактаби" кўрик-танловининг республика босқичида иштирок этган мактаблар 3 йил муддат ўтгач яна шу танловда қатнашиш ҳуқуқига эга.

**III. Номзод кўрсатиш
тартиби**

Йилнинг 10 октябрига қадар кўрик-танловда иштирок этишни хоҳлаган мактаб раҳбарияти туман(шаҳар) халқ таълими бўлимига қуйидаги ҳужжатларни тақдим этадилар:

1. Ариза билан биргаликда кўрик-танловда қатнашиш ҳақидаги педагогик жамоанинг кенгаш қарори;

2. Мактаб ҳақида тўлиқ маълумотнома, унда қуйидаги кўрсаткичлар ёритилган бўлиши керак:

— "Таълим тўғрисида"ги Қонун, "Кадрлар тайёрлаш миллий дастури"нинг ижроси;

— мактаб паспорти;

— мактабнинг моддий-техника таъминоти;

— дарслик, ўқув-услубий ва бадий адабиётлар билан таъминланганлиги;

— давлат таълим стандарти асосида ўқувчиларнинг фанлар бўйича билим самарадорлиги;

— ўқувчиларнинг мактаб, туман(шаҳар), вилоят, республика фан олимпиадаси, спартакиада, кўрик-танловларда иштироки (3 йиллик таҳлил).

— XI синф битирувчиларининг ўқув юртларига кириши;

— IX синф битирувчиларининг ўқишга торттилиши;

— таълимдаги ижобий ўзгаришлар;

— рейтинг тизимининг жорий этилиши;

— маънавий, мафкуравий ишларнинг олиб борилиши;

— ўқувчиларнинг турли хил тўғараклар, клубларга торттилиш (жадвал асосида) аҳоли;

— мактаб, оила, маҳалла ҳамкорлиги;

— сармоядан ташқари маблағ топиш;

— "Соғлом авлод" Давлат дастурининг бажарилиши.

(Маълумотнома ҳажми аниқ таҳлиллар асосида 10 бетгача, иловалар бунга қирмайди. Ҳар бир соҳа бўйича ёзилган маълумот аниқ аналитик таҳлил асосида ёзилган бўлиши шарт).

**IV. Кўрик-танловни ўтказиш
тартиби ва муддати**

Кўрик-танлов уч босқичда ўтказилади: I босқич — туман(шаҳар)ларда октябрь; II босқич — Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳрида — ноябрь, III босқич — республика "Йил мактаби" кўрик-танловининг якунловчи босқичи - декабрь ойида.

Ушбу Низом асосида жойларда туман(шаҳар), вилоят, Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳар ва республика миқёсида ташкилий кўмиталар, ҳакамлар ҳайъати, эксперт комиссияси тайинланади.

Ташкилий кўмита, ҳакамлар ҳайъати, эксперт комиссиясига кўрик-танловда иштирок этаётган мактаб ва тумандан аъзолар киритилмайди.

Кўрик-танловнинг I босқичини ўтказиш учун туман (шаҳар) халқ таълими бўлими мудирлари масъул.

Кўрик-танловни ўтказиш вақти, жойи, ташкилий кўмита, ҳакамлар ҳайъати ва эксперт комиссияси таркиби ту-

ман(шаҳар) халқ таълими бўлимининг буйруғи билан тасдиқланади.

Кўрик-танлов натижалари туман(шаҳар) халқ таълими бўлими кенгашида муҳокама қилинади ва тасдиқланиб, голиб мактабнинг бошқа ҳужжатлари билан бирга 20 октябргача вилоят ташкилий кўмитасига топширилади.

II босқич Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳар, вилоят кўрик-танловларини ўтказишга Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, халқ таълими бошқарма бошлиқлари масъул дirlар.

Кўрик-танлов ўтказиш вақти, жойи, ташкилий кўмита, ҳакамлар ҳайъати ва эксперт комиссияси таркиби вилоят (Қорақалпоғистон Республикаси ХТВ, Тошкент шаҳри) халқ таълими бошқармаларининг буйруқлари билан тасдиқланади.

Кўрик-танлов натижалари вилоят (ҚҚР ХТВ, Тошкент шаҳри) халқ таълими бошқармаларининг ҳайъат мажлисларида муҳокама қилинади ва "Йил мактаби" голиби тўғрисидаги қарор, тавсия этувчи буйруқ бошқа ҳужжатлар билан бирга 1 декабргача республика кўрик-танловини ўтказиш ташкилий кўмитасига тақдим этилади.

III босқичда II босқич "Йил мактаби" кўрик-танловининг голиблари иштирок этади.

Республика "Йил мактаби" кўрик-танловини ўтказиш вақти, жойи, ташкилий кўмита, ҳакамлар ҳайъати, эксперт комиссияси таркиби Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг буйруғи

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ "ЙИЛ МАКТАБИ" КЎРИК-ТАНЛОВИ
НИЗОМИ**

билан тасдиқланади.

Кўрик-танловни ўтказишда учрайдиган келишмовчиликлар туман(шаҳар), вилоят ва республика миқёсида эксперт комиссияси томонидан кўриб чиқиладди ва якуний ҳулоса берилади.

**V. Ҳакамлар ҳайъати ва
эксперт комиссиясининг
фаолияти**

5.1. Ҳакамлар ҳайъати ва эксперт комиссияси таркибига тажрибали ўқитувчилар, мактаб раҳбарлари, аввалги йилларда "Йил мактаби" кўрик-танловида голиб чиққанлар, матбуот вакиллари, ёзувчилар, Халқ таълими вазирлиги тасарруфидидаги муассасалар ходимлари киритилиши мумкин.

5.2. Ҳакамлар ҳайъати ва эксперт гуруҳи аъзолари жойларга чиқиб, кўрик-танловга тавсия этилган мактаблар фаолиятини сайланма тарзда, дастлабки якунига кўра, 1-5 ўринни олган мактаблар фаолияти тегишли мутахассисларни жалб қилган ҳолда тўлиқ ўрганади. Бунда қўйилган вазифаларни кўриб, мактаб фаолиятини баҳолайдилар.

Ҳакамлар ҳайъати муаммоларнинг тўлиқ ечилишига, далиллар билан ҳулоса чиқарилишига, кўтарилган масаланинг муҳимлигига, ўзига ҳослигига, кўргазмалигига, янгиллигига асосий эътиборни қаратади.

Шу билан бирга ташкилий кўмитага тақдим этилган маълумотларни таҳлил қилди ҳамда уларни мазкур Низом талабларига мослигини кўриб чиқади.

**VI. Кўрик-танлов ишининг
мазмунини ва мактаб
фаолиятини баҳолаш мезони**

6.1. "Йил мактаби" кўрик-танловида иштирок этаётган мактабнинг моддий-техника базаси, педагогик жамоа ва ўқувчилар томонидан амалга оширилаётган ишларнинг видеотасвири (20 минутгача) ҳакамлар ҳайъати томонидан кўриб чиқиладди ва баҳоланади — 50 балл:

а) мактаб теvarак-атрофининг ва биносининг ҳолати, ўқув хоналарининг жиҳозланиши — 10 балл;

б) ўқитувчилар томонидан тайёрланган методик ишлар, кўргазмалар қуруллар — 10 балл;

в) мактабда инновация, янги педагогик технологияларнинг жорий этилиши — 10 балл;

г) ўқувчиларнинг тўғарак ва мактабдан

ташқари таълим муассасаларига жалб этилиши, улар томонидан тайёрланган ижодий ишлар — 10 балл;

д) Мониторинг хонасининг жиҳозланиши, унда ички назорат ва ДТС ижроси натижаларининг таҳлили — 10 балл.

6.2. Мактабнинг моддий базаси, ўз-ўзини бошқаруви (тадбиркорлиги, ҳисоб рақами борлиги, бюджетдан ташқари маблағ топиш йўналишлари) — 30 балл.

Ўқув муассасасининг таълим мазмуни ва моддий-техник базасини яхшилаш мақсадида бюджетдан ташқари маблағ топиш қуйидагича бўлса:

а) 100-500 минг сўм миқдорда маблағ бўлса — 5 балл;

б) 510 минг-1 млн. сўм миқдорда маблағи бўлса — 10 балл;

в) 1,1-2 млн. сўм миқдорда маблағи бўлса — 15 балл;

г) 2,1-3 млн. сўм миқдорда маблағи бўлса — 25 балл;

д) 3,1-5 млн. сўм миқдорда бўлса — 25 балл;

е) 5 млн. сўмдан ортиқ маблағи бўлса, 30 балл қўйилади.

6.3. Хорижий давлатлар билан ҳамкорлик, хорижий инвестицияларни жалб этиш ва унинг самарадорлиги — 10 балл.

6.4. Ҳукуматнинг таълимга оид қарорлари, таълим бошқарув органларининг қарор ва буйруқларининг бажарилиши (3 йиллик таҳлил) — 50 балл:

а) Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 5 январдаги 4-сонли қарорининг бажарилиши — 10 балл;

(ўқув муассасасида ўқувчиларнинг дарсликлар билан таъминланиши)

б) Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 5 январдаги 5-сонли қарорининг бажарилиши — 5 балл;

(Мактаб Уставининг туман ХТ бўлимининг буйруғи билан тасдиқланиши, унинг мазмуни, ҳокимият томонидан рўйхатга олиниши)

в) Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 13 майдаги 203-сонли қарорининг бажарилиши — 15 балл;

— ўқув муассасасининг ўқитувчи кадрлар билан таъминланиши ва уларнинг маънавияти ошириш аҳоли — 5 балл;

— ўқувчиларни касб-хунарга йўналтириш ва педагогик-психологик таххис маркази билан ҳамкорликда мактабда олиб бориладиган ишларнинг таҳлили (6 ёшли болаларни 1-синфга қабул), уларни мактабга тайёрлаш, "Қизиқиш картаси" асосида ўқувчиларнинг ўқув фанларига ва касбларга қизиқишларини аниқлаш — 5 балл;

— ўқув муассасасига рейтинг тизимининг жорий этилиши — 5 балл;

г) Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 16 августдаги 390-сонли қарорининг бажарилиши — 10 балл;

— ўқитувчилар иш режалари, дарсларни мавзуй режалаштириш, ДТСга мувофиқлиги, ДТСни жорий этиш юзасидан уларнинг амалга ошираётган ишлари — 5 балл;

— ўқувчилар ва уларнинг ота-оналари ўртасида ДТСни тушунтириш ишларининг олиб борилиши — 5 балл;

д) ҳукуматнинг таълимга оид бошқа қарорлари, таълим бошқарув органларининг қарор ва буйруқларининг бажарилиши — 10 балл.

6.5. Ички ёки ташқи назоратга кўра, ўқувчиларнинг ДТС ва ўқув дастурларини ўзлаштиришдаги сифат самарадорлиги даражаси — 100 балл.

Сифат самарадорлиги ўртача қуйидагича бўлса:

а) 0-40 фоиз — "0" балл;

б) 41-45 фоиз — 10 балл;

в) 46-50 фоиз — 20 балл;

г) 51-55 фоиз — 30 балл;

д) 56-60 фоиз — 40 балл;

е) 61-65 фоиз — 50 балл;

ж) 66-70 фоиз — 60 балл;

з) 71-75 фоиз — 70 балл;

й) 76-80 фоиз — 80 балл;

й) 81-85 фоиз — 90 балл;

к) 86-100 фоиз — 100 балл.

6.6. Олимпиадаларда қатнашиши (вилоят, республика миқёсида — 1998-1999-2000 йиллар) — 30 балл:

а) агар ўқув муассасасининг ўқувчила-

ри вилоят олимпиадасида қатнашмаган бўлса, у ҳолда унга "0" балл;

б) агарда ўқув муассасасининг ўқувчиларидан вилоят олимпиадасида фанларнинг сонига нисбатан 3 фоизгача қатнашган бўлса, у ҳолда унга — 5 балл:

— 4-6 фоизгача қатнашган бўлса, у ҳолда унга — 10 балл;

— 7 фоизгача қатнашган бўлса, у ҳолда унга — 20 балл;

— 10 фоиздан ортиқ қатнашган бўлса, у ҳолда унга — 30 балл қўйилади.

6.7. Охирги уч йил ичида битирувчиларнинг олий ўқув юртларига кириши, Давлат тест маркази таҳлилида мактабнинг ўрни — 50 балл.

Агар ўқув муассасасининг 11-синф битирувчилари охирги уч йилда олий ўқув юртларига:

а) 10-20 фоиз кирган бўлса, у ҳолда унга — 10 балл;

б) 21-30 фоиз кирган бўлса, у ҳолда — 20 балл;

в) 31-40 фоиз кирган бўлса, у ҳолда — 30 балл;

г) 41-50 фоиз кирган бўлса, у ҳолда — 40 балл;

д) 50 фоиздан ортиқ кирган бўлса, у ҳолда унга — 50 балл қўйилади.

6.8. 9-синфни битирган ўқувчиларни ўқишга жалб этиш аҳоли (10-синфга, ўрта махсус, касб-хунарга таълимига — 1998-1999-2000 йиллар) — 10 балл.

6.9. Мактаб илғор иш тажрибасининг оммалаштирилиши (туман, шаҳар, вилоят, республика миқёсида) — 10 балл.

6.10. Мактабда оила, маҳалла ҳамкорлиги концепциясининг бажарилиш аҳоли — 10 балл.

6.11. Оммавий ахборот воситаларида мактаб ходимларининг иштироки — 20 балл.

6.12. Педагогик нашрларга обуна — 10 балл.

6.13. "Йил мактаби" танловида мактаб раҳбарининг 15-20 минутлик саҳна чиқишида мактаб фаолиятини ҳимоя қилиши — 20 балл.

Жами: 400 балл.

VII. Голибларни тақдирлаш

I ва II босқич голиблари мазкур Низом асосида вилоят, туман(шаҳар) халқ таълими бошқармалари ва бўлимлари томонидан тақдирланадилар.

Кўрик-танловнинг III босқичига тавсия этилган мактабларнинг иш фаолияти тўлиқ акс этган таҳлил ва баённомалар ҳамда илғор ўқитувчилар, мактаб маъмурияти аъзоларидан тақдирлашга лойиқ топилганларга Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, барча вилоятлар халқ таълими бошқармалари ва Тошкент шаҳар халқ таълими Бош бошқармаси тақдирлаш тавсияномасини мактаб ҳақидаги бошқа ҳужжатлар билан бирга 1 декабргача Халқ таълими вазирлиги Умумий ўрта таълим бош бошқармасига юборишлари лозим.

Голиблар Халқ таълими вазирлиги, республика таълим ва фан ходимлари касаба уюшмаси Марказий кўмитаси, ҳомийлар, шунингдек, жамоат ташкилотлари таъсис этган мукофот ва соҳринлар билан тақдирланиши мумкин.

Республика "Йил мактаби" голиби вазирлик томонидан таъсис этилган диплом, айрим йўналишлар бўйича энг юқори кўрсаткичга эришган мактаблар вазирлигининг Фахрий ёрлиғи билан, ижобий натижаларга эришган ходимлари Қорақалпоғистон Республикаси ХТВ, Тошкент шаҳар ва вилоят халқ таълими бошқармаларининг тавсиясига асосан вазирлик томонидан таъсис этилган Ўзбекистон Республикаси "Халқ таълими аълочиси" кўкрак нишони ёки Фахрий ёрлиғи билан тақдирланадилар.

VIII. "Йил мактаби" кўрик-танловининг сарф-харажатлари

"Йил мактаби" кўрик-танловининг барча босқичларида ҳакамлар ҳайъати, эксперт комиссияси аъзолари, иштирокчи мактаб директорлари учун сарф-харажатлар уларнинг асосий иш жойидан тўланади.

Кўрик-танловнинг республика босқичини ўтказиш ва голибларни тақдирлаш, транспорт, диплом, таклифнома-лар, жиҳозлаш учун сарф-харажатларга Халқ таълими вазирлиги томонидан харажатлар ҳисоби асосида маблағ ажратилади.

Жосусликда айбланаётган америкалик бизнесмен Поуп жума кун яна соғлиғи оғирлашгани сабабли Москва шаҳар суди кенгашига келмади.

“Россия қалқони” курол-яроғ кўргазмаси 7-10 ноябрда Москвада бўлиб ўтади, деб хабар қилади Интерфакс агентлиги.

Ироқ нефтини экспортга чиқариш ўтган ҳафта 3,6 фоизга камайиб, кунга 2,64 миллион баррелни ташкил қилди.

ЕР ЮЗИДА

Кеча Россия президентининг Жанубий федерал округидаги мухтор вакили Шимолий Осетияга етиб келди

Филлипин оролларидаги “Бебинка” номли кучли тўфон оқибатида 2 киши нобуд бўлган.

Шу йилнинг 10 оyi мо-байнида Россияда нефт қазиб чиқариш 267,7 миллион тоннага етди.

Римда Инсон ҳуқуқлари бўйича Европа конвенцияси қабул қилинишининг 5 йиллик муносабати билан анжуман бўлиб ўтмоқда.

Кеча Малайзияда Америка - Шимолий Корея музокаралари ўз якунига етди.

Минскда Беларусия болалари Саммити бўлиб ўтмоқда.

Ёсир Арофат зўравонликни тўхтатишга ҳаракат қилмоқда, деб эътироф этади Исроил бош вазири маслаҳатчиси.

Hayvonot olami

ЙЎЛБАРС ТИШИ – 8 МИНГ ДОЛЛАР!

Хитойнинг Шанхай шаҳри тиш дўхтирлари ноёб жарроҳлик операциясини амалга оширишди.

Шаҳар ҳайвонот боғи томошабинларининг арзанда-си — ургочи йўлбарс Сяо Мэнга зудлик билан тиббий ёрдам керак бўлиб қолди. Чидаб бўлмас тиш оғригидан жонивор бўкириб, ўзини қафаснинг у ёғидан бу ёғига отарди. Аммо ҳаммага маълумки, инсонлар ҳам ўз ихтиёри билан тиш дўхтири ҳузурига боришни унчалик хуш кўрмайдилар. Шунинг учун “катта мушук”ни ухлатиб қўйишга тўғри келди. Сўнг уни касалхонага етказишди.

Рентгеннинг кўрсатишича, жониворнинг тиш кавакларини тозалаш зарур бўлган. Ушбу операция устида бир гуруҳ врачлар тер тўкишди. У деярли уч соат давом этиб, жониворга қоплама тиш ўрнатилиши билан якун топди.

Бу хитойлик дантистлар фаолияти тарихидаги илк ўзига хос операция эди. Бундан ташқари Сяо Мэн Хитойдаги энг қиммат тиш қопламасига эга, десак муболаға бўлмас. Ҳамма харажатларни ҳисобга олганда, унинг нархи 8 минг доллардан ошиб кетди!

ОҚ УЙГА

1 ноябрь кун АҚШ президентларининг расмий қароргоҳи — Оқ уйга 200 йил тўлди.

Даставвал бино тарихига назар ташласак.

1792 йилнинг октябрида Жорж Вашингтон қарори билан бино қурилиши ишлари бошланиб кетади. Вашингтон “Президент уйи”нинг ўрнини ўзи танлайди. Лекин унга ушбу бинода истиқомат қилиш насиб этмайди.

Келиб чиқиши ирландиялик бўлган архитектор Жеймс Хобан лойиҳаси бўйича қад кўтарган янги қароргоҳ пойига илк бора қадам ташлаган президент жуфтлиги бу — Жон ва Абигейл Адамслар эди. Улар шу муносабат билан бундан ролпа-роса 200 йил бурун байрам уюштиришганди.

Ўшандан сўнг Оқ уй де-

ворлари ичида 40 нафар АҚШ президенти яшаб, меҳнат қилишган. 1814 йили Англия-Америка уруши кетаётган бир вақтда Оқ уй Британия жангчилари томонидан ёқиб юборилади, лекин кўп ўтмай у таъмирланиб, одатий оқ рангга бўялади.

200 ЙИЛ

Пенсильвания-авенюдаги қароргоҳнинг ташқи кўриниши деярли ўзгармай келди, бинонинг интерьеры эса янги эгаларининг дидига қараб ўзгартирилди.

Оқ уйда турар-жойлар, иш хоналар ҳам мавжуд. Президент муҳим кенгашлар ўтказадиган машҳур Айлана кабинет ҳам шулар жумласидандир.

Президент Томас Жеферсон даврдан бошлаб Оқ уй фуқаролар ташрифи учун очиқ деб эълон қилинди. Оқ уй — кенг омма ва текин экскурсиялар учун ҳамиша

Fan olamida

ШАҲАР ТОПИЛДИ

Ироқ археологларининг хабар беришларича, улар қадимги Мессопотамиянинг кўмилиб кетган йирик “Ўликлар шаҳри”ни топишди. Шаҳарнинг ёши тахминан 5 минг йил бўлиб, майдони — беш квадрат километр.

“Ўлик шаҳар”да Шумер подшоҳлиги даврида яшаган юзминглаб кишиларнинг қабрлари, шунингдек, деворларининг баландлиги уч метрни ташкил

этган ибодатхона топилди. Ушбу ибодатхона ичида нақшли тош идишлар, фил суягидан тайёрланган тамгалар, гулдон ва бошқа нарсалар мавжуд эди.

Археологлар келишидан илгари у ерга олтин хазинасини топиш илинжида юрганлар “ташриф буюришади”. Лекин “шаҳар”да кўпайиб кетган чаёнлар туфайли бунга чек қўйилди.

Tabiat

АФҒОНИСТОНДА КЎРҒОҚЧИЛИК

Афғонистондаги сўнгги 30 йилдаги энг қаттиқ кўрғоқчилик қурбонлари 500 мингдан 1 миллионгача бўлган кишини ташкил этиши мумкин.

БМТнинг Халқаро савдо-со-

тиқ дастурида қайд этилишича, агарда халқаро жамият Афғонистонга зудлик билан ёрдам кўрсатмаса, у ердаги аҳвол юқоридагидек муддиш кўрсаткичга эга бўлади.

АНТИҚА ТҮЙ

Северск(Томск вилояти)-да 29 октябрь кун ғаройиб бир тағбир бўлиб ўтди. Маҳаллий ҳайвонот боғида... туяларнинг никоҳ тўйи маросими бўлди.

Ёш “келин-куёв”лар — ургочи туя Чара ва нортуя Яшка уларнинг кўпайиш даврига кирганликлари муносабати билан Северск ҳайвонот боғидагилар жониворлар шарафига катта театрлаштирилган байрам ўтказишга аҳд қилишди.

Чарани Томск яқинида топишган. Пул ишлаш учун Қозоғистондан олиб келинган туяни собиқ эгалари шу ерда ташлаб кетишганди. Ҳайвонот боғи ходимлари уни Тимирязево қишлоғидан бечора жонивор очликдан

ўлай деб турганида олиб кетишганди.

Яшкани илгари Абакандан келтирилган. Икки йил у Томскда, Северск ҳайвонот боғининг филиалида умр кечиради, шу сабабли Яшка ўз ёрини бундан бир ой илгари “учратади”.

Туялар тўйи деярли одамларникидай ўтди: байрамона қадаҳлар, тўй пирог ва... гувоҳлар. Ҳатто “келин-куёв”лардан ризолик ҳам сўралди.

Тўй маросими ҳайвонот боғида яшовчиларнинг “оқсоқоли” — кўнғир айиқ Бугулайнинг туғилган кунига тўғри келди. Унга совға тариқасига 2 кило олма ва яна турли ширинликлар тортиқ қилинди.

Sana

очиқ бўлган дунёдаги ягона давлат раҳбари қароргоҳи. АҚШнинг энг шоён диққатли жойларидан бири бўлган бу бинони ҳар кун олти минг киши томоша қилади. Ташрифчилар учун фақатгина тепа қаватдаги президент ва унинг оиласи истиқомат қилувчи хоналарга ҳамда бинонинг хизмат ҳудудига (хусусан, Айлана кабинетга ҳам) кириш таъқиқланган. Оқ уйда 132 хона, 412 эшик, 147 дераза, 32 ваннахона, 28 камин, 7 зина-

ТЎЛДИ

поя, 3 лифт ва 2 ошхона мавжуд.

АҚШнинг почта хизмати Оқ уй тўйи муносабати билан ушбу бино расми туширилган маркани 125 миллион тиражда чиқарди.

МИЯ ЭНДИ НУРЛАНМАЙДИ

Америкаликлар электромагнит нурланишга қарши ускуна ишлаб чиқаришди.

Маълумки, асосан, мобил телефонлар ва компьютер мониторларидан тарқалувчи электромагнит тўлқинлар инсон миясининг электромагнит майдонига салбий таъсир этади.

Америкалик олимлар ихтироси бўлмиш кичкина ускуна туфайли энди мияни юқоридаги зарарли таъсирлардан сақлаш мумкин. Аппарат ишининг принциплари шундан иборатки, у мияга табиий бўлган частотада вақти-вақти билан махсус сигналлар бериб, электромагнит тўлқинларни зарарсизлантиради.

Ускуна дастлабки текширувлардан муваффақиятли ўтди ва яқин орада у доимий ишлаб чиқаришга қўйилади. Аппаратнинг нархи тахминан 50 долларни ташкил қилади.

ФИЛЛАР МАШҚИ

Камбожа ҳайвонот боғларининг бирида филда қандай жисмоний ва ақлий қобилиятларни ривожлантириш мумкинлигини билиш мақсадида тажриба ишлари бошланди. Бунинг учун британиялик олимлар томонидан икки фил боласи танлаб олинди. Уларни махсус қўриқхонага етказишди. Ва жониворларни келгусида уларнинг ҳаётини кутқариб қолиши мақсад қилинган билимларга ўргата бошлашди.

Бу баҳайбат жониворлар кўпчилик ҳолларда браконьерлар тузоғидан ва йиртқичлар тишидан қочиб қутулолмайдилар. Ва шунинг оқибатида сўнгги йилларда Камбожада филлар сони жуда камайиб кетди.

Тажриба давомида икки филча ўз мувозанатини ушлаб туришни ва тўсиқлардан ошиб ўтишни ўрганиб олишди. Йўл-йўлакай уларни меҳнат қилишга ҳам ўргатиб келинмоқда. Энди жониворлар ёғочларни йиғиб, бир жойга тўплашни билиб олишди. Юк жуда оғир бўлганда эса филчалар бир-бирларига ёрдам беришмоқда. Куч — бирликда-да!

Саҳифани Интернет хабарлари асосида
Жамшид САЪДИНОВ тайёрлади.

O'ZBEKISTON TABIIY GEOGRAFIYASI

7-SINF

YER YUZASI
GEOLOGIK
TUZILISHI VA
FOYDALI
QAZILMALARIAYLANMA
KROSSVORDBelgilangan xonadan raqam
atrofiga soat mili yo'nalishida:

1. O'zbekiston hududining g'arbi va shimoli-g'arbini egallagan tekislik. 2. Molguzar tizmasining shimoli g'arbidagi tog' tizmasi. 3. Piskom tog' tizmasining eng baland cho'qqisi. 4. Tarixiy hujjatlarda 1821 yili kuchli zilzila bo'lib o'tgan shahar. 5. Nurota tarkibiga kiruvchi tog'lardan biri. 6. Osh va kaliy tuzlari, oltingugurt mezozoy cho'kindi tog' jinslari mavjud bo'lgan Hisor tizmasining janubi-g'arbiy tarmoqlaridan biri. 7. O'zbekiston janubidagi xalqaro kenglik muassasasi joylashgan shahar. 8. Dehqonchilik ishlarida ekinlarni sug'orishdan ortgan suvlar ekinzorlarni o'yib, hosil qilgan chuqurlik. 9. Jahon ko'rgazmalarida yuqori baholangan qattiq tog' ashyosi. 10. Foydali qazilmalar ochiq usul bilan qazib olinadigan sayoz kon. 11. Amudaryoning quyi oqimida hosil bo'lgan yoyilgan suv tarmoqlari. 12. Yaqinida Zarafshon daryosining oqimi Oqdaryo va Qoradaryoga ajraladigan shahar. 13. Bobotog' tizmasidagi balandligi 2292 m. bo'lgan cho'qqi. 14. Surxondaryo viloyatining tog'li qismida joylashgan toshko'mir koni. 15. 1966 yilda kuchli zilzila ro'y bergan shahar. 16. Qizilqum hududidagi tog'lik. 17. Yer qobig'ining larzaga kelishi hodisasi. 18. Toshkent viloyatidagi mis konlaridan biri. 19. Mavjud nodir metallardan biri. 20. Nurota tog'idagi

marmar koni. 21. Respublikamiz hududida paleogen dengizi chekinib, uning o'rnida maxsus tog' tizmalari ko'tarila boshlagan davr. 22. Tog' ichidan yoki yer ostidan o'yib ochilgan yo'l. 23. Buxoro viloyatidagi yoqilg'i koni. 24. Qazib olinadigan rangli metall. 25. Talas Olatog'ining 4482 metrni tashkil etuvchi cho'qqisi. 26. 1240 yilda kuchli zilzila ro'y bergan shahar. 27. Oloy tog' tizmasi tarmog'i. 28. Daryo bo'yi. 29. Okean sathiga nisbatan baland bo'lgan

hudud. 30. Okean sathidan 12 metr pastda joylashgan botiq. 31. Qashqadaryo viloyatidagi gaz koni. 32. O'zbekiston hududining 78,7 foizini tashkil etgan Yer yuzasi. 33. Sherobod-Surxondaryo tog' oralig'idagi neft koni. 34. G'arbiy Tyanshan tarkibidagi tog' tizmasi. 35. Qizilqum cho'li hududidagi past tog'. 36. O'zbek geolog olimi.

CHAYNVORD

37. Yer sirtining baland ko'tarilgan qismi. 38. Yer hududining nisbatan past

bo'lgan tomoni. 39. Rudali konlarni ochgan geologlardan biri. 40. O'tga chidamli nodir ma'dan. 41. Jizzax viloyatidagi oltin koni. 42. Qazib olinadigan rangli metall. 43. 1980 yilda kuchli zilzila bo'lgan Toshkent yaqinidagi joy. 44. Qizilqumdan qazib olinayotgan sochma oltin koni. 45. Mezozoy davri karbonat tog' jinslari orasida hosil bo'lgan konlardan biri. 46. Qoraqalpog'istondagi gaz koni. 47. Dunyoga taniqli o'zbek geolog olimi. 48. Qazib olinadigan kumush-simon oq metall.

MUAMMONOMA

Mashqning javob so'zlari asosida quyidagi raqamlar juftini (birinchisi so'z tartibini, ikkinchisi esa harf tartibini

anglatadi) harflar bilan almashtirib muammonomani hal eting.

I) 7-1; 42-2; 10-1; 12-5; 2-2; 9-1; 11-5; 8-5; 1-4; 5-2.

II) 3-3; 17-2; 16-3; 4-4; 22-6; 19-2; 24-5. 13-6; 42-2; 4-3.

III) 41-4; 23-2; 14-6; 26-1; 6-3; 29-2; 27-3. 20-2; 40-3; 25-2; 30-1; 31-2; 28-3; 33-2; 32-8.

IV) 44-4; 15-2; 47-5; 48-1; 7-4; 21-1; 35-2; 37-2; 46-1.

V) 18-6; 7-2; 34-5; 36-8; 27-2; 43-1.

VI) 28-3; 42-2; 2-3; 45-1; 39-5; 40-1.

Ulardan vatanimizdagi ma'danli konlar nomlarini bilib olishga muvaffaq bo'lasiz.

Foziljon O'RIPOV
tuzdi.

Gazetamizning shu yil 28 oktabr sonida berilgan "O'zbekiston tabiiy geografiyasi" - 7-sinflar uchun darslikning kirish qismiga oid krossvordning javoblari

O'ZBEKISTON TABIIY GEOGRAFIYASI:

O'zbekistonning geografik o'rne.

Aholisi va ma'muriy bo'linishi.

O'zbekistonning tabiati va tabiiy boyliklarini o'rganish tarixidan.

AYLANMA KROSSVORD

Belgilangan xonadan soat mili yo'nalishida raqamlar atrofiga:

1. Ustyurt. 2. Tabiat. 3. Buxoro. 4. Xorazmiy. 5. Qurama. 6. Mussun. 7. Okean. 8. Xarita. 9. Toshkent. 10. O'zbek. 11. Qizilqum. 12. Beruniy. 13. Bobotog'. 14. Strobon. 15. Tojik. 16. Turkiya. 17. Chotqol. 18. Shimol. 19. Piskom. 20. Sirdaryo. 21. Xorazm. 22. Jizzax. 23. Termiz.

CHAYNVORD

24. Yevroosiyo. 25. Orol. 26. Landshaft. 27. Bobur.

Talas. 28. Sariqamish. 29. Shaftoli. 30. Ispaniya. 31. Amudaryo. 32. Oromgoh. 33. Hisor. 34. Respublika. 35. Andijon. 36. Neft. 37. Turkmaniston. 38. Nukus. 39. Subtropik. 40. Ko'hitang. 41. Gerodot. 42. Tekislik. 43. Kanop. 44. Ptolemey.

MUAMMONOMA

Ochqich so'zlar: 1. Ulug'bek. 2. Farg'ona. 3. Oltin. 4. Shamol. 5. Dovon. Asarlar: 1. "Kitob-ash-shifo" - Ibn Sino. 2. "Devoni lug'otit turk" - Mahmud Qoshg'ariy. 3. "Boburnoma" - Zahiriddin Muhammad Bobur.

Ma'rifat

ТАЪСИС
ЭТУВЧИЛАР:

Ўзбекистон Халқ таълими вазири, Ўзбекистон Олий ва ўрта махсус таълим вазири, Таълим ва фан ходимлари касба уюшмаси Марказий Кўмитаси.

Бош муҳаррир:

Ҳалим САИДОВ

Таҳрир ҳайъати: Йўлдош АҲМЕДОВ, Жуманазар БЕКНАЗАРОВ, Икром БҮРИБОЕВ, Шукур ЖОНБОВ, Фахриддин КАРИМОВ (масъул котиб), Курбонбой МАТҚУРБОНОВ, Нўмонжон РАҲИМ-ЖОНОВ, Йўлдош САИДЖОНОВ, Абдусамат РАҲИМОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Хулкар ТҲИМАНОВА, Саъдулла ҲАКИМОВ, Уткир ҲОШИМОВ

«Шарқ» нашриёт матбаа концерни босмахонаси.
Корхона манзили: «Буюк Турон» кўчаси 41-уй

Рақам ва далиллар ҳаққонийлиги учун мақолалар муаллифлари масъулдирлар. Фойдаланилмаган мақолаларга жавоб қайтарилмайди. «Маърифат»дан материалларни кўчириб босиш таҳририят рухсати билан амалга оширилиши шарт.

МАНЗИЛИМИЗ: 700083, Тошкент, Матбуотчилар кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: масъул котиб—136-56-42, хатлар ва оммавий ишлар бўлими—136-54-23.

Газетани IBM компьютериди
Лилия БИНАШЕВА ва Малоҳат ТОШОВА
саҳифалади.

Навбатчилар: Хулкар ТҲИМАНОВА,
Шерали НИШОНОВ.

Рўйхатдан ўтиш
тартиби № 20.
ИНДЕКС: 149, 150.
Г-1017.

Тиражи 18.608.
Г. 1 2 3 4 5 6
Ҳажми 4 босма табоқ.
Офсет усулида
босилган, қоғоз бичими
А-3.

Босишга топшириш
вақти — 20.00.
Топширилди — 21.30